

WOODRICK

11-12

1 9 3 6

НЗС Коми
1-1а

У Д А Р Њ І К

ХУДОЖЕСТВОА СӨВЕТСКОЈ ЛІТЕРАТУРА
КОМИЖУРНАЛ

ЛЕЗО СӨВЕТСКОЈ
ПИСАТЕЛЈАС СОЈУЗЛОН
КОМИ ПРАВЛЕНІЈЕ

№ 11—12

НОЈАБР—ДЕКАБР 1936 во

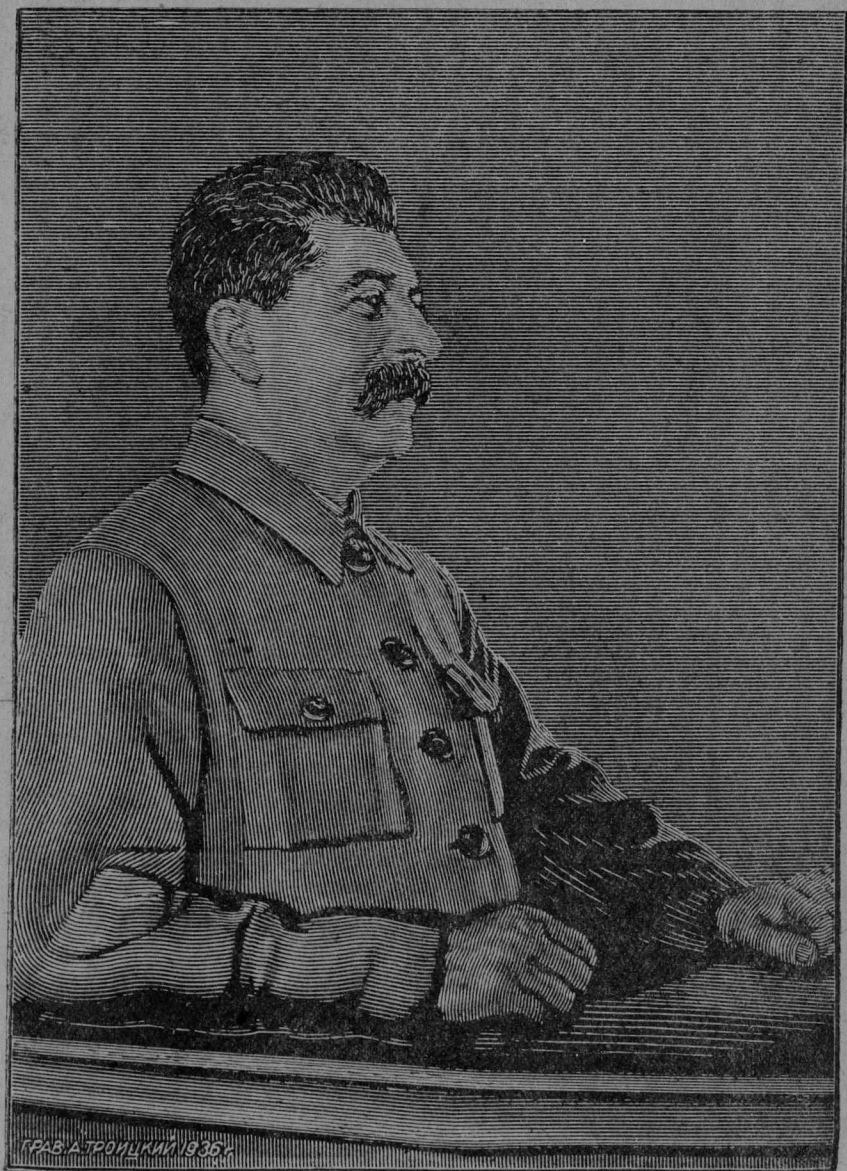
У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

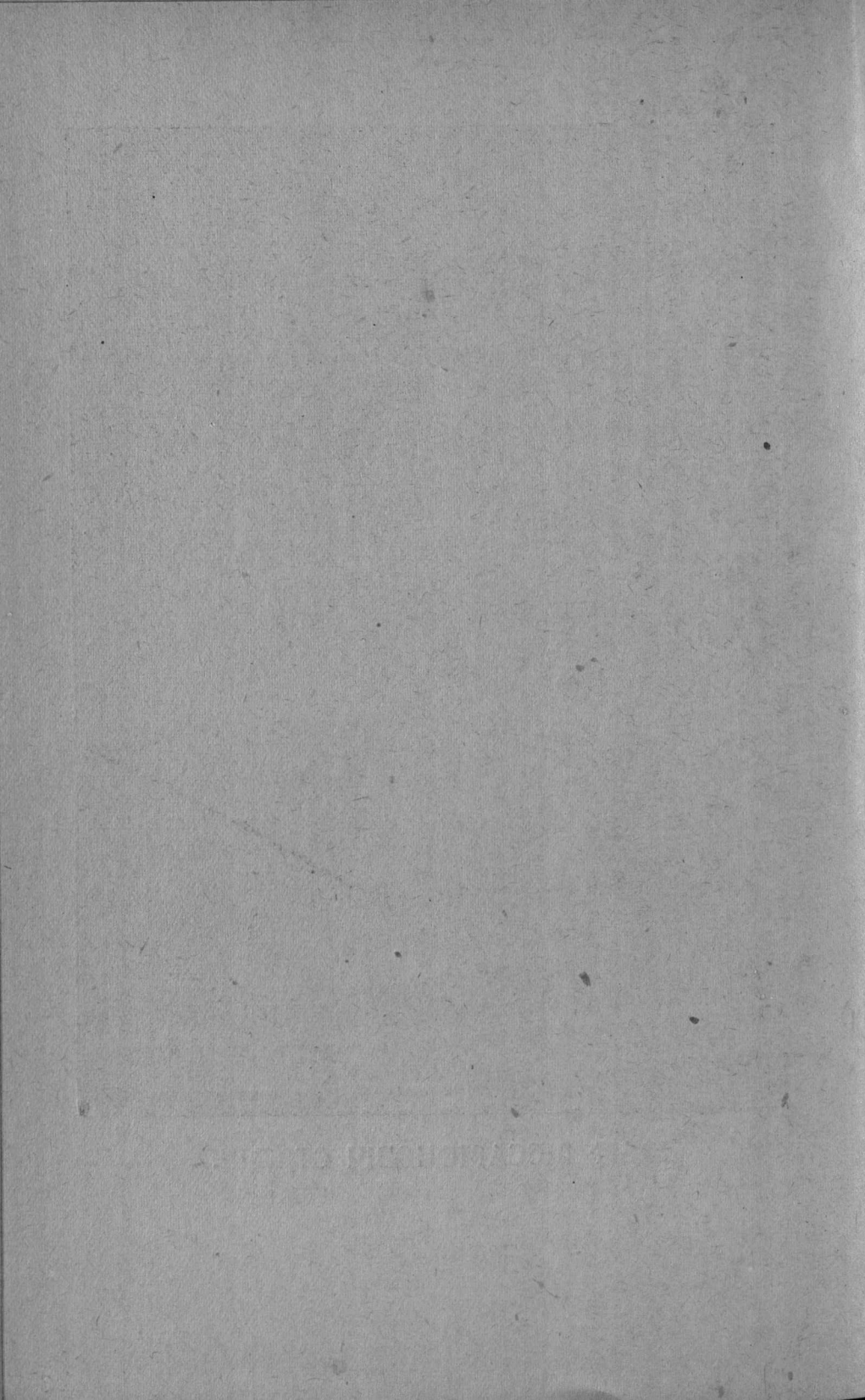
ПОД РЕДАКЦИЕЙ:
М. ДОРОНИНА (отв. редактор),
П. ШЕБОЛКИНА и И. ИЗ'ЮРОВА

№ 11—12

НОЯБРЬ—ДЕКАБРЬ 1936 ГОД

ІОСІФ ВІССАРІОНОВІЧ СТАЛІН.

I. В. СТАЛЫН

ССР СОЈУЗСА КОНСТИТУЦИЈА ПРОЕКТ ЈЫЛЫГ

СОВЕТЈАСЛӨН ЧРЕЗВЫЧАЈНӨЈ VIII-d СТАВСОЈУЗСА
СЈЕЗД ВYЛЫН ДОКЛАД 1936 ВОГА НОЈАБР 25-d ЛУНӨ

Трибуна выlö СТАЛЫН јортлыс петөмсö залыс ставнас встречајтö куза нужалан, бурнöј овацијабн. Залыс ставнас сувтö. Быд боксаң вооны горöдöмјас: „Ура СТАЛЫН јортлы!“, „Мед олас СТАЛЫН јорт!“, „Мед олас Великöј СТАЛЫН!“, „Великöј гениј СТАЛЫН јортлы ура!“, „Виват!“, „Рот фронт!“, „СТАЛЫН јортлы слава!“.

I. КОНСТИТУЦИОННӨЈ КОМИССИЈА ЛӨГÖДӨМ ДА СЫЛӨН МОГЈАС

Јортјас!

Конституционнöј Комиссија, кодлыс проектеö представитöма тајö Сјездлы видлалöм выlö, вöли лöсöдöмма, кызи тöданныд, ССР Сојузса Советјас VII-öд Сјезд специалнöј шуöм серти. Сijö шуöмсö вöли примитöма 1935-öд вога феврал 6-öд лунö. Сени шуö:

„1. Пыртны ССР Сојузса Конституцијаö вежлалöмјас тащöм визöд:
а) абу зик равнöј бөрјысöмјас равнöјјасөн, многөстепеннöјјасöс—вескыдјасөн, воссајасöс—тупкөсајасөн вежöм боксаң бөрјысан сiс-темаöс вöзö демократишрујтöм;

б) Конституцијаöс СССР-ын классöвöј вынјас öнија соотношенiејекöд лöсалöмö (социалистическöј выл индустрија лöсöдöм, кулачествоöс жугöдöм, колхознöј стројлөн победа, социалистическöј собственност-лөн, кызи советскöј обшчество подувлөн, вынсалöм да сiз вöзö) вайöдöм боксаң Конституцијалыс социално-економическöј подувсö стöчмöдöм.

2. Щöктыны ССР Сојузса Централнöј Исполнителнöј Комитетлы бөрјыны Конституционнöј Комиссија, кодлы пöручитны первојја пункт-тын индöм подувјас вылын лöсöдны Конституцијалыс исправитöм текст да пыртны сijöс ССР Сојузса ЦК Гессијаөн вынсöдöм выlö.

3. ССР Сојузын советскöј власт органјасöс матысса öчереднöј бөр-јöмјасöс нуöдны выл бөрјысан сiстема подув вылын“.

Тајö вöли 1935-öд вога феврал 6-öд лунö. Тајö шуöмсö примитöм бöрын лун мысти — 1935-öд вога феврал 7-öд лунö, чукöртчiс ССР Сојузса Централнöј Исполнителнöј Комитетлөн Первојја Гессија да, СССР-са Советјас VII-öд Сјездлыс шуöмсö олöмö пöртöм могыс, лöсöдiс Конституционнöј Комиссија 31 мортыс. Сijö пöручитiс Конституционнöј Комиссијалы лöсöдны СССР-са исправитöм Конституцијалыс проект.

Тащöмöс формалнöј подувјасыс да директивајасыс СССР-са верховнöј органлөн, кодјас подув вылын Конституционнöј Комиссијалы колö вöли паскöдны ассыс ужсö.

Тащöм ногөн Конституционнöј Комиссија должен вöли пыртны веж-лалöмјас 1924-öд воын примитöм öни дејствујтыс Конституцијаö, ССР Сојуз олöмын социализмлаң сijö сдвигјасöс тöдвылö богтöмөн, код-јасöс вöли пöртöма олöмö 1924-öд вогаң талунја лунјасöз.

1924-öd ВОСАН 1936-öd ВОӢҢГА КАДКОЛАСТЫН
СССР ОЛӢМЫН ВЕЖӢМЈАС

КушӢмӢе сӢӢӢ вежӢмјасыс СССР олӢмын, кодјас лоӢны 1924-Ӣд восан 1936-Ӣд воӢҢса кадколастын да кодјасӢс КонституционнӢӢ КомиссӢјалы колӢ вӢлі петкӢдлыны КонституцӢја аслас проектас?

Мыјын пышкӢсыс сӢӢӢ вежӢмјасылӢн?

Мыј мијан вӢлі 1924-Ӣд воын?

СӢӢӢ вӢлі НЕП-лӢн медвоҢза кадколаст, кор СӢветскӢӢ власт социализмӢс быднӢгӢн развӢвајтӢг лезӢс капитализмлыс кушӢмакӢ ловҢӢм, кор сӢӢӢ артавлӢс сы вылӢ, медым овмӢслӢн кык сӢстема, капиталистическӢӢ да социалистическӢӢ, ордјыӢмны котыртны социалистическӢӢ сӢстемалыс капиталистическӢӢ вылын перевес. Могыс вӢлі сыын, медым тајӢ ордјыӢм мунигас јонмӢдны социализмлыс поҢцијажасӢс, шедӢдны капиталистическӢӢ элементјасӢс лквӢдӢрујтӢм да завершитны социалистическӢӢ сӢстемалыс, кыҢи народнӢӢ овмӢс основнӢӢ сӢстемалыс, победа.

Мијан промышленност, торја-нин сӢкыд промышленност, представлајтӢс секи ез завӢдујтана серпас. Збыл, сӢӢӢ нӢӢжӢӢӢкӢдн восстанавливајтӢчӢс, но ылӢҢ-на ез вајӢд ассыс продукцијасӢс војнаӢҢҢа уровеньӢҢ. СӢӢӢ подулассылис важ бӢрӢ колӢм да гӢліник техника вылын. Ферт, сӢӢӢ развӢвајтӢчӢс социализман. Мијан промышленностса социалистическӢӢ секторлӢн уделнӢӢ весыс секи вӢлі 80 прӢцент гӢгӢр. Но капитализмлӢн секторыс кутӢс-на-жӢӢ ас сајас промышленностлыс 20 прӢцентыс не ешажык.

Мијан виҢму овмӢслӢн серпасыс вӢлі нӢшта-на мӢстӢмжык. Збыл, помещӢщӢкјас классӢс вӢлі лквӢдӢрујтӢма-нин, но виҢму овмӢсса капиталистјаслӢн класс, кулакјаслӢн класс, вӢлі нӢшта бура ыжыд вынна. Ставнас виҢму овмӢсыс секи вӢлі поснӢ отка крестана овмӢсјасыс најӢ бӢрӢ колӢм средневековӢӢ техникаӢдн сывјыштны поҢтӢм океан код. ТајӢ океанас торја чутјасӢд да поснӢдӢк дӢјасӢд вӢліны колхозјас да совхозјас, кодјаслӢн нӢшта ез-на вӢв, вескыда-кӢ шуны, мыјкӢ-мында серјознӢӢ тӢдчанлуныс мијан народнӢӢ овмӢсын. Колхозјас да совхозјас вӢліны жебӢс, а кулак вӢлі вына-на. Ми секи сорнӢтлим кулачествоӢс не лквӢдӢрујтӢм јылыс, а сӢӢӢс ограничитӢм јылыс.

СӢӢӢ-жӢӢ колӢ шуны странаынтоварбергӢдӢчӢм јылыс. ТоварбергӢдӢчӢмын социалистическӢӢ сектор составлајтӢлис кушӢмкӢ 50—60 прӢцент,— не унжык, а ставыс сесса вӢлі купечјас, спекулантјас да мукӢд частникјас кыын.

ТащӢм вӢлі серпасыс мијан економикалӢн 1924-Ӣд воын.

Мыј мијан ем Ӣни, 1936-Ӣд воын?

Мијан-кӢ вӢлі секи НЕП-лӢн медвоҢза кадколаст, НЕП-лӢн заводӢтӢчӢм, капитализмлӢн кушӢмакӢ ловҢылан кадколаст, то мијан Ӣни НЕП-лӢн медбӢрја кадколаст, НЕП-лӢн пом, народнӢӢ овмӢс став јукӢдјасыс капитализмӢс ҢикӢҢ бырӢдан кадколаст.

ЗаводӢтны кӢт-нин сетысаҢ, мыј мијан промышленност тајӢ кадколастас быдмӢс гигантскӢӢ вынӢ. Ӣни оз-нин поҢ шуны сӢӢӢс жебӢдн да техника боксаҢ омӢла оснащӢоннӢӢӢн. МӢдарӢ, Ӣни сӢӢӢ подулассӢ выл, Ӣнија кадса озыр техника вылын јона развӢтӢӢ сӢкыд индустри-

жаң да нөшта јонжыка развітөј машиностројенијеөн. Медса главнө-
јыс-жө сыын, мыј капитализмөс зикөз вөтлөма мијан промышленност
јукөдыс, а производволөн социалистическөј форма лоі өні мијан про-
мышленностын безразфелнөја ыжыдалыс сөстемаөн. Оз поғ лыдфыны
ичөтөк торјөн сјіө фактсө, мыј мијан өніја социалистическөј индустрија
продукција ыжда сертө вевтыртө војнаөз кадса индустријаөс сөзим
пөв дорыс унжык.

Виғму овмөсын поснө өткаолыс крестанскөј овмөсјас океан пыдөди
најө жеб техникаөн да кулак засөліјеөн мијан өні ем став мирас медса
ыжыд машинизированнөј, выль техникаөн вооружитөм производство —
колхозјаслөн да совхозјаслөн ставсө шымыртан сөстема. Быдөнлы
төдана, мыј кулачествоөс виғму овмөсын лөквидирүтөма, а бөрө ко-
лөм средневековөј техникаа поснө өткаолыс крестанскөј овмөсјаслөн
сектор өні занөмајтө омөла төдчана места, дај виғму овмөсын сылөн
уфелнөј весыс көза плөщадјас ыжда боксаң 2—3 прөчентыс не
унжык. Оз поғ не пасыны сјіө факт, мыј колхозјаслөн өні ем ас
көаныс 316 сурс трактор, кодјаслөн вынөдыс 5 мөллон 700 сурс вөв
вын мында, а совхозјаскөд щөщ—400 сурс тракторыс унжык, код-
јаслөн вынөдыс 7 мөллон 580 сурс вөв вын мында.

Бостны-кө странаын төварбергөдчөм, то купечјасөс да спекулант-
јасөс сјіө јукөндыс вөтлөма зикөз. Став товарбергөдчөмыс өні госу-
дарство, кооперація да колхозјас кын. Чужис да сөвмис выль, сө-
ветскөј төргүтөм, спекулантјастөг төргүтөм, капиталистјастөг төр-
гүтөм.

Ташөм ногөн народнөј овмөс став јукөнјасын социалистическөј сөс-
темалөн тыр победа ем өні факт.

А мыј тајө лоө?

Тајө лоө, мыј мортөс мортөн експлоатирүтөм бырөдөма, лөквиди-
рүтөма, а производство өруфөјејас да средствојас вылө социалисти-
ческөј собственностөс вынсөдөма, кызі мијан сөветскөј общество-
лыс зумыд подув. (*Куға нужалан аплодөсментјас.*)

СССР-са народнөј овмөсын став тајө вежсөмјас лөом вөсна мијан
өні ем выль, социалистическөј економика, кодө оз төд крөзисјас да уж-
төмалөм, кодө оз төд корысалөм да рөзөритчөм да кодө сетө
гражданалы став позанлунјассө зајөточнөја да културнөја олөм
вылө.

Ташөмөс кызвыннас вежсөмјасыс, кодјас лоіны мијан *экономикаын*
1924-өд восаң 1936-өд воөза кадколостын.

СССР-са экономикаын тајө вежсөмјас сертыс вежсөс і мијан об-
ществолөн *классөвөј структураыс.*

Помешщикјас классөс, кызі төдам, вөлі лөквидирүтөма-нын граж-
данскөј војна победоноснөја помалөмөн. Бостны-кө мукөд експлоа-
таторскөј классјасөс, најөс суис помещщикјас класслөн-жө суфбаыс.
Ез ло капиталистјаслөн класс промышленност јукөнын. Ез ло кулак-
јаслөн класс виғму овмөс јукөнын. Ез лоны купечјас да спекулантјас
төварбергөдчан јукөнын. Став эксплуататорскөј классјасөс ташөм но-
гөн лоі лөквидирүтөма.

Колө рабочөј класс.

Колө крестаналөн класс.

Колө интеллигенція.

Но вөлі ескө невескыд мөвпавны, мыј тајө социалнөј группа-
јасыс тајө каднас некущөма ез вежсыны, мыј најө колөны сешөмөн-
жө, кущөмөн најө вөліны, шуам, капитализм дырји.

Бостны, шуам, СССР-са рабочёй классёс. Важ памет куза сїёс частё шубны пролетарїатён. Но мыј сїё пролетарїатыс? Пролетарїат ем класс, кодёс лїшїтёма проїзводство ёрудїејасыс да средствојасыс сешём овмёс сїстема дырїї, кор проїзводство ёрудїејасыс да средствојасыс капїталїстјас кїын да кор капїталїстјаслён класс експлоатїрујтё пролетарїатёс. Пролетарїат—сїё капїталїстјасён експлоатїрујтан класс. Но мїянын капїталїстјаслыс классё, кыї тёдам, лїквідїрујтёма-нїн, проїзводство ёрудїејас да средствојас капїталїстјаслыс мырдёёма да сетёма госуларстволы, кодлён вескёдлыс выныс ем рабочёй класс. Сїкё, абу-нїн сесса капїталїстјаслён класс, кодї вермїс ескё експлоатїрујтны рабочёй классёс. Сїкё, мїян рабочёй класс не сёмын абу лїшїтёма проїзводство ёрудїејасыс да средствојасыс, а мёдарё, сїё владејтё наён став народкёд ётвылыс. А сїё-кё владејтё наён, а капїталїстјаслыс классё лїквідїрујтёма,— оз вермы лоны некушём позанлун експлоатїрујтны рабочёй классёс. Поё-ё та бёрын мїянлыс рабочёй классёс шуны пролетарїатён? Гёгёрвоана, мыј оз поё. Маркс шулїс: сы могыс, медым пролетарїат мездїс ассё, сылы колё жугёдны капїталїстјаслыс класс, мырдёыны капїталїстјаслыс проїзводство ёрудїејас да средствојас да бырёдны проїзводствоыс сїё условїејассё, кодјас чужтёны пролетарїатёс. Поё-ё шуны, мыј СССР-са рабочёй класс пёртїс-нїн олёмё ассё мездан тајё условїејассё? Кывшутёг поё дај колё. А мыј тајё лёё? Тајё лёё, мыј СССР-са пролетарїат лойс зїк выл классён, СССР-са рабочёй классён, кодї бырёдїс овмёслыс капїталїстїческёй сїстема, кодї вынсёдїс соціалїстїческёй собствєнност проїзводство ёрудїејас да средствојас вылё да кодї нуёдё сёветскёй общєствоёс коммунизм туј куза.

Кыї азғаннїд, СССР-са рабочёй класс сїё—зїк выл, експлоатїяыс мездём, рабочёй класс, кушёмёс ез-на нёшта тёдлы человечєволён їсторїяыс.

Вужам крєстанство јылыс вепросё. Векжык прїмїтёма шуны, мыј крєстанство—сїё поснї проїзводїтелјаслён сешём класс, кодлён шленјасыс мёда-мёдєыс торјалёмаёс (атомїзујтчёмаёс), разалёмаёс став страна чужёмбан паста, луасёны ёткён-ёткён најё бёрё колём технїкаа асланыс поснїдїк овмёсјасас, емёс частнёй собствєнностлён рабјас да безнаказаннёја експлоатїрујтсёны помешчїкјасён, кулакјасён, купечјасён, спекулантјасён, ростовшчїкјасён да с. в. ї збылыс, капїталїстїческёй странајасын крєстанство, тёдвылё-кё бостны сылыс основнёй массасё, ем бурещ ташём класс. Поё-ё шуны, мыј мїян ёнїја крєстанство, сёветскёй крєстанство, аслас массанас ётсама ташём крєстанствоыскёд? Оз, оз поё тајё шуны. Ташём крєстанствоыс мїян абу-нїн. Мїян сёветскёй крєстанство ем зїк выл крєстанство. Мїян абуёс-нїн сесса помешчїкјас да кулакјас, купечјас да ростовшчїкјас, кодјас вермїсны ескё експлоатїрујтны крєстанас. Сїкё, мїян крєстанство ем експлоатїяыс мездём крєстанство. Возё, мїян сёветскёй крєстанство аслас јона унжык лыднас ем колхознёй крєстанство, мёдногён-кё сїё подулалё ассыс ужсё да ассыс ембурсё оз једїнолїчнёй уж вылын да бёрё колём технїка вылын, а коллектївнёй уж вылын да ёнїја технїка вылын. Медбёрын, мїян крєстанство овмёс подулын абу частнёй собствєнност, а коллектївнёй собствєнност, кодї быдмїс коллектївнёй уж подувы вылын.

Кыї азғаннїд, сёветскёй крєстанство—сїё зїк выл крєстанство, кушёмёс ез-на нёшта тёдлы человечєволён їсторїяыс.

Вужам, сесса, інтэлігенція жылыг вопросё, инженерно-технічэ-скёй работнікјас жылыг вопросё, культурној фронт вывса работнікјас жылыг, вообщце служашцёјјас жылыг вопросё да с. в. Інтэлігенція сіз-жё вывті јона вежсіс колём кадколастын. Сіјё абу-нын важ зас-корузлёј інтэлігенція, коді зіліс сувтёдны ассё классјас вылын, а збыльвылас служітліс аслас массанас помещікјаслы да капіталіст-јаслы. Міјан сёветскёј інтэлігенція сіјё — зік выл інтэлігенція, коді став вужјаснас јітчёма работчёј класскёд да крестанствокёд. Вежсіс, ётік-кё, інтэлігенціјалён составыс. двора́нствоыс да бур-жуачіјаыс петёмјас міјан сёветскёј інтэлігенція пёвстын ем нежыкд прёчент. Сёветскёј інтэлігенціјалён 80—90 прёчентыс — сіјё работчёј классыс, крестанствоыс да ужалыс јёз мукёд слёјјасыс петём јёз. Вежсіс, медбёрын, і інтэлігенція дејателностлён самёј характерыс. Војдёр сіјё должен вёлі служітны озыр классјаслы, сы понда, мыј сылён мёд туј ез вёв. Ёні сіјё должен служітны народлы, сы понда, мыј ез лоны сесса експлоататорскёј классјас. І шук сы вёсна сіјё ёні ем ёткоф праваа шлен сёветскёј обществолён, кёні сіјё работчёјјаскёд да крестанакёд ётвыв, накёд ётлаё дод-фасёмён, нуёдё классјастём выл соціалістическёј общество строітём.

Кызі азғаннды, тајё зік выл, трудоёј інтэлігенція, кушёмёс ті он азёј мушарвывса ніёті странаын.

Ташёмёс вежсёмјасыс, кодјас лоны колём кад чёжён сёветскёј общество классёёј структураын.

Мыј жылыг вёсталёны тајё вежсёмјасыс?

Најё вёсталёны, ётік-кё, сы жылыс, мыј работчёј класс да крестан-ство костын торјалёмјас, сіз-жё, кызі тајё классјас да інтэлігенція костын — вушёны, а важ классёёј ісклучітелностыс — бырё. Тајё лоё, мыј костыс тајё соціалној группајас костын пыр јонжыка і јон-жыка жендамё.

Најё вёсталёны, мёд-кё, сы жылыс, мыј тајё соціалној группајас костын економіческёј прётворечіејасыс чінёны, вушёны.

Најё вёсталёны, медбёрын, сы жылыс, мыј на костын чінёны да вушёны сіз-жё і політическёј прётворечіејас.

Ташём фелёыс СССР-са *классёёј структура* вежсёмјаскёд.

СССР-са общественној олёмын вежсёмјаслён серпасыс вёлі ескё ез тырвыјадн, не вёставны-кё некымын кыв вежсёмјас жылыс нёшта ёті јукёнын. Ме кута тёдвылын СССР-ын *націалној* взаімоотно-шеніејас јукён. Сёветскёј Сојузё пырёны, кызі тёдам, 60 кымын нація, націалној группајас да народностјас. Сёветскёј государство ем унанаціалној государство. Гёгёроана, мыј СССР-са народјас костын взаімоотношеніејас жылыс вопрос оз вермы не лоны міјанлы первостепенној тёдчанлунаён.

Сёветскёј Соціалістическёј Республикајаслён Сојуз котыртчіс, кызі тёдам, 1922-ёд воын СССР-са Сёветјас Медвозға Сјезд вылын. Ко-тыртчіс сіјё СССР-са народјас равенство да добровольност подув вылын. Ёні дејствујтыс Констітуція, кодёс прімітёма 1924-ёд воын, ем ССР Сојузлён медвозға Констітуція. Тајё вёлі кадколаст, кор народјас костын отношеніејасё ез-на вёв колана ногён лёсёдёмма, кор велікороссјас дінё недоверіјелён коласјасыс нёшта ез-на бырны, кор центрбежнёј вынјас век-на нёшта воё дејствујтісны. Колё вёлі лёсёдны тајё условіејасын народјаслыс братскёј сотруднічество мёда-мёдлы, економіческёј, політическёј да военној отсасём подув вылын, најёс ёті сојузној унанаціалној государствоё ётувтёмён.

Советској власт ез вермы не азыны тајо делолыс сокыдунжасо. Сылон волины ас возас буржуазној странајасын унанаціоналној госу- дарствојаслөн неудачној опытјасыс. Сылон воли ас возас важ Австро- Венгріјалөн провалитчом опытыс. I век-жб сійо муніс унанаціоналној госу- дарство лосодан опыт выло, од сійо тодіс, мыј унанаціоналној госу- дарство, коді лоі социализм подув вылын, должен выдержитны став да быд пѣлос испытаніејас.

Сіјо кадсаньс колі 14 во. Кадколастыс тырмана сы выло, медем прѣверитны опытсо. I мыј-жб? Колѣм кадколост збыльыло петкѣд- ліс, мыј социализм подув вылын котыртѣм унанаціоналној госу- дарство лосодан опыт удајчис тырвыјѣ. Тајѣ ем ленинској націоналној політикалѣн несомненној победа. (*Куѣа нужалан аплодисментјас.*)

Мыјѣн објаснитны тајѣ победасѣ?

Эксплоататорској классјас, националистјас костса тыш основној котыртисјас абутѣм, експлоатација абутѣм, коді (експлоатацијаис) култивірујтѣ мѣда-мѣд костын (взаимное) недоверіе да пестѣ націо- налистическој страстјас; рабочѣј класслѣн власт дінын сулалѣмыс коді (рабочѣј классыс) ем быдсама сикас нартітѣмлы враг да интер- национализмлыс ідејајас верној новлѣдлыс; став хоѣајственној да об- щественној олѣмын народјаслѣн мѣда-мѣдлы отсасѣм збыл олѣмѣ пѣртѣм; медбѣрын, СССР-са народјаслѣн форма сертіыс националној, пыщкѣс сертіыс социалистическој националној культура зорізалѣм, — став тајѣ да ташѣм сама факторјас вайѣдісны сѣтчѣ, мыј вужсаньс вежис СССР-са народјаслѣн ѣблыкыс, бырі наын мѣда-мѣд діно не- доверіелѣн чувствоыс, развітис наын мѣда-мѣд кост дружбалѣн чувство да ладміс, ташѣм ногѣн, једіној сојузној государство сїсте- маын народјаслѣн збыл братској сотрудічество.

Став тајѣ лоѣм вѣснаыс мїјан ѣні ем тырвыјѣ артмѣм да став испытаніејасо выдержитѣм унанаціоналној социалистическој госу- дарство, код јонлунлы верміс ескѣ завїдујтны лубѣј националној госу- дарство му шар вывса лубѣј јукѣнын. (*Бурној аплодисментјас.*)

Ташѣмѣс вежѣмјасыс, кодјас лоіны колѣм кадколастын СССР-ын *націоналној взаимоотношеніејас јукѣнын.*

Ташѣм общѣј ітогыс СССР-ын хоѣајственној да общественно- політическој олѣмын вежѣмјаслѣн, кодјас лоіны 1924-ѣд восан 1936- ѣд воѣзса кадколастын.

. III.

КОНСТИТУЦІЈА ПРОЕКТЛѢН ОСНОВНОЈ ОСОБЕННОСТЈАС

Кушѣма лоі петкѣдлѣма выл Конституција проектн тајѣ став вежѣмјасо СССР олѣмын?

Мѣдногѣн-кѣ шуны: кушѣмѣс основној особенностјасыс Консти- туција проектлѣн, кодѣс сувтѣдѣма тајѣ Сјездлы відлалѣм выло?

Конституционној Коміссїјалы воли щѣктѣма пыртны вежлалѣмјас 1924-ѣд воса Конституција текстѣ. Конституционној Коміссїја ужалѣм бѣрын артміс Конституціјалѣн выл текст, СССР-са выл Конституціја- лѣн проект. Выл Конституціјалыс проектсѣ лѣсѣдігѣн Конституционној Коміссїја петліс сыыс, мыј конституција оз вермы лѣны сорлалѣма програмкѣд. Тајѣ лоѣ, мыј программа да конституција костын ем

сушественној торјалѡм. Сѣкѣ, кор программа вѣсталѡ сы јылыс, мѣј нѡшта абѡ-на і мѣј нѡшта воан кадѡ колѡ-на шедѡѡны да завојутны, конститѡција, мѡдарѡ, должен вѣставны сы јылыс, мѣј ем-нын, мѣј шедѡѡма да завојутѡма-нын ѡнѣ, тајѡ каднас. Программа касаетчѡ медсасѡ воѡѡ лоанлы, Конститѡција ѡнијалы.

Серпасалѡм вылѡ кык прѣмер.

Мѣјан сѡветскѡј ѡбшчество шедѡѡис сѣјѡс, мѣј сѣјѡ социализмѡсѡ кызвыннас пѡртѣс-нын олѡмѡ, лѡѡѡис социалистѣскѡј стрѡј, мѡдногѡн-кѡ, пѡртѣс олѡмѡ сѣјѡ, мѣј маркѣистјаслѡн шусѡ мѡдногѡн коммунизм медвоѡза лѣбѡ улысса фазабн. Сѣқкѡ, мѣјан кызвыннас пѡртѡма-нын олѡмѡ коммунизмлыс медвоѡза фазасѡ, социализм. (*Кыза нѡужалан аплоѡисментјас.*) Коммунизм тајѡ фазалѡн основнѡј принципсы ем, кыѣ тѡданныд, формула: „быдѡнсањ сѣјѡ способностјас сертѣ, быдѡнлы сѣјѡ уж сертѣ“. Должен-ѡ мѣјан Конститѡција петкѡѡдыны тајѡ фактсѡ, социализм завојутѡм фактсѡ? Должен-ѡ сѣјѡ подулассыны тајѡ завојеваније вылас? Кывшутѡг должен. Должен, сы вѡсна, мѣј социализмыс СССР-лы ем сѣјѡ, мѣј шедѡѡма да завојутѡма-нын.

Но сѡветскѡј ѡбшчество нѡшта ез-на шедѡѡ коммунизмлыс высшѡј фазасѡ олѡмѡ пѡртѡм, кѡнѣ ыжыдалыс принципѡн лѡѡ формула: „быдѡнсањ сѣјѡ способностјас сертѣ, быдѡнлы сѣјѡ потребностјас сертѣ“, кѡт і сувтѡѡѡ сѣјѡ аслыс могѡн локтан кадѡ шедѡѡны коммунизмлыс высшѡј фазасѡ олѡмѡ пѡртѡм. Вермас-ѡ мѣјан Конститѡција подулассыны коммунизм высшѡј фаза вылѡ, кодѣ абѡ-на да кодѡс колѡ завојутны-на? Оз, оз вермы, сы вѡсна, мѣј СССР-лы коммунизмлѡн высшѡј фазасы ем сѣјѡ, мѣј нѡшта абѡ-на пѡртѡма олѡмѡ да мѣј колѡ олѡмѡ пѡртны воѡвѡылѡ. Оз вермы, оз-кѡ сѣјѡ кѡсјы пѡрны воѡвѡылѡ завојеванијѣјас јылыс программаѡ лѣбѡ декларацијаѡ.

Ташѡмѡс мѣјан Конститѡцијалѡн рамкајасыс ѡнија истѡричѣскѡј кадн.

Ташѡм ногѡн выл Конститѡцијалѡн проект петкѡѡлѡ аснас мунѡм тујлыс итѡг, шедѡѡѡм завојеванијѣјаслыс-нын итѡг. Сѣјѡ ем, сѣқкѡ, сѣјѡс регѣстрирутѡм да законодательнѡја закрепѣтѡм, мѣј ѡелѡ вылын шедѡѡѡма да завојутѡма-нын. (*Бурнѡј аплоѡисментјас.*)

Ташн медвоѡза особенностыс СССР-са выл Конститѡција проектлѡн.

Воѡѡ. Буржуазнѡј странајасса конститѡцијајас век петѡны капиталистѣскѡј стрѡј зумыдлун јылыс убеѡѡѡнијеыс. Тајѡ конститѡцијајаслѡн главнѡј подулус ем капитализмлѡн принципјас, сълѡн основнѡј устојјасыс: му, вѡрјас, фабрикајас, заводјас да производствѡса мукѡѡ ѡруѡијѣјас да средствојас вылѡ частнѡј собственност; мортѡс мортѡн експлоатѣрутѡм да експлоатѡторјаслѡн да експлоатѣрутѡтанаяслѡн емлун; ѡбшчествѡса ѡтѣк полус вылас ужалыс унжык јѡзлѡн суѡытѡмлун да мѡѡ полус вылас ужавтѡм ещажык, но суѡзѡна јѡзлѡн роскош; да с.в. да с.в. Најѡ мыжѡѡны капитализмса тајѡ да ташѡм сама устојјас вылѡ. Најѡ тајѡјасѡс петкѡѡѡны, најѡ вынсѡѡѡны тајѡјасѡс законодательнѡј пѡрадѡкѡн.

СССР-са выл Конститѡцијалѡн проект, наыс торјалѡмѡн, петѡ капиталистѣскѡј стрѡј лѣкѡвѣрутѡм фактыс, СССР-ын социалистѣскѡј стрѡјлѡн победа фактыс. СССР-са выл Конститѡција проектлѡн главнѡј подулус ем социализмлѡн принципјас, сълѡн основнѡј устојјасыс, кодјасѡс завојутѡма да пѡртѡма-нын олѡмѡ: му, вѡрјас, фабрикајас,

заводжас да производствоса мукдõ друдијас да средствојас вылõ социалистическõј собственност; експлоатација да експлоататорскõј классјасдõ ликвидирйтõм; унжык јõзлыг корысалõмсõ да ещажык-лыг роскошõ ликвидирйтõм; ужтõмалõм ликвидирйтõм; уж, кыҕи обязанност да честа долг ужавны вермыс быд гражданилõн формула серҕи: „кодї оз ужав, сїјõ оз сој“. Уж вылõ право, мõдногõнкõ, гарантірованнõј уж пõлучитõм вылõ быд гражданилõн право; шõјчõм вылõ право; образованије вылõ право; да с. в. да с. в. Выл Конститүцијалõн проект мыжсõ социализмлõн тајõ да тащõм сама устојјас вылõ. Сїјõ петкõдлõ најõс, сїјõ вынсõдõ најõс законодателнõј пõрадокõн.

Тащõм мõд особенностыс выл Конститүција проектлõн.

Вожд. Буржуазнõј конституцијас лаҕтõмõн петõны сїјõ предпо-сылкаыс, мыј общество состоитõ антагонистическõј классјасыс, озырлунõн владејтыс классјасыс да классјасыс, кодјас оз владејтны сїјõн, мыј кõт кущõм партија ез лок власт динõ, обществоднõ государственној вескõдлõмыс (диктатура) должен лоны буржуазїја кї-ын, мыј конституција колõ сы могыс, медым закрепитны общест-веннõј пõрадокјас, кодјас угоднõјõс да выгоднõјõс озыр классјас-лыг.

СССР-са выл Конститүцијалõн проект, буржуазнõј конституцијасыс торјалõмõн, петõ сыыс, мыј обществоын абу-нын сесса антагонистическõј классјас, мыј обществоыс состоитõ мõда-мõдыслы дру-жественнõј кык классыс, рабочõјјасыс да крестанаыс, мыј власт дорас сулалõны щук тајõ ужалыс классјасыс, мыј обществоднõ государственној вескõдлõмыс (диктатура) принадлежитõ рабочõј классы, кыҕи обществовса возынмуныс классы, мыј конституција колõ сы могыс, медым закрепитны общественнõј пõрадокјас, код-јас угоднõјõс да выгоднõјõс ужалыс јõзлы.

Тащõм којмõд особенностыс выл Конститүција проектлõн.

Вожд. Буржуазнõј конституцијас лаҕтõмõн петõны сїјõ предпо-сылкаыс, мыј нацијас да расајас оз вермыны лоны õткод правоаõс, мыј емõс тырправоа нацијас да емõс абу тырправоа нацијас, мыј сыыс кынҕи ем нõшта нацијаслõн либõ расајаслõн којмõд катего-рија, шуам колонијасын, кодјаслõн правојасыс нõшта ещажык-на абу тырправоа нацијаслõн дорыс. Тајõ лоõ, мыј став тајõ консти-туцијасыс асланыс подувнаныс емõс националистическõјõс, мõдно-гõн-кõ, ыжыдалыс нацијаслõн конституцијас.

Тајõ конституцијасыс торјалõмõн, СССР-са выл Конститүцијалõн проект, мõдарõ,—пыдõз интернационалнõј. Сїјõ петõ сыыс, мыј став нацијасыс да расајасыс õткод правоаõс. Сїјõ петõ сыыс, мыј ку рõ-мын либõ сорныын, культурнõј уровеньн либõ государственној раз-витїје уровеньн торјалõмыс, сїҕ-жõ кыҕи i нацијас да расајас кос-тын кущõмкõ мукдõ пõлõс торјалõм—оз вермы лоны помкадн сы вылõ, медым оправдајтны националнõј неравноправїје. Сїјõ петõ сыыс, мыј став нацијас да расајас, најõ важ да õнија положеније вылõ виқõдтõг, најõ вын либõ жеблун вылõ виқõдтõг,—долженõс пõлзүйтчыны õткод правојасднõ обществовса став хоҕажественнõј, общественнõј, государственној да культурнõј олõм став јукõдјас-сын.

Тащõм нолõд особенностыс выл Конститүција проектлõн.

Выл Конститүција проектлõн витõд особенностыс ем сылõн после-дователнõј да помõз выдержаннõј демократизм. Демократизм боксан

Ташом петкӧдчӧмыс въл Конституција проектн СССР-са хожаз-
ственнӧй да общественно-политическӧй олӧмын сӧйӧ сдвигясислӧн
да вежбӧмјасислӧн, кодјас лоины 1924-ӧд восян 1936-ӧд воӧгса кад-
коластын.

IV.

КОНСТИТУЦИЈА ПРОЕКТӦС БУРЖУАЗНӧЙ КРИТИКУЈТӦМ

Некымын кыв Конституција проектӧс буржуазнӧй критікујтӧм жылыс.
Вопрос сы жылыс, кыці Конституција проект динӧ относітчӧ ино-
страннӧй буржуазнӧй печат, представляјтӧ, ферт, кушӧмкӧ интерес.
Сы вӧсна, мыј иностраннӧй печат петкӧдлӧ буржуазнӧй странајасса
населеніе разнӧй слӧјјаслыс общественнӧй мӧвп, мӧ огӧ вермӧ
бокитӧ мунны сӧйӧ критикасыс, кодӧс паскӧдӧс тајӧ печатыс Консти-
туција проектлы паныд.

Иностраннӧй печатлӧн Конституција проект вълӧ реагірујтан ме-
вогза признајасыс петкӧдчисны определоннӧй тенденцијаын—ла-
тӧмӧн овны Конституција проект жылыс. Тајӧ случајын ме тӧдвылын
кута меџса реакціоннӧй, фашистскӧй печат. Критікјаслӧн тајӧ груп-
паыс лыддӧс меџса бурӧн прӧстӧ лантӧмӧн овны Конституција про-
ект жылыс, петкӧдлыны фелӧсӧ сӧйӧ, кыці быттӧ проектс ез вӧвлы
і абу сӧйӧ прӧродаын вообщіе. Вермасны шуны, мыј лантӧмӧн олӧ-
мыд абу критіка. Но тајӧ абу вескыд. Лантӧмӧн олан метод, кыці
ігнорірујтан аслыссама способ, ем сӧйӧ-жӧ критікалӧн форма, ферт,
глупӧй да ғешкод, но век-жӧ критікалӧн форма. (*Ставӧн севралӧны,
англоісментјас.*) Но лантӧмӧн олан методнад налӧн ез арты. Бӧр-
јапомас налы быт лоі востыңы клапан да јуӧртны мірлы, мыј, кӧџ
кушӧм-ні абу печалнӧ, СССР-са Конституціјалӧн проект век-жӧ ем,
і не сӧмын ем, но і заводітӧ зловреднӧја фертвуртны јӧз вежӧрјас
вълӧ. да мӧднӧгӧн і ез вермы лоны сы вӧсна, мыј век-жӧ свет ви-
лын ем кушӧмкӧ общественнӧй мӧвп, лыддӧсысјас, ловја јӧз, код-
јас кӧсјӧны тӧдны фактјас жылыс правда, і дыр кутны најӧс чорыда
ылӧдлӧмӧн абу некушӧм позанлун. Пӧрјасӧм вылад ылӧз он мун...

Критікјаслӧн мӧд группа признајтӧ, мыј Конституціјалӧн проект
прӧродаын збылыс существујтӧ, но сӧйӧ лыддӧ, мыј проект оз
представляјт ыжид интерес сы вӧсна, мыј збылвылас сӧйӧ абу кон-
ституціјалӧн проект, а куш бумага тор, куш кӧсјысӧм, кодӧс арта-
лӧма сы вълӧ, медем вӧчны кушӧмкӧ мановр да пӧрјавны јӧзӧс.
Секі-жӧ најӧ содтӧны, мыј буржык проект СССР ез і вермы сетны
сы вӧсна, мыј ачыс СССР абу государство, а сӧмын—географичес-
кӧй поњатіе (*ставӧн севралӧны*), а абу-кӧ сӧйӧ государство, то і кон-
ституцијаыс сылӧн оз вермы лоны збыл конституціјаӧн. Критікјас
тајӧ группаса тіпичнӧй представітель, шеңзана кӧџ абу, германскӧй
офіціоз „Фейтше Фіпломатіш-Політіше Корреспондент“. Тајӧ жур-
налыс вескыда шуӧ, мыј СССР-лӧн Конституција проект ем прӧстӧй
кӧсјысӧм, пӧрјасӧм, „поғомкінскӧй феревна“. Сӧйӧ падјавтӧг шуӧ,
мыј СССР абу государство, мыј СССР „представляјтӧ оз мыјкӧ
мӧдтор, а стӧча урчӧтан географическӧй поњатіе“ (*ставӧн севралӧны*),
мыј СССР-лыс Конституција оз поз та вӧсна признајтны збыл кон-
ституціјаӧн.

јас вѡлины і воѡжыксѡ крестана кыи. Тајѡ факт, а абу кѡс-
јысѡм.

Сесса, Сѡветскѡј власт експропрірујтис капіталістјаслыг класс,
мырѡѡіс налыг банкјас, заводјас кѡрттујјас да проіздѡство мукѡѡ
ѡруѡіејас да средствојас, јѡзѡѡіс најѡс соціалістическѡј собствен-
ностѡн да пунктис тајѡ предпріјатіејасѡн јуралысјасѡ рабочѡј клас-
слыг медѡур војтырѡс. Тајѡ факт, а абу кѡсјысѡм. (*Куѡа њужалан
апломісментјас.*)

Сесса, промышленностѡс да віѡзму овмѡсѡс выль, соціалістическѡј
панасјас вылын, выль техническѡј базаѡн котыртѡм бѡрын, Сѡвет-
скѡј власт шедѡѡіс сіјѡс, мыј ѡні СССР-ын віѡзму ужалѡм сетѡ 1^{1/2}
пѡв унжык продукціјасѡ, војнаѡѡса кадын серті, індустріја вѡчѡ 7
пѡв унжык продукціјасѡ, војнаѡѡса кадын серті, а народнѡј доход
быдыс 4 пѡв, војнаѡѡса кадкѡѡ ѡтластітѡмѡн. Ставыс тајѡ—факт-
јас, а абу кѡсјысѡмјас. (*Куѡа њужалан апломісментјас.*)

Сесса, Сѡветскѡј власт бырѡѡіс ужтѡмалѡм, пѡртис олѡмѡ уж вы-
лѡ право, шојчѡм вылѡ право, образованіе вылѡ право, обеспечі-
тис рабочѡјјаслы, крестаналы да інтеллігенціјалы буржык матеріал-
нѡј да культурнѡј условіејас, обеспечітис всеобшѡѡј, вескыд да рав-
нѡј бѡрјысан правојас гражданаѡн гусѡн гѡлѡсујтѡмѡн олѡмѡ пѡртѡм.
Ставыс тајѡ—фактјас, а абу кѡсјысѡмјас. (*Куѡа њужалан апломіс-
ментјас.*)

Медбѡрын, СССР сетис выль Конституціјалыс проект, коді абу
кѡсјысѡм, а тајѡ быѡѡнлы тѡдса фактјасѡѡ регістрірујтѡм да зако-
нодателнѡја закрепітѡм, сіјѡс, мыј-нын шедѡѡѡма да завојутѡма,
регістрірујтѡм да законодателнѡја закрепітѡм.

Јуавсѡ, кытѡѡ воѡ тајѡ став бѡрас германскѡј офіціозыг госпо-
дајаслѡн „потѡмкінскѡј деревнајас“ јылыг болгѡмыс, оз-кѡ сѡѡ, мыј
најѡ пунктисны могѡн ѡбны народыг СССР јылыг правдасѡ, ылѡѡны
народсѡ, пѡрјавны сіјѡс.

Ташѡмѡс фактјас. А фактјас, кыѡ шудѡны, упр'амѡј тор. Герман-
скѡј офіціозыг господа вермасны шуны, мыј сымын ѡокжык факт-
јаслы. (*Стаѡѡн вералѡны.*) Но секі налы позѡ вочавіѡны тѡдса рѡч
поговорка кывјасѡн: „ѡуракјаслы закон абу гіѡѡма“. (*Гаѡжа серам,
куѡа њужалан апломісментјас.*)

Кртікјаслѡн *којмѡѡ* группа абу прѡѡів прізнајтны Конституціја
проект сајын ізнестнѡј достоінствојас, сіјѡ лыѡѡѡ сіјѡс бур торјѡн,
но сіјѡ, аѡѡанныѡ-ѡ, зев сомневајтѡѡ, меѡым кушѡм сурѡ положені-
ејасѡѡ сылыг позѡ вѡлі пѡртны олѡмѡ, ѡѡ сіјѡ убедітѡѡма, мыј тајѡ
положеніејасѡѡ вообшче оз поз олѡмѡ пѡртны да колѡны бумага
вылын. Тајѡ, ѡебыда шудѡмѡн, скептікјас. Најѡ, тајѡ скептікјасыс,
емѡс став странајасын.

Колѡ шуны, мыј наѡѡѡ мі паныдасам ог медвоѡзаыс. 1917-ѡѡ
воын, большевікјасѡн власт бостігѡн, скептікјас шулісны: большевік-
јас, пѡжалуј, абу ѡок војтыр, но властѡн налѡн ѡелѡыс ѡз артмы,
најѡ прсвалітчасны. Но, ѡелѡ вылас лѡіс, мыј провалітчисны ез
большевікјас, а скептікјас.

Гражданскѡј војна да іностраннѡј інтервенціја дырјі скептікјас-
лѡн тајѡ группаыс шуліс: Сѡветскѡј власт, ѡерт, абу ѡоктор, но
ѡенікін Колчаккѡѡ да соѡтѡѡ іностранецјас, пѡжалуј, ѡѡлїтасны
сіјѡс. Но, ѡелѡ вылас лѡіс, мыј скептікјас і тани прѡсчїтајтчисны.

Кор Сѡветскѡј власт јѡзѡѡіс первојја вїтвоса план, скептікјас
бара петісны сцена вылѡ, шудѡмѡн: пјатїлетка, ѡерт, бур ѡелѡ, но

два-кө сiң оломо порта, колө чагтны, мыл большевикяслон пјатлеткабн делбос оз артмы. Но фактјас петкбдлсны, мыл скептікјаслы бара ез везіт: вiтвота план вблі портма оломо нол воин.

Тайбс-жө колө вiставны выл Конституцiја проект јылы да сiңс скептікјасбн критікујтбм јылыс. Сулалө вблі јөзбдны проект, медым критікјаслон тайб группаыс вылыс петкбдчiс сцена вылын аслас шогсана скепсiснас, аслас сомненијeјаснас Конституцiјалыс бткымын положенијeјасбө оломо портны поғбм куға. Абу некушбм подув сомневатчыны сын, мыл скептікјас провалитчасны i тайб случаяс, провалитчасны бни сiң-жө, кычi најбө ез бтчыд-нин провалитчывлыны војдбр.

Критікјаслон *нолдд* группа, выл Конституцiјалыс проект атакујтiгбн характерізујтб сiңс, кычi „вескыдвыв вешјбм“, кычi „пролетариат дiктатураыс бткажитчбм“, кычi „большевиітскбј режим лквiдiрујтбм“. „Большевикјас шатовтчисны вескыдвыв, тайб факт—шубны најбө разнбј гблбсјасбн. Медса-нин зiлбны та боксаң бткымын польскбј да мыкбмында американскбј газетјас.

Мыл шуны тайб, поғб-кб шуны, критікјас јылыс?

Рабочбј класс дiктатуралыс подувсб паскбдбм-кб да дiктатурабс обществобн государственнбја вескбдлан тiбкбјжык, сiңкб,—ыжыд вынјбражык сiітемаб портбм-кб набн трактујтчб оз кычi рабочбј класслыс дiктатурасб јонмбдбм, а кычi сiңс слабмбдбм лыбб весiгтб кычi сыыс бткажитчбм, то поғб i јуавны: а тбдбны-б вообщe тайб господајасыс—мыл сiң лбб рабочбј класслон дiктатураыс?

Социализмлыс победајас законодательнбја закрепiтбм-кб, индустриализацијалыс, коллективизацијалыс да демократизацијалыс успехјас законодательнбја закрепiтбм-кб налбн шубб „вескыдвыв вешјбмбн“, то поғб i јуавны: а тбдбны-б вообщe тайб господајасыс—мылбн торјалб шужаыс вескыдыс? (*Ставбн вералбны, аплодiсментјас.*)

Оз вермы лоны сомненије, мыл тайб господајасыс помбз зүгсiсны Конституцiја проектбс асланыс критікујтбмын да, зүгсбм ббрас, сорлалiсны вескыдсб шужакбд.

Оз поғ тайб случая куға не ускбдлыны тбдвылб Гогол „Мјортвыје душиыс“ Пелагеја нiма дворовбј „нылкабс“. Сiңб, кычi вiсталб Гогол, бостсiс кычкб петкбдлыны Чiчиков кучер Сельфанлы туж, но ез куж торјбдны тужлыс вескыдладор боксб шужаладор боксыс да зүгсiс да вескалiс лбсыдтбм положенијеб. Колб признајтны, мыл польскбј газетјасыс мiјан критікјас, најб став амбицiја вылб вiббдтбг, век-жбө ез ылб мунны „Мјортвыје душиыс“ дворовбј „нылка“ Пелагеја вежбртан уровнеыс. (*Аплодiсментјас.*) Ускбдланныд-кб тбдвылад, кучер Сельфан азгiс коланабн вiдны Пелагејабс вескыдбс да шужабс сорлалбмыс, сылы шубмбн: „Ек те, сбд кока... он тбд, кбни вескыдвыв, кбни шужавыв“. Меным кажитчб, мыл колiс ескб тағ-жб вiдны мiјанлыс несус критікјасбс, налы шубмбн: ек тi, горе-критікјас...он тбдб, кбни вескыдвыв, кбни шужавыв. (*Куға нужалан аплодiсментјас.*)

Медббрын, критікјаслон нбшта бтик группа. Воззажык группаыс-кб мыждб Конституцiјалыс проектсб рабочбј класс дiктатураыс бткажитчбмыс, то тайб группа мыждб сiңс, мбдарб, сыыс, мыл проект нiнбм оз веж СССР-са бнија положенијеын, мыл сiңб вбрзбдтбг колб рабочбј класслыс дiктатура, оз лбз политическбј партијаслы свобода да вынабн колб бнија вескбдлан положенијeјасб коммуниітјас партијалыс СССР-ын. Такбд шбщ критікјаслон тайб группаыс лыдбб,

мы] СССР-ын партијаслы свобода абутомлун ем демократизмлыс подувјассѝ торкан признак.

Мем лоѝ признајтны, мы] выль Конституцијалѝн проект збылыс вынаѝн колѝ рабочѝй класс диктатуралыс режѝм, сѝз-жѝ кыѝи веж-тѝг колѝ ѝнија вескѝдлан положенѝе Коммунистическѝй партијалыс СССР-ын. (*Бурнѝй аплодисментјас.*) Уважаемѝй критикјас-кѝ тајѝс лыдѝѝны Конституција проектлыс тырмытѝмторјѝн, то поѝѝ сѝмын жалытыштны та јылыс. А ми, большевикјас, лыдѝам тајѝс Конституција проект достоинствѝн. (*Бурнѝй аплодисментјас.*)

Бостны-кѝ разнѝй политическѝй партијаслы свобода јылыс, то ми кутчысам тани неуна мѝджык виѝѝдласјасѝ. Партија ем класслѝн јукѝн, сълѝн воѝынмуныс јукѝн. Некемын партија, а сѝзкѝ и партијаслы свобода вермас лоны сѝмын сещѝм обществоын, кѝни емѝс антагонистическѝй классјас, кодјаслѝн интересјасыс враждебнојѝс да мѝритчытѝмѝс, кѝни емѝс, шуам, капиталистјас да рабочѝјјас, помещикјас да крестана, кулакјас да беднота да с. в. Но СССР-ын абу-нын сесса таѝѝм классјасыс, кыѝи капиталистјас, помещикјас, кулакјас да с. в. СССР-ын ем сѝмын кык класс, рабочѝјјас да крестана, кодјаслѝн интересјасыс не сѝмын абу враждебнојѝс, а мѝдарѝ, — дружественнојѝс. Сѝзкѝ, СССР-ын абу подулыс некемын партија сушществуютѝмлы, а сѝзкѝ и тајѝ партијаслы свобода. СССР-ын ем подув сѝмын ѝѝти партијалы, Коммунистическѝй партијалы. СССР-ын вермас сушществуютѝны сѝмын ѝѝти партија — коммунистјаслѝн партија, кодѝи повтѝг да помѝѝ дѝрјѝ рабочѝјјаслыс да крестаналыс интересјассѝ. А мы] сѝјѝ оз лока дѝрјѝ тајѝ классјаслыс интересјассѝ, таын ѝѝвакѝ вермас лоны кушѝмкѝ сомневалѝтѝм. (*Бурнѝй аплодисментјас.*)

Сорнѝѝны демократѝја јылыс. Но мы] сѝјѝ демократѝјаыс? Демократѝја капиталистическѝй странајасын, кѝни емѝс антагонистическѝй классјас, медѝѝорынсѝ, ем вынајаслы демократѝја, озыр ещажыкјаслы демократѝја. Демократѝја СССР-ын, мѝдарѝ, ем ужалысјаслы демократѝја, мѝдногѝн-кѝ, ставлы демократѝја. Но таыс петѝ, мы] демократизмлѝн подувјасыс торкѝѝны оз СССР-са выль Конституција проектѝн, а буржуазнѝй конституцијаслѝн. Со мы] вѝсна ме думалѝта, мы] СССР-лѝн Конституција ем мѝрын ѝѝк ѝѝти помѝѝыс демократическѝй конституција.

Таѝи сулалѝ делѝыс СССР-са выль Конституција проектѝс буржуазнѝй критикуютѝмкѝд.

V

КОНСТИТУЦИЈА ПРОЕКТѝ ВЕСКѝДѝМЈАС DA СОДТѝДЈАС

Вужам Конституција проектѝ вескѝдѝмјас да содтѝдјас јылыс вопросѝ, кодјасѝс сетисны гражданајас проектѝс став народѝн обсуждајѝтѝгѝн.

Конституција проектѝс став народѝн обсуждајѝтѝм сетис, кыѝи тѝдам, велуна вескѝдѝмјас да содтѝдјас. Најѝс ставсѝ публикујѝтѝма сѝветскѝй печатын. Вескѝдѝмјас унасикасълун вѝснаыс да налѝн неѝѝткѝѝ дѝн вѝснаыс колѝс ескѝ најѝс јукны, ме ногѝн, кујѝм катего-рија вылѝ.

Первојја категоријаа вескѡдѡмјаслѡн аслыспѡдслуныс сын, мы најѡ вѡсталѡны оз Констѡтуција вопросјас јылыс, а воѡѡ лоан законодательнѡј органјас быдлунја законодательнѡј уж вопросјас јылыс. Страхованијеыс торја вопросјас, колхознѡј строѡтелствоыс ѡткымын вопросјас, промышленинѡј строѡтелствоыс ѡткымын вопросјас, финансиѡвѡј уж вопросјас,—тащѡмѡс темајасыс тајѡ вескѡдѡмјасыслѡн. Тыдалѡ, тајѡ вескѡдѡмјасыслѡн авторјасыс агныс ез гѡгѡрвоны Констѡтуционнѡј вопросјас да быдлунја законодательство вопросјас костьюс торјалѡмсѡ. Бурещ та вѡсна најѡ зѡлѡны пыртны Констѡтуцијаѡ кыз почѡ унжык законјас, фелѡсѡ сетѡ вѡјѡдѡмѡн, медын пѡртны Констѡтуцијасѡ законјас свѡд коѡѡ. Но Констѡтуцијаыд абу законјаслѡн свѡд. Констѡтуција ем основнѡј закон, и сѡмын основнѡј закон. Констѡтуција оз исклучајт, а предполагајтѡ воѡѡ лоан законодательнѡј органјаслыс быдлунја законодательнѡј ужсѡ. Констѡтуција сетѡ јуриѡфическѡј подув тащѡм органјас воѡѡ лоан законодательнѡј ужыслы. Та вѡсна тащѡм сама вескѡдѡмјасыс да соѡтѡдјасыс, кодјаслѡн абу вескыд отношенијеыс Констѡтуцијалы, колѡ лоны, ме ногѡн, ыстѡмаѡс странаса воѡѡ лоан законодательнѡј органјасѡ.

Мѡѡ категоријаас колѡ ѡтнесѡтны сещѡм вескѡдѡмјас да соѡтѡдјас, кодјас зѡлѡны пыртны Констѡтуцијаѡ истѡрическѡј справкајаслыс элементјас лѡбѡ декларацијалыс элементјас сы јылыс, мы нѡшта ез-на шедѡѡ Сѡветскѡј власт да мы ј сылы колѡ шедѡѡны воѡѡвылѡ. Пасјыны Констѡтуцијаын, кущѡм сѡкыдлунјас венѡсны уна војас чѡжѡн партија, рабочѡј класс да став ужалысјас социализм победа вѡсна тышын; инѡыны Констѡтуцијаын сѡветскѡј дѡвијенијелыс помса целсѡ, мѡдногѡн-кѡ, полнѡј коммунистическѡј ѡбщество стрѡитѡм,—тащѡмѡс темајасыс тајѡ вескѡдѡмјасыслѡн, кодјас емѡс уна вариацијајасын. Ме чајта, мы ј тащѡм вескѡдѡмјассѡ да соѡтѡдјассѡ сѡжѡ колѡ вештыны бѡкѡ, кызѡ Констѡтуција дѡнѡ вескыд отношеније кутѡмјасѡс. Констѡтуција ем сѡјѡ завојеванијесѡс, кодјасѡс шедѡѡма да ѡбеспечѡтѡма-нын, регѡстрирујтѡм да законодательнѡја закрепѡтѡм. Мѡ-кѡ огѡ кѡсѡ торкны Констѡтуцијалыс тајѡ основнѡј самсѡ, мѡжанлы оз ков сѡјѡс тыртны важ јылыс истѡрическѡј справкајасѡн лѡбѡ СССР-са ужалыс јѡзлѡн воѡѡ лоан завојеванијесјас јылыс декларацијајасын. Тајѡ фелѡыслы мѡжан емѡс мукѡѡ тујјас да мукѡѡ документјас.

Медѡѡрын, којмѡѡ категоријаѡ колѡ ѡтнесѡтны сещѡм вескѡдѡмјас да соѡтѡдјас, кодјаслѡн ем вескыд отношеније Констѡтуција проект дѡнѡ.

Тајѡ категоријаса вескѡдѡмјасыслѡн ыжыджык јукѡныс кутѡ редакционнѡј сам. Та вѡсна најѡс позѡс ескѡ сетны тајѡ Сјезд Редакционнѡј Комѡссѡјаѡ, кодѡс, ме чајта, лѡсѡдас Сјезд, сылы вылѡ Констѡтуција текстыс ѡкончателнѡј редакцијасѡ лѡсѡдны поручѡтѡмѡн.

Бостны-кѡ којмѡѡ категоријаса мукѡѡ вескѡдѡмјассѡ, то најѡ кутѡны јѡна ыжыджык тѡдчанлун, да на јылыс ковмас, ме ногѡн, шуны тѡнѡ некымын кыв.

1) Медвоѡ Констѡтуција проект первојја статѡѡѡ вескѡдѡмјас јылыс. Ем нѡл вескѡдѡм. Ѳѡтѡкјас вѡзјѡны „рабочѡјјаслѡн да крестаналѡн государство“ кывјас пыѡѡѡ шуны: „ужалыс јѡзлѡн государство“. Мѡѡјас вѡзјѡны „рабочѡјјаслѡн да крестаналѡн государство“ кывјас дѡнѡ соѡтны: „да ужалыс интѡлигенцијалѡн“. Којмѡѡјас вѡзјѡны „рабочѡјјаслѡн да крестаналѡн государство“ кывјас пыѡѡѡ

шуну „СССР територія вылын олыс став расајаслѡн да націоналностјаслѡн государство“. Њолѡдјас вѡзјѡны „крестана“ кывсѡ вежны „колхозникјас“ кывјѡн либѡ „соціалістическѡј візму овмѡсын ужалыс јѡзлѡн“ кывјѡн.

Колѡ-ѡ прімітны тајѡ вескѡѡдмјассѡ? Ме чајта, мыј оз ков.

Мыј јылыс вісталѡ Конституція проектлѡн первојја статтаыс? Сіјѡ вісталѡ сѡветскѡј обшчество классѡвѡј состав јылыс. Вермам-ѡ мѡ, марксістјас, мунны бокіті Конституціяын мѡјан обшчество классѡвѡј состав јылыс вѡпросыс? Огѡ, огѡ вермѡ. Сѡветскѡј обшчество, кызі тѡдам, состоітѡ кык классыс, рабочѡјјасыс да крестанаыс. Конституція проектлѡн первојја статтаыс та јылыс бурещ і вісталѡ. Сізкѡ, Конституція проектлѡн первојја статтаыс лучкі петкѡѡлѡ мѡјан обшчестволыс классѡвѡј составѡ. Вермасны јуавны: а ужалыс інтеллігенція? Інтеллігенція некор ез вѡв дај оз вермы лоны классѡн,—сіјѡ вѡлі і колѡ прослѡјкаѡн, кодѡ рекрутірујтѡ ассыс шленјассѡ обшчествѡса став классјас пѡвстыс. Важ кадѡ інтеллігенція рекрутірујтліс ассыс шленјассѡ двор'ана пѡвстыс, буржуазія пѡвстыс, мыјкѡмында крестана пѡвстыс да сѡмын неуна рабочѡјјас пѡвстыс. Мѡјан сѡветскѡј кадѡ інтеллігенція рекрутірујтѡ ассыс шленјассѡ медсасѡ рабочѡјјас да крестана пѡвстыс. Но кѡт кызі сіјѡ ез рекрутірујтчы да кѡт кущѡм характер сіјѡ ез кут, інтеллігенція век-жѡ ем прослѡјка, а абу класс.

Оз-ѡ тајѡ торјыс топѡѡ правојассѡ ужалыс інтеллігенціјалыс? Некущѡм! Конституція проектлѡн первојја статтаыс вісталѡ оз сѡветскѡј обшчествѡса уна сікас слѡјјаслѡн правојас јылыс, а сіјѡ обшчествѡса классѡвѡј состав јывсыс. Сѡветскѡј обшчествѡса уна сікас слѡјјаслѡн правојас јылыс, сы лыдын ужалыс інтеллігенція правојас јылыс, віставсѡ медсасѡ Конституція проект дасѡѡ да дасѡтѡкѡѡ главајасын. Тајѡ главајасыс тыдалѡ, мыј рабочѡјјас, крестана да ужалыс інтеллігенція зік ѡткоѡѡе правојаснас странаса хѡзаяствѡннѡј, політическѡј, обшчественнѡј да културнѡј олѡм став јукѡѡдјасын. Сізкѡ, ужалыс інтеллігенціјалыс правојассѡ топѡѡѡм јылыс сорныс оз вермы і лоны.

Тајѡс-жѡ колѡ шуну СССР составѡ пырыс націјаяс да расаяс јылыс. Конституція проект мѡѡ главаын шуѡма-нін, мыј СССР ем свѡбѡднѡј сојуз ѡткоѡ правоа націјаяслѡн. Сулалѡ-ѡ мѡдыс казтывны тајѡ формуласѡ Конституція проект первојја статтаын, кодѡ вісталѡ оз сѡветскѡј обшчествѡса націоналнѡј состав јылыс, а сіјѡ классѡвѡј состав јылыс? Гѡгѡрвоана, мыј оз сулав. Бѡстны-кѡ СССР составѡ пырыс націјаяс да расаяс правојас јылыс, то та јылыс віставсѡ Конституція проект мѡѡѡѡ, дасѡѡ да дасѡтѡкѡѡ главајасын. Сіјѡ главајасыс тыдалѡ, мыј СССР-са націјаяс да расаяс пѡлзујтчыны ѡткоѡ правојасѡн странаса хѡзаяствѡннѡј, політическѡј, обшчественнѡј да културнѡј олѡм став јукѡѡдјасын. Сізкѡ, оз вермы і лоны сорныс націоналнѡј правојас топѡѡѡм јылыс.

Сіз-жѡ ез вѡв ескѡ вескѡѡн вежны „крестанін“ кыв „колхозник“ кывјѡн либѡ „соціалістическѡј візму овмѡсса ужалыс“ кывјасѡн. Ѳтѡк-кѡ, крестана пѡвстын колхозникјас кынзі емѡс нѡшта мѡллон двор дорыс унжык неколхозникјас. Кызі накѡѡ лоны? Оз-ѡ кѡсјыны тајѡ вескѡѡѡмјасыслѡн авторјасыс шыбытны најѡс шщѡт вылыс? Тајѡ ескѡ вѡлі тѡлктѡм. Мѡѡ-кѡ, кызвын крестанаыс-кѡ кутіс нудны колхознѡј овмѡс, то тајѡ оз-на ло, мыј сіјѡ абу-нін крестанство, мыј сылѡн абу сѡсѡа аслас [лічнѡј овмѡс, лічнѡј двор да с. в.

Кожмод-кө, ковмис ескө сөкү вежны сиз-жө „рабочөй“ кыв „социалистическөй“ промышленностса труженик“ кывжасөн, кодбс мылжакө вескөдөм сетыс авторжас оз вөзжыны. Медбөрын, мижан-өмөй бырыны. Мын рабочөйжаслөн класс да крестаналөн класс? А најө-кө ез бырыны, то сулалө-ө киритны кывжас лыдсыс налы установитчөм нимжасб? Вескөдөм сетыс авторжасыс, тыдалө, кутөны төдвылын оз талунжа, а вождь лоан обшчество, кор классжас оз-нын лоны да кор рабочөйжас да крестана пөрасны жединөй коммунистическөй обшчествоса труженикжасө. Најө, сизкө, збылвылө котөртөны вождь. Но Конституцижасө лөсөдигөн колө петны оз вождь лоанаыс, а талунжаыс, сыыс, мыј ем-нын. Конституција оз вермы дај не должен котөртны вождь.

2) Вождь муно Конституција проект 17-өд статтаө вескөдөм. Вескөдөмыс сыын, мыј вөзжөны зикөз шыбытны Конституција проектыс 17-өд статтасө, кодү висталө Союзној республикажаслы СССР-ыс свободнөја петны право колөм жылыс. Ме чажта, мыј тајө вөзжөмыс абу вескыд да сы вөсна оз вермы лоны примитөма Сездөн. СССР ем добровольној союз өткоф праваа Союзној республикажаслөн. Шыбытны Конституцијаыс статта СССР-ыс свободнөја петан право жылыс,—лоб тајө союзыслыс добровольној самсө торкөм. Вермам-ө ми мунны тајө восков вылас? Ме чажта, мыј ог вермө дај не долженбс мунны тајө восков вылас. Шудөны, мыј СССР-ын абу нөбитк республика, кодү ескө көсјис петны СССР составыс, мыј та вөсна 17-өд статта оз кут практическөй төдчанлун. Мыј мижан абу весиг өтү республика, кодү ескө көсјис петны СССР составыс, тајө, черт, збыл. Но татыс некущөма оз пет, мыј мижанлы оз ков гижны Конституцијаын Союзној республикажаслы СССР-ыс свободнөја петөм вылө правосө. СССР-ын сиз-жө абу сещөм Союзној республика, кодү ескө көсјис пөдтыны мөд Союзној республикаөс. Но татыс некущөма оз пет, мыј СССР Конституцијаыс колө лоны шыбытөма Союзној республикажаслыс өткоф правојас жылыс висталыс статта.

3) Вождь ем вөзжөм содтыны Конституција проектлыс мөд главасө выл статтаөн, кодлөн пыщкөсыс лөб сыын, мыј автономној советскөй социалистическөй республикажас хожајственној да культурној развөтјеын колана урөвенөз воөм мысты вермасны лоны преобразуөтөмабс союзнөй советскөй социалистическөй республикажасө. Пөзө-ө примитны ташөм вөзжөмсө? Ме чажта, мыј оз ков тајөс примитны. Сижө абу вескыд не сөмын аслас пыщкөс боксаыс, но і аслас мотивжас боксаыс. Оз пөз мотивүрүтны автономној республикажасөс союзнөй республикажас разрадө вужөдөмсө најө хожајственној да культурној сөвмөмөн, сиз-жө кызи оз пөз мотивүрүтны сижө либө мөд республикаөс автономној республикажас лыдө колөмсө сижө хожајственној да культурној бөрө колөмөн. Тајө ескө вөли ез марксистскөй, ез ленинскөй подход. Татарскөй Республика, шуам, колө автономнојөн, а Казахскөй Республика лөб союзнөйөн, но тајө нөшта оз-на ло, мыј Казахскөй Республика культурној да хожајственној развөтје вөзөдлас бокса сулалө вылынжык Татарскөй Республикаыс. Сөлдөмыс бурещ мөдарө. Тајөс-жө колө шуны, например, Немцев Поволжја Автономној Республика жылыс да Киргизскөй Союзној Республика жылыс, коджас пыщкыс первојяыс культура да овмөс бокса сулалө вылынжык мөдөсыс, көф і колө автономној республикаөн.

Кущөмсө сижө признажасыс, коджаслөн емлуныс сетө подув автономној республикажасөс союзнөй республикажас разрадө вужөдөм вылө?

Најџ, тајџ признајасыс, — кујім.

Ќік-кџ, колана, меџым республіка вџлі окраиннџџн, кодџс абу кышалџма быџ боксањ СССР терриџоріаџн. Мыјла? Сы вџсна, мыј Сојузнџ республіка сајын-кџ колџ ССР Сојузыс петан право, то колџ, меџым Сојузнџџн лџбм тајџ республікаыслџн вџлі позанлун лџгическџја да збылвылџ сувтџџны вопрос сыџн СССР-ыс петџм јылыс. А ташџм вопросџ вермас сувтџџны сџмын сешџм республіка, коді шуам, орчча кушџмкџ иностранныџ государствовкџд да, сіџкџ, абу кышалџма быџ боксањ СССР терриџоріаџн. Ферт, мијан абуџс республікајас, кодјас ескџ збылвылџ сувтџџисны вопрос СССР-ыс петџм јылыс. Но колџ-кџ Сојузнџ республіка сајын СССР-ыс петџм вылџ право, то колџ фелџсџ сувтџџны сіџі, меџым тајџ правџыс ез пџр куш да тџлктџм бумага торјџ. Бостам, шуам, Башкірскџ лџбџ Татарскџ Республікаџс. Шуам, мыј тајџ автономнџ республікајасџс вужџџім сојузнџ республікајас разрадџ. Вермісны ез ескџ најџ сувтџџны вопросџ лџгическџја да збылвылџ СССР-ыс асланыс петџм јылыс? Ез, ез вермыны ескџ. Мыјла? Сы вџсна, мыј најџ быџ боксањ кышалџмаџс сџветскџ республікајасџн да областјасџн да налы, вескыда-кџ шуны, некытџџ петнысџ СССР составыс. (*Ставџн сералџны, аплоџсментјас.*) Та вџсна ташџм республікајасџс сојузнџ республікајас разрадџ вужџџџмыс вџлі ескџ невескыџџн.

Мџџ-кџ, колана, меџым националностыс, коді сетіс сџветскџ республікалы ассыс нџмсџ, вџлі республікаас став олыс лыџас унжыкыс (более или менее компактное большинство). Бостны, шуам, Крымскџ Автономнџ Республікаџс. Сіџџ ем окраиннџ республіка, но тајџ республікаас крымскџ татарана абу унжыкыс, мџдарџ, — најџ сені ешажыкыс. Сіџкџ, вџлі ескџ невескыџџн да нелџгичнџџн вужџџны Крымскџ Республікаџс сојузнџ республікајас разрадџ.

Кџмџџ-кџ, колана, меџым республікаыс вџлі ез зев іџџт аслас јџз лыџ сертыс, меџым сені вџлі јџзыс, шуам, ез ешажык, а унжык кџт-нін мџллыныс. Мыјла? Сы вџсна, мыј вџлі ескџ невескыџџн чатны, мыј іџџтџк сџветскџ республіка, кодлџн еша јџз да нџыжыџ арміја, верміс артавны независџмџ государственнџ олџм вылџ. ьџџа-кџ поџџ сомневајтчыны, мыј імперіалџстическџ хішч-нікјас џџџ ескџ бостісны сіџџ асланыс кіјасџ. Ме дџмајта, мыј абу-кџ тајџ кујім объективнџ признакыс, вџлі ескџ невескыџџн џніја історическџ моментџ сувтџџны вопрос сіџџ лџбџ тајџ автономнџ республікаџс сојузнџ республікајас разрадџ вужџџџм јылыс.

4) Воџџ вџзјџны кірітны 22-џџ, 23-џџ, 24-џџ, 25-џџ, 26-џџ, 27-џџ, 28-џџ да 29-џџ статтајасыс сојузнџ республікајасџс крајјас да областјас вылџ адміністративно-терриџоріалнџ јуклџм јылыс подрџбнџ лыџџџџлџм. Ме дџмајта, мыј тајџ вџзјџмыс сіџ-жџ абу примітана-СССР-ын емџс јџз, кодјас зев раџџџџны некушџма муџлытџг вылыс-вылпџв шџравны крајјас да областјас, і вајџны тајџн путанџца да ужны неуверенност. Конституція проект лџсџџџ ташџм јџзыслы кџртвом. І тајџ зев бур сы вџсна, мыј тані, кыџі і уналыс муџџџлаын, требџтџџ мијан уверенностлџн атмосфера, требџтџџџ стабилност, јасност.

5) Вітџџ вескџџџм інмџ 33-џџ статталы. Лыџџџны, мыј абу колана лџсџџны кык палата да вџзјџны бырџџны Националностјаслыс Сџвет. Ме дџмајта, мыј тајџ вескџџџмыс сіџ-жџ неправілнџ. ьті-палатаа сџстема вџлі ескџ буржык кыкпалатаа сџстемаыс, СССР-кџ ескџ вџлі једініџ националнџ государствџн. Но СССР абу једініџ

національнōй государство. СССР, кычї мї тōдам, ем унаціональнōй государство. Мїжан ем верховнōй орган, кōнї представїтōма общїдōй интересјассō СССР-са став ужалыс јōзлыс најō национальностыс за-вїсїттōг. Тајō—Сојуздōн Сōвет. Но СССР-са национальностјаслōн общїдōй интересјас кынчїыс емōс нōшта асланыс торја, аслыспōлдс интересјас, кодјас јїтчōмадс најō национальнōй особенностјаскōд. Поџō-ō пыддї не пуктыны тајō аслыспōлōс интересјассō? Оз, оз поџ. Колō-ō спеціальнōй верховнōй орган, кодї мед ескō тōдчōдїс бурещ тајō аслыспōлдс интересјассō? Кывшутōг колō. Оз вермы лоны сомъ-вајтчōм, мыј тащōм органтōгыс оз поџ ескō вōлї вескōдлыны та-щōм унаціональнōй государстводн, кычї СССР. Тащōм органыс ем мōд палата, СССР-са Национальностјаслōн Сōвет.

Бїстыдōны јевропейскōй да амерїканскōй государствојасса парла-ментскōй їсторїја вылō, ыстыдōны сы вылō, мыј кыкпалатаа сїстема тајō странајасас сетїс сōмын мїнусјас, мыј мōд палатаыс векжык пōрō реакцїја центрō да воџō мунōмлы паныда тормозō. Ставыс тајō вернō. Но тајō мунō сы вōсна, мыј тајō странајасас палатајас костас абу равенствоыс. Кычї тōдам, мōд палатаыслы оз шоча сет-ны правојассō первојја дорыс унжык, да сесса, кычї правїлō, мōд палатаыс котыртēō оз демократїческōй ногōн, оз шоча сылыс шлен-јассō вывсањ назначїтōмōн. Нōтї сомъвајтчытōг, тајō мїнусјасыс оз лоны, нуōдны-кō палатајас костын равенство да мōд палатасō котыртны сї-жō демократїческōја кычї і первојјасō.

6) Воџō вōзјōны Конституцїја проектō содтōд, кодї требујтō кыкнан палатаса шленјаслыс лыдсō ѓткофалōм. Ме думажта, мыј тајō вōзјōмсō поџō вōлї ескō прїмїтны. Тајō, ме ногōн, сетō јавнōй полїтїческōй плусјас, сы вōсна, мыј тōдчōдō палатајаслыс равенствосō.

7) Воџō мунō Конституцїја проектō содтōд, код сертї вōзјыссō Национальностјас Сōветō депутатјассōс бōрјыны сї-жō, кычї і Сојуз-са Сōветō, вескыд бōрјысōмјасōн. Ме думажта, мыј тајō вōзјōмсō сї-жō поџō вōлї ескō прїмїтны. Збыл, сїјō вермас вōчны бōрјысїгōн кущōмсурō технїческōй њеудобствојас. Но сы пыддї сїјō сетас ыжыд полїтїческōй выїгрыш сы вōсна, мыј сїјō должен кы-пōдны авторїтетсō Национальностјас Сōветлыс.

8) Воџō мунō содтōд 40-ōд статтаō, код сертї вōзјыссō сетны Верховнōй Сōветса Презїдїумлы право їздавајтны временнōй законо-дательнōй актјас. Ме думажта, мыј тајō содтōдыс њевескыд і оз вер-мы лоны прїмїтōма Сјездн. Колō, медбōрын, помавын сїјō положе-нїјенас, кор законодателствујтō оз ѓтї кущōмкō орган, а уна ор-ганјас. Тајō положенїеыс паныд мунō законјас стабїльност прїнцїплы. А законјаслōн стабїльностыс ѓнї мїжанлы колō јонжыка быд кадын дорыс. Законодательнōй власт СССР-ын вермас олмō пōртгыны сō-мын ѓтї органдн, СССР-са Верховнōй Сōветн.

9) Воџō вōзјōны содтōд Конституцїја проект 48-ōд статтаō, код сертї требујтōны, медым ССР Сојуз Верховнōй Сōвет Презїдїумса председател бōрјыссїс ез СССР-са Верховнōй Сōветн, а странаса став јōзн. Ме думажта, мыј тајō содтōдыс абу вескыд сы вōсна, мыј тајō оз лōсав мїжан Конституцїја пыщкōслы. Мїжан Конституцїја сїстема сертї СССР-ын оз вермы лоны Верховнōй Сōветкōд ѓтмоз став јōзн бōрјōм једїнолїчнōй презїдент, кодї ескō вермїс ассō сувтōдны паныд Верховнōй Сōветлы. Презїдентыд СССР-ын кол-легїальнōй,—тајō Верховнōй Сōветлн Презїдїум, кытчō пырō щџ

і Верховно́й Сове́т Президіумса председател, коді бѣрјысѣ оз став јѣзѣн, а Верховно́й Сове́тѣн, да подотчотнѣй Верховно́й Сове́тлы. Історіјалѣн опытыс петкѣдлѣ, мыј верховно́й органјаслѣн ташѣм сѣкас течасногыс ем медга демократическѣй, коді гарантірујтѣ странаѣс ковтѣм случајностјасыс.

10) Воѣд мунѣ вескѣдѣм сѣјѣ-жѣ 48-ѣд статѣаѣ. Сені шусѣ: СССР-са Верховно́й Сове́т Президіумын председателѣс вежысјаслыс лыдѣс содтыны дастѣкѣѣс сы могоыс, медым быд Сојузнѣй Республѣкасаѣн вѣлі председателѣс ѣтѣ вежыс. Ме думажта, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ поѣд ескѣ вѣлі примѣтны сы вѣсна, мыј тајѣ бурмѣдѣ делѣсѣ да вермас сѣмын јонмѣдны СССР-са Верховно́й Сове́т Президіумлыс авторѣтетѣсѣ.

11) Воѣд мунѣ вескѣдѣм 77-ѣд статѣаѣ. Сѣјѣ требујтѣ выл обще-сојузнѣй народнѣй комѣссаріат—Обороннѣй промышленност куѣа Наркомат котырѣтѣм. Ме думажта, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ сѣз-жѣ колѣ ескѣ примѣтны (*апломѣментјас*) сы вѣсна, мыј воѣс-нын сы вылѣ кад, медым торјѣдны мѣанлыс обороннѣй промышленност да сетны сылы колана наркоматскѣй оформленѣје. Мем кажѣтѣѣ, мыј тајѣ вермѣс ескѣ сѣмын бурмѣдны мѣанлыс странаѣс дѣрјан делѣсѣ.

12) Воѣд мунѣ вескѣдѣм Конституція проект 124-ѣд статѣаѣ, кодѣ требујтѣ сѣјѣс вежны сы боксаѣ, медым запретѣтны нуѣдны религиѣзнѣй обрѣадјас. Ме думажта, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ примѣтны оз поѣс сы вѣсна, мыј сѣјѣ оз ладмы мѣан Конституція пыщкѣскѣд.

13) Медбѣрын, нѣшта ѣтѣ вескѣдѣм, кодлѣн ем јонжыка лѣбѣ омѣлжыка сушественно́й характер. Ме сорыта Конституція проект 135-ѣд статѣаѣ вескѣдѣм јылыс. Сѣјѣ вѣзјѣ лѣшѣтны бѣрјысан правојасыс религиѣзнѣй култса служѣтелјасѣс, вѣвлѣм белогварѣејецјасѣс, ѣтав важ јѣзѣс да јѣзѣс, кодјас оз занимајтчны общепѣлезно́й ужѣн, лѣбѣ кѣт-нын—тајѣ категоріјаса јѣзыслыс ограничѣтны бѣрјысан правојасѣс, сетны налы сѣмын право бѣрјысны, но не лѣны бѣрјѣмајасѣн. Ме думажта, мыј тајѣ вескѣдѣмсѣ сѣз-жѣ примѣтны оз поѣс. Сѣветскѣй власт лѣшѣтѣс бѣрјысан правојасыс нетрудовѣй да експлоататорскѣй елементјасѣс ез век кежлѣ, а временнѣ, ѣзвестно́й кадколѣстѣѣ. Вѣлі кад, кор тајѣ елементјасыс нуѣдѣсны народлы паныѣ открытѣй војна да мунѣсны паныѣ сѣветскѣй законјаслы. Најѣс бѣрјысан правојасыс лѣшѣтѣм јылыс сѣветскѣй законыс тајѣ паныѣ мунѣмыслы вѣлі Сѣветскѣй властѣаѣн вѣча кылѣн. Сѣгаѣн ез еѣа кад колѣ. Колѣм кадколѣстнас мѣ шѣдѣдѣм сѣјѣс, мыј експлоататорскѣй классјасѣс бырѣдѣма, а Сѣветскѣй власт лоѣс некѣдѣн вермытѣм вынѣн. Ез-ѣ во-нын кад вылпѣв вѣдлавын тајѣ законѣс? Ме думажта, мыј воѣс кад. Шудѣны, мыј тајѣ ѣпаснѣ сы вѣсна, мыј вермасны сујсыны странаѣс верховно́й органјасѣ Сѣветскѣй властлы вражѣбно́й елементјас, коѣсурѣјас вѣвлѣм белогварѣејецјас, кулакјас, попјас пѣвстыс да с. в. Но мыјыс-нѣ ескѣ сені повныыс? Кѣјѣнјасыс повны, вѣрѣ не ветлыны. (*Залын гажѣа шыѣѣм, бурнѣй апломѣментјас.*) ѣтѣ-кѣ, абу став вѣвлѣм кулакјас, белогварѣејецјас лѣбѣ попјас вражѣбно́йѣс Сѣветскѣй властлы. Мѣд-кѣ, кѣнкѣ-кѣ народ і бѣрјас вражѣбно́й јѣзѣс, то тајѣ кутас петкѣдлыны, мыј мѣан агѣтацѣоннѣй ужыѣд вывѣтѣ омѣла пуктѣма, і мѣ тырвыѣд заслужѣвајтам ташѣм порѣсѣ, мѣан агѣтацѣоннѣй уж-кѣ кутас мунны болъшевістскѣја, то народыѣд аслас верховно́й органјасѣд оз лѣѣ вражѣбно́й јѣзѣс. Сѣзкѣ, колѣ ужавны, а не наргыны (*бурнѣй апломѣментјас*), колѣ ужавны, а не вѣчысны сѣјѣс, мыј ставѣс лоѣ дастѣмѣн сетѣма адмѣнѣстра-

тивнѳ распораженіејасѳн. Љенін нѳшта 1919-ѳд воын-на шуліс, мыј абу ылын сіјѳ кадыс, кор Сѳветскѳј власт аззас полезнѳјѳн пыртны всеобщѳј бѳрјысан право некущѳм ограніченіејасѳг. Бостѳ тѳд-выланы: *некущѳм ограніченіејасѳг*. Тајѳс сіјѳ шуліс сіјѳ кадас, кор иностраннѳј военнѳј интервенціаѳс абу-на вѳлі ліквідірујѳма, а міјан промышленност да візму овмѳс вѳліны вывті омѳл полѳже-ніеын. Сіјѳ кадсаныс колі 17 во-ын. Абу-ѳ кад-ын, јортјас, пѳрт-ны олѳмѳ Љенінлыс інѳѳсѳ? Ме думајта, мыј кад.

Со мыј шуліс Љенін 1919-ѳд воын „РКП(б) программа проект“ німа аслас гіжѳдын. Разрешітѳ лыдѳыны:

„Медым ез лоны прехѳдашщѳј історіческѳј надобностјас невескыда обобщітѳмјас, Р.К.П. должен разјаснајтны ужалыс јѳз массајаслы, мыј гражданајаслыс кущѳмкѳ јукѳнсѳ бѳрјысан правојасыс лішітѳм некущѳма оз інмы Сѳветскѳј республикаын, кыці тајѳ вѳвлі унжык буржуазно-демократіческѳј республика-јасын, определѳннѳј разрада гражданајаслы, кодјасѳс нем кеж-ланыс јѳзѳѳма правојасѳмѳн, а інмѳ сѳмын експлоататорјас-лы, сѳмын налы, кодјас упорствутѳны социалістіческѳј сѳвет-скѳј республикаса законјаслы паныд ассыныс експлоататорскѳј полѳженіеысѳ отстаівајѳмын, капіталістіческѳј отношеніе-јас сохраітѳмын. Сізкѳ, Сѳветскѳј республикаын, ѳтарсаң, социалізм луныс-лун јѳнмѳмкѳд щѳщ да сещѳмјаслѳн лыдыс чінѳм-кѳд щѳщ, кодјаслѳн объектівнѳ ем позанлун колччыны експлоа-таторѳн ліѳѳ сохраінајтны капіталістіческѳј отношеніејас, тѳдѳмыс чінѳ бѳрјысан правоыс лішітѳмјаслѳн прѳчентыс. ѳдва-кѳ ѳні Россіјаын тајѳ прѳчентыс ыжыджык кык, кујім прѳчентыс. Мѳдарсаң, медса матыса кадѳ ортсыса нашествіе бырѳѳѳм да експропріаторјасѳс експропрірујѳтѳм ештѳѳѳм вер-мас, ізвестнѳј условіејас дырјі, лѳѳѳѳны полѳженіе, кор пролетарскѳј государственнѳј власт бѳрјас експлоататорјаслыс возсасѳмсѳ пѳдтан мукѳд способјас да пыртас всеобщѳј бѳр-јысан право *некущѳм ограніченіејасѳг*“ (Љенін, XXIV т., 94 лѳ., Партиздатлѳн ізданіе. 1935-ѳд во).

Кажітѳ, гѳгѳрвоана.

Таці сулалѳ делѳыс СССР Консѳтіуціја проектѳ вескѳѳѳмјаскѳд да содрѳјаскѳд.

VI

СССР ВЫЛЪ КОНСѳТИУЦІЈАЛѳН ТѳѳЧАНЛУН.

Став народѳн пѳшті віт тѳлыс чѳж обсуждајѳтѳм резултатјас серті поѳѳ чajtны, мыј Консѳтіуціјалыс проектсѳ тајѳ Сјездѳн лѳѳ одобрітѳма. (*Бурнѳј аплодісментјас, кодјас вузѳѳны оваціјаѳ. Зал суетѳ.*)

Некымын лун мысті Сѳветскѳј Сојузлѳн лѳѳ выл, социалістіче-скѳј Консѳтіуціја, кодѳс стрѳітѳма развјорнутѳј социалістіческѳј демократізм подувјас вылын.

Тајѳ лѳѳ історіческѳј документ, коді прѳстѳја да жеңыда, пѳшті протоколнѳј стілѳн, вісталѳ СССР-ын социалізм победа фактјас јы-лыс, СССР-са ужалыс јѳзѳн капіталістіческѳј рабствоыс мездѳм

фактјас јылыс, СССР-ын развјорнутј, помѡзыс последователнѡ демократјалѡн победа фактјас јылыс.

Тажѡ лѡб документ, кодѡ вѡсталѡ сы јылыс, мыј сјјѡ, мыј јылыс мечтајтлѡсны дај век-на мечтајтѡны уна мѡлѡн честнѡј јѡз капѡталѡстѡческѡј странајасын,— СССР-ын пѡртѡма-нын олѡмѡ. (*Бурнѡј аплодѡсментјас.*)

Тажѡ лѡб документ, кодѡ вѡсталѡ сы јылыс, мыј сјјѡ, мыј пѡртѡма олѡмѡ СССР-ын, тырвыјѡ вермас лоны пѡртѡма олѡмѡ і мукѡб странајасын. (*Бурнѡј аплодѡсментјас.*)

Но таыс петѡ, мыј СССР-са выл Констѡтуцијалѡн международнѡј тѡдчанлуныс ѡдва-кѡ вермас лоны переоценѡтѡма.

Ѣнѡ, кор фашизмлѡн гудыр гыс сѡлалѡ рабочѡј классыс социѡлистѡческѡј двѡженѡјесѡ да гудралѡ најткѡб цивѡлизованныѡј мѡрса медбур јѡзлыс демократѡческѡј зѡлѡмјассѡ, СССР-лѡн выл Констѡтуцијасыс лоас фашизмлѡ паныда ѡбвинѡтельнѡј актѡн, кодѡ вѡсталѡ сы јылыс, мыј социѡлизм да демократѡја непобедѡмѡјѡс. (*Аплодѡсментјас.*) СССР-лѡн выл Констѡтуција лѡб морѡлнѡј ѡтсѡбѡн да реѡлнѡј вын содтѡдѡн ставыслы налы, кодјас нуѡдѡбны ѡнѡ тыш фашистскѡј варварстволы паныд. (*Бурнѡј аплодѡсментјас.*)

Нѡшта ыжыджык тѡдчанлун кутѡ СССР-лѡн выл Констѡтуција СССР-са народјаслы. Капѡталѡстѡческѡј странајасса народјаслы-кѡ СССР-лѡн Констѡтуција пондас кутны ѡејствѡјејас программалыс тѡдчанлун, то СССР-са народјаслы сјјѡ кутѡ најѡ тыш ѡтогыс тѡдчанлун, человечествоѡс мездан фронт вылын најѡ победајас ѡтогыс тѡдчанлун. Тыш нуѡдан да лышенѡјејаса туј прѡјѡитѡм бѡрын прѡјатнѡ дај долыд ѡмеѡтны асыд Констѡтуција, кодѡ вѡсталѡ мѡјан победајаслѡн плодјас јылыс. Прѡјатнѡ дај долыд тѡдны, мыј вѡсна тышкѡсѡсны мѡјан јѡз да кычѡ најѡ шедѡдѡсны всемѡрно-ѡсторѡческѡј победасѡ. Прѡјатнѡ дај долыд тѡдны, мыј мѡјан јѡзѡн зев уна кѡстѡм вѡрыс ез вош вес, мыј сјјѡ сетѡс асыс резулѡтатјассѡ. (*Куѡа мужалан аплодѡсментјас.*) Тажѡ вооружајтѡ духовнѡ мѡјанлыс рабочѡј классѡс, мѡјанлыс крестѡнствоѡс, мѡјанлыс ужалыс ѡнѡтелѡгенцијаѡс. Тажѡ јѡткѡ воѡдѡ да кыпѡдѡ законнѡј гордостлыс чувство. Тажѡ јѡнмѡдѡ ескѡм ас вынјасѡ да мобѡлизуйтѡ коммунизмыс выл победајас шедѡдѡм вѡсна выл тыш вылѡ. (*Бурнѡј ѡваѡција. Став залыс сувтѡ. Гымалана „ура“. Ставлѡн горѡдѡмјас: „Мед олѡс Сталин јорт!“ Сјезд, сувтѡмѡн, вылѡ „Ѣнѡтернаѡиѡнал“. „Ѣнѡтернаѡиѡнал“ вылѡм бѡрын бѡра заводѡитѡ ѡваѡција. Горѡдѡмјас: „Ура!“ „Мед олѡс мѡјан вождѡ Сталин јорт!“*)

ССР СОЈУЗСА СÖВЕТЈАСЛÖН VIII-d СЈЕЗd ВЫВСА РЕДАКЦИОННОЈ КОМИССИЈАСА ПРЕДГЕДАТЕЛ I. В. СТАЛЪН ЈОРТЛÖН dОКЛАД

1936-öd ВОГА dЕКАБР 5-öd ЛУН

Бурнöј овацијадн встречајтöны Сјездыввса делегатјас СТАЛЪН јортöс; кылöны горöдöмјас: „СТАЛЪН јортлы ура!“, „Med олас СТАЛЪН јорт!“, „Med олас мијан радејтана СТАЛЪН јорт!“, „Med олас выл Конституцијалöн творец СТАЛЪН јорт!“. „Med олас Сталинскöј Конституција! Ура!“

Јортјас, Редакционнöј Комиссија помалис асгыс ужсö. Редакционнöј Комиссијадн ужалöм бöрын лои Конституција окончательнöј текстлöн проект. Проектсö разöдöма Сјездыввса став шленјаслы. Сиқкö, Сјезд ськöд тöмасис.

Кызи тыдалö проектгыс, Редакционнöј Комиссија пыртис ставсö 43 вескöдöм. Тајö вескöдöмјасыс лоины Конституција проект 32 статтаын, сетчö сешöм либö мöд сикас вежлалöмјас пыртöмөн. Проектлөн мукöд 114 статтаыс колыны вежтöг.

43 вескöдöмыс позö ескö вöли признајтны мыјкö мында сушественнöјөн 6 либö 7 вескöдöм.

Кушöм тајö вескöдöмјасыс?

Öтик-кö, 8-öd ст. динö вескöдöм. Конституција проектын статтасö формулирујтöма тази:

„Колхозјасөн занимајтан му закрепљајтчысö налы сруктöг ползүјтöм вылö, мöдногөн-кö, век кежлö“.

Выл формулировкаыс сетö статтаыслыс ташöм текст:

„Колхозјасөн занимајтан му закрепљајтсö на сая *донбосттöг* да сруктöг ползүјтöм вылö, мöдногөн-кö, век кежлö“.

Ме думајта, мыј тајö вескöдöмыс гöгöрвоана да оз нуждајтчы разјаснитöмын.

Мöд вескöдöм инмö Конституција проект 10-öd статтаö. Тајö статтаыслөн важ формулировкаыс:

„Гражданалөн личнöј собственностис најö трудöвöј доходјас да сбережеңејас вылö, олан керка да подсобнöј гортса овмöс вылö, керка пышкөсса кöлуј вылö, кызи i личнöја потреблајтан да удобство кöлуј вылö — виқсö законöн“. 10-öd ст. выл формулировкаыс:

„Гражданалөн личнöј собственност правоыс најö трудöвöј доходјас да чöжöмторјас вылö, олан керка вылö да подсобнöј гортса овмöс вылö, горт гöгöрса ембурјас вылö, личнö ас вылö виқан да удобство кöлујјас вылö, *сиқ-жö кызи i гражданалөн личнöј собственност насьледүјтöм вылö правоыс* — дöчöритсöдны законöн“.

Тајö вескöдöмыс гöгöрвоана i, ме чајта, торја разјаснеңеын озтнуждајтчы.

Кöймöд вескöдöм инмö 35-öd статтаö. Тајö статтаыслөн важ формулировкаыс:

„Националностјаслѡн Сѡвет котыртеѡ депутатјасы, кодјасѡс индѡны сојузнѡј да автономнѡј республикајасса Верховнѡј Сѡветјас да Автономнѡј областјасса ужалыс јѡз депутатјаслѡн Сѡветјас: быд сојузнѡј республикасан дас депутатѡн, быд автономнѡј республикасан вит депутатѡн да быд автономнѡј областсан кык депутатѡн“.

Тајѡ статѡаыслѡн выл формулировкаыс:

„Националностјаслѡн Сѡвет *бѡрјысеѡ СССР-са гражданаѡн сојузнѡј да автономнѡј республикајасын, автономнѡј областјасын да националнѡј округјасын тащѡм норма серты: кыѡ вит депутат быд сојузнѡј республикасан, дащѡм депутат быд автономнѡј республикасан, вит депутат быд автономнѡј областсан да ѡти депутат быд националнѡј округсан“.*

Сіѡкѡ, палатајаслыс равенствѡсѡ, кыѡ најѡ лыд состав сертыыс, сіѡ і најѡ демократическѡја котыртѡм сертыыс, тырвыјѡ соблудатѡма тајѡ статѡаас.

Нѡлѡд вескѡдѡм инѡ 40-ѡд статѡаѡ. Статѡаыслѡн важ формулировкаыс:

„СССР-са Верховнѡј Сѡветѡн примітѡм законјас јѡзѡдсѡны СССР Верховнѡј Сѡвет Президіумса председател да секретар кырымалѡмѡн“.

Статѡалѡн выл формулировкаыс:

„СССР-са Верховнѡј Сѡветѡн примітѡм законјас јѡзѡдсѡны *сојузнѡј республикајасса кывјас вылын СССР Верховнѡј Сѡвет Президіумса председател да секретар кырымалѡмѡн“.*

Вескѡдѡмыс гѡгѡрвоана да сіѡ, ме ногѡн, разјаснењејасын сіѡ-жѡ оз нуждајтчы. Сіѡкѡ, законјас пондасны јѡзѡдавсыны 11 кыв вылын.

Витѡд вескѡдѡм инѡ 48-ѡд статѡаѡ. Важ формулировка сертыыс предусматривајтчылыс Верховнѡј Сѡвет Президіумса председателѡн 4 вежыс. Выл формулировка серты предусматривајтѡ 11 вежыс, — сојузнѡј республикајас лыд серты.

Квајтѡд вескѡдѡм инѡ 77-ѡд статѡаѡ. Сіѡ лоѡ сын, мыј сушествујтан общесојузнѡј наркоматјасые кынѡи предполагајтѡ лѡсѡдны нѡшта ѡтѡк выл наркомат, обороннѡј промышленностлыс наркомат. Тајѡ вескѡдѡмыс сіѡ-жѡ оз нуждајтчы разјаснењејеын.

Медѡрын, сіѡимѡд вескѡдѡм. Сіѡ инѡ 49-ѡд статѡаса „к“ подпунктѡ. Статѡалѡн важ формулировкаыс:

„СССР-са Верховнѡј Сѡвет сессіајас костын СССР вылѡ войнаѡн ускѡдѡм случајын Президіум јавітѡ война состојаніје“.

Статѡалѡн выл формулировкаыс:

„СССР-са Верховнѡј Сѡвет сессіајас костын Президіум јѡзѡдѡ война состојаніје, кор СССР вылѡ ускѡдчасны войнаѡн *лиѡб агревсіаыс мѡда-мѡдѡс дѡрјѡм куѡа международнѡј дѡговорнѡј кѡсјысѡм-јас олѡмѡ пѡртны колан случајас дырјі“.* (Бурнѡј аплодисментјас.)

Мыј инѡ мукѡд вескѡдѡмјасѡѡ, то најѡ оз кутны сушественнѡј тѡдчанлун, характерыс налѡн ѡік редакціоннѡј і, ме чајта, оз нуждајтчыны торја відлалѡмын.

Общѡј вывод: СССР-са Конституціја выработајтан да оконча-тельноја ѡфелајтан делѡын став јѡзѡн обсуждајтѡм, кывшутѡг, сетіс вывты ыжыд пѡлза. (Сталін јортлы дыр лантлытѡм оваціја, став зал паста јургѡны Сталін јорт чест куѡа чолѡмалан горѡдѡмјас: „Ура Сталін јортлы! Ура!“)

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЈАС СОЈУЗЛӨН КОНСТИТУЦИЈА (ОСНОВНӨЙ ЗАКОН)

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЈАС СОЈУЗСА
СӨВЕТЈАС ЧРЕЗВЫЧАЈНӨЙ VIII-ӨД СЈЕЗДЛӨН
ПОСТАНОВЛЕНЬЕ

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЈАС СОЈУЗЛЫГ
КОНСТИТУЦИЈА (ОСНОВНӨЙ ЗАКОН) ВЫНГӨДӨМ ЈЫЛЫГ

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЈАС СОЈУЗСА
СОВЕТЈАСЛӨН ЧРЕЗВЫЧАЈНӨЙ VIII-ӨД СЈЕЗД *ПОСТАНОВЛЯТ*Ө:
СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЈАС СОЈУЗСА
КОНСТИТУЦИЈАЛЫГ (ОСНОВНӨЙ ЗАКОНЛЫГ) ПРОЕКТ, СЈЕЗД
ВЫВСА РЕДАКЦИОННӨЙ КОМИССИЈАӨН СЕТӨМ РЕДАКЦИЈАӨН,
*ВЫНГӨДН*Ы.

СЈЕЗДЛӨН ПРЕЗИДИУМ

Москва, Кремль.
1936-өд вося декабр 5-өд лун.

СӨВЕТСКӨЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКӨЙ РЕСПУБЛИКАЈАС СОЈУЗЛӨН КОНСТИТУЦИЈА (ОСНОВНӨЙ ЗАКОН)

I-өй ГЛАВА

ОБЩЕСТВЕННӨЙ УСТРОЈСТВО

1-өй СТАТЪА. Советскөй Социалистическөй Республикајаслөн Со-
јуз ем рабочөјјаслөн да крестаналөн социалистическөй государство.

2-өд СТАТЪА. СССР-лөн политическөй подулыс — ужалыс јөз
депутатјаслөн Советјас, кодјас быдмисны да јонмисны помещицјас-
лыс да капиталистјаслыс властө путкылтөмла да пролетариат дик-
татура шедөдөмла.

3-öd СТАҒҒА. СССР-ын став власт карса да сиктса ужалыс јѳз кын ужалыс јѳз депутатјас Сѳветјас пыр.

4-öd СТАҒҒА. СССР-лѳн економическѳј подулыс — овмѳслѳн социалистическѳј система и производство брудіејас да средствојас вылѳ социалистическѳј собственност, кодјас утвердитчисны овмѳслыс капиталистическѳј системасѳ бырѳдѳмла, производство брудіејас да средствојас вылѳ частнѳј собственност отменитѳмла да моргѳс мор-тѳн експлоатірујтѳм бырѳдѳмла.

5-öd СТАҒҒА. СССР-ын социалистическѳј собственност ем либѳ государственнѳј собственност формаа (став јѳзлѳн достојаніе), либѳ кооперативно-колхознѳј собственност формаа (торја колхозјаслѳн собственност, кооперативнѳј ѳтвтѳмјаслѳн собственност).

6-öd СТАҒҒА. Му, сылѳн пышкѳсыс, вајас, вѳрјас, заводјас, фабријас, шахтајас, рудникјас, кѳрттуј, вавыв да сынѳдывыв транспорт, банкјас, свјаѳлѳн средствојас, государствон котыртѳм візму овмѳсса гырыс предпріјатіејас (совхозјас, машинотракторнѳј станціјас да с. в.), а сіз-жѳ коммуналнѳј предпріјатіејас да карјасын да промышленнѳј пунктјасын основнѳј жіліщнѳј фонд ем государственнѳј собственност, мѳдногѳн-кѳ, став јѳзлѳн достојаніе.

7-öd СТАҒҒА. Колхозјасын да кооперативнѳј организацијасын общественнѳј предпріјатіејас најѳ ловја да мјортвѳј инвентарѳн, колхозјасѳн да кооперативнѳј организацијасѳн вѳчан продукціјаыс, кызі и налѳн общественнѳј стрѳбјасыс ем колхозјаслѳн да кооперативнѳј организацијаслѳн общественнѳј, социалистическѳј собственност.

Быд колхознѳј дворлѳн основнѳј доход кынзі, коді воѳ общественнѳј колхознѳј овмѳсыс, ем ас пѳлзутѳмын усадба бердса ѳеыжыд му участок да усадба бердса участок вылын аслас собственностын подсобнѳј овмѳс, олан керка, продуктивнѳј скѳт, курѳгпѳтка да візму ужалан посны инвентар — візму ужалан арѳель устав серті.

8-öd СТАҒҒА. Колхозјасѳн занімајтан му закрепљајтсѳ на сајѳ дѳнбосттѳг да сроктѳг пѳлзутѳм вылѳ, мѳд ногѳн-кѳ век кежлѳ.

9-öd СТАҒҒА. Овмѳслѳн социалистическѳј системакѳд ѳтщѳш, коді ем СССР овмѳсын ыжыдалыс форма, законѳн леѳсѳ ѳтка крестаналѳн да кустарјаслѳн посны частнѳј овмѳс, коді подулассѳ ас уж вылын да коді оз леѳ јѳзлыс уж експлоатірујтѳм.

10-öd СТАҒҒА. Гражданалѳн личнѳј собственност правѳыс најѳ трудѳвѳј доходјас да чѳжѳмторјас вылѳ, олан керка вылѳ да подсобнѳј гортса овмѳс вылѳ, гортгѳгѳрса ембурјас вылѳ, личнѳ ас вылѳ візан да удобство кѳлујјас вылѳ, сіз-жѳ кызі гражданалѳн личнѳј собственност наследујтѳм вылѳ правѳыс — дѳжѳритсѳны законѳн.

11-öd СТАҒҒА. СССР-лѳн хѳзајственнѳј олѳмыс урчтсѳ да вескѳдлысѳ государственнѳј народно-хѳзајственнѳј планѳн общественнѳј озырлун содтѳм могыс, ужалыс јѳзлыс материалнѳј да культурнѳј уровеньѳ пыр ѳтарѳ кыпѳдѳм могыс, СССР-лыс независѳмтсѳ крелітѳм да сылыс оборѳнѳспособностсѳ јѳнмѳдѳм могыс.

12-öd СТАҒҒА. СССР-ын уж — ѳбјазанност да честа мог увавны вермыс быд гражданилѳн тащѳм принцип серті: „коді оз ував, сіјѳ оз сој“.

СССР-ын пѳртсѳ олѳмѳ социализмлѳн принцип: „быдѳнсан сіјѳ способност серті, быдѳнлы — сіјѳ уж серті“.

ГОСУДАРСТВЕННОЈ УСТРОЈСТВО

13-дд СТАЃҒА. Советскöј Социалистическöј Республикајаслбн Союз ем сојузнöј государство, кодбс лбсддбма асвблабн бтувтчан подув вылын бткод праваа Советскöј Социалистическöј Республикајасыс:

Россијскöј Советскöј Федеративнöј Социалистическöј Респуб-ликаыс,

Украинскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Белорусскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Азербайджанскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Грузинскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Армјанскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Туркменскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Узбекскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Таджикскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Казахскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс,

Киргизскöј Советскöј Социалистическöј Республикаыс.

14-дд СТАЃҒА. Советскöј Социалистическöј Республикајас Союз ведајтбмб пырбны аслас высшöј власт органјас да государственној управленје органјас пыр:

а) международнöј воысбмјасын Союзбс представителствујтбм, мукбд государствојаскбд договорјас вбчалбм да вынсбдбм;

б) война да мір вопросјас;

в) СССР составб выл республикајасбс примитбм;

г) СССР-лыс Конституцијасб олбмб пбртбм ббрга контролирујтбм да сојузнöј республикајас Конституцијаслыс СССР Конституцијакбд лбсалбмсб обеспечитбм;

д) сојузнöј республикајас костын гранцајаслыс вежбмјасбс вынсбдбм;

е) выл котыртбм крајјас да областјас, а сиз-жб выл автономнöј республикајас сојузнöј республикајас составын вынсбдбм;

ж) СССР-бс дорјбм котыртбм да СССР-са став вооружоннöј вынјасбн вескбдлбм;

з) государственној монополија подув вылын мукбд государст-војаскбд тбргутбм;

и) государственној безопасност охранајтбм;

к) СССР-лыс народно-хожајственнöј планјас лбсбдбм;

л) СССР-лыс јединöј государственној бјуджет, а сиз-жб вотјас да доходјас вынсбдбм, кодјас вобны сојузнöј, республиканскöј да меставывса бјуджетјас артмбдбм вылб;

м) общесојузнöј тбдчанлуна—банкјасбн, промышленинб да виз-му овмбсса учрежденијасбн да предпрјатјасбн, а сиз-жб торго-вбј предпрјатјасбн вескбдлбм;

н) транспортбн да свјазбн вескбдлбм;

- о) денежнѡј да кредитнѡј сѣстемабн вескѡдѡм;
- п) государственнѡј страхованѣе котырѡм;
- р) заѡмјас заклучајѡм да предостављајѡм;
- с) муѡн, а сѣ-жѡ мупышкѡсса озырлујасбн, вѡрјасѡн да ваја-сѡн пѡлзујтѡмлыс подувјас лѡсѡѡм;
- т) велѡѡмын да зонвѣзалун кутѡмын подувјас лѡсѡѡм;
- у) народно-хоѡајственнѡј учотлыс ѡтсѣкаса сѣстема котырѡм;
- ф) уж јылыс законоѡателство подувјас лѡсѡѡм;
- х) судтечасног да суднуѡѡм јылыс законоѡателство; уголов-нѡј да гражданскѡј коѡексјас;
- ц) сојузнѡј гражданство јылыс законјас; иностранецјас правојас јылыс законјас;
- ч) амниѡтѣја јылыс общесѡјузнѡј актјас леѡм.

15-ѡѡ СТАЃЃА. Сојузнѡј Республѣкајаслѡн суверенѣтет ограни-чѣѡма сѡмын СССР Конституѣја 14-ѡѡ статѡаын инѡм преѡелјасын. Тајѡ преѡелјас саяс быѡ Сојузнѡј республѣка нуѡѡѡ государствен-нѡј власт самостѡјателнѡја. СССР вѣѡ сојузнѡј республѣкајаслыс сувереннѡј правојасѡ.

16-ѡѡ СТАЃЃА. Быѡ Сојузнѡј республѣкалѡн ем аслас Конституѣја, кодѣ арталѡ республѣкалыс аслыспѡлѡслунјасѡ да лѡсѡѡма СССР Конституѣјакоѡ тырвыѡ лѡгаланаѡн.

17-ѡѡ СТАЃЃА. Быѡ Сојузнѡј республѣкалыс сохранајтѡѡ право СССР-ыс асвѡлаѡн петѡм вылѡ.

18-ѡѡ СТАЃЃА. Сојузнѡј республѣкајаслѡн террѣторѣяыс оз вермы лоны вежѡма најѡ сѡгласѡѡг.

19-ѡѡ СТАЃЃА. СССР-са законјас ѡткоѡа вынаѡѡ сојузнѡј став республѣкајас террѣторѣја вылын.

20-ѡѡ СТАЃЃА. Сојузнѡј республѣкалѡн-кѡ законыс оз лѡсав общесѡјузнѡј законкѡѡ, сек ѡѡствутѡѡ общесѡјузнѡј закон.

21-ѡѡ СТАЃЃА. СССР-са гражданајаслы лѡсѡѡѡѡ јѡѡнѡј сојузнѡј гражданство.

Сојузнѡј республѣкаса быѡ гражданин ем СССР-са гражданин.

22-ѡѡ СТАЃЃА. Россѣјскѡј Сѡветскѡј Федеративнѡј Соѡиалиѡтичѡ-скѡј Республѣка состоѣѡѡ: Азово-Черноморскѡј, сѡлне-Востѡчнѡј, Западно-Сѣбирскѡј, Краснојарскѡј, Северо-Кавказскѡј крајјасыс; Воро-нежскѡј, Востѡчно-Сѣбирскѡј, Гор'ковскѡј, Западнѡј, Ивановскѡј, Ка-нинскѡј, Кировскѡј, Кујбышевскѡј, Курскѡј, Ленинградскѡј, Москов-скѡј, Омскѡј, Оренбургскѡј, Саратовскѡј, Свердловскѡј, Севернѡј, Сталинградскѡј, Челябинскѡј, Ярославскѡј областјасыс; Татарскѡј, Башкѣрскѡј, сѡгестанскѡј, Бур'ат-Монголскѡј, Кабарѡино-Балкарскѡј, Калмыцкѡј, Карѡльскѡј, Комѣ, Крымскѡј, Маријскѡј, Мордовскѡј, Нем-цев Поволжја, Северо-Осетѣнскѡј, Уѡмуртскѡј, Чечено-Ингушскѡј, Чувашскѡј, Јакутскѡј автономнѡј сѡветскѡј соѡиалиѡтичѡскѡј респуб-лѣкајасыс; Адыгејскѡј, Јеврејскѡј, Карачајевскѡј, Ојротскѡј, Хакас-скѡј, Черкесскѡј автономнѡј областјасыс.

23-ѡѡ СТАЃЃА. Украинскѡј Сѡветскѡј Соѡиалиѡтичѡскѡј Респуб-лѣка состоѣѡѡ: Винницкѡј, сѡнепрѡпетровскѡј, сѡнецкѡј, Кѣјевскѡј, Одѡескѡј, Хар'ковскѡј, Чернѡговскѡј областјасыс да Молдавскѡј Авто-номнѡј Сѡветскѡј Соѡиалиѡтичѡскѡј Республѣкаыс.

24-ѡѡ СТАЃЃА. Аѡербайѡжанскѡј Сѡветскѡј Соѡиалиѡтичѡскѡј Республѣкаын состоѣѡѡны Нахѣчеванскѡј Автономнѡј Сѡветскѡј Соѡи-лиѡтичѡскѡј Республѣка да Нагорно-Карабахскѡј автономнѡј област.

25-ѡѡ СТАЃЃА. Грузѣнскѡј Сѡветскѡј Соѡиалиѡтичѡскѡј Респу-

блікаын состоітны: Абхазскōй АССР, Аджарскōй АССР, Југо-Осетінскōй автономнōй област.

26-ōд СТАЃҒА. Узбекскōй Сōветскōй Соціалістическōй Республікаын состоітō Кара-Калпакскōй АССР.

27-ōд СТАЃҒА. Таджикскōй Сōветскōй Соціалістическōй Республікаын состоітō Горно-Бадахшанскōй автономнōй област.

28-ōд СТАЃҒА. Казахскōй Сōветскōй Соціалістическōй Республіка состоітō: Ақтубінскōй, Алма-Атінскōй, Восточно-Казахстанскōй, Западно-Казахстанскōй, Карагандінскōй, Кустанајскōй, Северо-Казахстанскōй, Јужно-Казахстанскōй областјасы.

29-ōд СТАЃҒА. Армјанскōй ССР, Белорусскōй ССР, Туркменскōй ССР да Кіргізскōй ССР составын абуō автономнōй республикајас, сїз-жō і крајјас да областјас.

III-ōд ГЛАВА

СōВЕТСКōЙ СОЦИАЛІСТИЧЕСКōЙ РЕСПУБЛІКАЈАС СОЈУЗСА ГОСУДАРСТВЕННОЈ ВЛАСТЛōН ВЫСШōЙ ОРГАНЈАС

30-ōд СТАЃҒА. СССР-са государственнōй властлōн высшōй органыс ем СССР-са Верховнōй Сōвет.

31-ōд СТАЃҒА. СССР-са Верховнōй Сōвет пōртō олōмō став правојасō, кодјасōс сетōма Сōветскōй Соціалістическōй Республікајас Сојузлы Конституція 14-ōд статҒа серті, мыјещ најō, Конституція серті, оз пырны СССР-са Верховнōй Сōветлы подотчотнōй СССР-са органјас компетенціяō: СССР-са Верховнōй Сōвет Презідіумлы, СССР-са Народнōй Комісарјас Сōветлы да СССР-са Народнōй Комісаріатјаслы.

32-ōд СТАЃҒА. СССР-ын законодательнōй власт нуōсō сōмын СССР-са Верховнōй Сōветōн.

33-ōд СТАЃҒА. СССР-са Верховнōй Сōвет состоітō кык палатаыс: Сојузса Сōветыс да Национальностјас Сōветыс.

34-ōд СТАЃҒА. Сојузса Сōвет бōрјысō СССР-са гражданабн бōрјысан округјасын тащōм норма серті: 300 сурс олыс вылō дѳік депутат.

35-ōд СТАЃҒА. Национальностјаслōн Сōвет бōрјысō СССР-са гражданабн сојузнōй да автономнōй республикајасын, автономнōй областјасын да национальнōй округјасын тащōм норма серті: кыз вїт депутат быд сојузнōй республикасаң, дасōтї депутат быд автономнōй республикасаң, вїт депутат быд автономнōй областсаң да дѳі депутат быд национальнōй округсаң.

36-ōд СТАЃҒА. СССР-са Верховнōй Сōвет бōрјысō нолъ вosa срок кежлō.

37-ōд СТАЃҒА. СССР-са Верховнōй Сōветлōн кыкнан палатаыс: Сојузса Сōвет да Национальностјасса Сōвет дткод правоаōс.

38-ōд СТАЃҒА. Сојузса Сōвет да Национальностјас Сōвет воцмōстчōны дткода законјас лōсōдōмын.

39-ōд СТАЃҒА. Закон лыдфысō вынсōдōмōн, прїмїтōма-кō сїсōс СССР-са Верховнōй Сōвет кыкнан палатанас, кыкнанас прѳстōй большїнствоын.

40-ōд СТАЃҒА. СССР-са Верховнōй Сōветōн прїмїтōм законјас јōзōдōбны Сојузнōй республикајасса кывјас вылын СССР Вер-

ховној Сѳвет Президіумса председател да секретар кырымалѳмѳн.

41-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳветлѳн да Націоналностјас Сѳветлѳн сессіјасыс заводітсѳны да помасѳны ѳті кадѳ.

42-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳвет бѳрјѳ Союзса Сѳветѳ председателѳс да сылы кык вежысѳс.

43-ѳд СТАТТА. Націоналностјас Сѳвет бѳрјѳ Націоналностјас Сѳветѳ председателѳс да сылы кык вежысѳс.

44-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳветлѳн да Націоналностјас Сѳветлѳн председателјас вескѳдлѳны соотвѳтствујушѳј палатајас заседаніјасѳн да нуѳдѳны налыг пыщкѳсса ужаланногѳсѳ.

45-ѳд СТАТТА. СССР Верховној Сѳветса кыкнан палатаыслыг ѳтувја заседаніјѳсѳ ѳчерѳдѳн нуѳдѳны Союзса Сѳветлѳн да Націоналностјас Сѳветлѳн председателјас.

46-ѳд СТАТТА. СССР-са Верховној Сѳветлѳн сессіјасыс чукѳртсѳны СССР Верховној Сѳвет Президіумѳн вѳнас кыкыг.

Внеѳчерѳдној сессіјѳс СССР-са Верховној Сѳвет Президіум чукѳртѳ аслас колѳм серті лѳбѳ сојузнѳј республікајас пыщкыг ѳті республікаѳн требуютѳм серті.

47-ѳд СТАТТА. Союзса Сѳвет да Націоналностјас Сѳвет костын ѳз-кѳ ло ѳті кывѳн воѳм, вѳпросыс сетсѳ парѳтетној подувјас вылын лѳсѳдѳм сѳгласітелној коміссіјалы рѳшітѳм вылѳ. Сѳгласітелној коміссіјаыс-кѳ ѳз во ѳтсѳгласа шуѳмѳ лѳбѳ сылѳн-кѳ шуѳмыс ѳз могмѳд палатајас пыщкыг ѳтісѳ, вѳпросыс мѳдпѳв відлавсѳ палатајасас. Кык палатаыслѳн-кѳ ѳтсѳгласа рѳшеніјеыс ѳз ло, СССР-са Верховној Сѳветлѳн Президіум распускајтѳ СССР-лыг Верховној Сѳветѳс да назначајтѳ выл бѳрјысѳмјас.

48-ѳд СТАТТА. СССР-са Верховној Сѳвет кыкнан палатаса ѳтувја заседаніје вылас бѳрјѳ СССР-са Верховној Сѳветлыг Президіум ташѳм составѳн: СССР-са Верховној Сѳвет Президіумса председателѳс, сылы дасѳті вежысѳс, Президіумса секретарѳс да Президіумса 24 шленѳс.

СССР-са Верховној Сѳветлѳн Президіум аслас став ужын подѳтчотнѳј СССР-са Верховној Сѳветлы.

49-ѳд СТАТТА. СССР-са Верховној Сѳветлѳн Президіум:
а) чукѳртѳ СССР-са Верховној Сѳветлыг сессіјѳс;
б) сетѳ СССР-ын ѳѳјствујтыг законјасѳс гѳгѳрвоѳдѳм, лѳзалѳ указјас;

в) СССР-са Конституціја 47-ѳд статта серті распускајтѳ СССР-са Верховној Сѳветѳс да назначајтѳ выл бѳрјысѳмјас;

г) нуѳдѳ став јѳзлыг јуасѳм (референдум) аслас воѳмѳстѳѳм серті лѳбѳ сојузнѳј республікајас пыщкыг ѳтіѳн требуютѳм серті;

д) ѳменајтѳ СССР-са Нарѳдној Коміссарјас Сѳветлыг да сојузнѳј республікајасса Нарѳдној Коміссарјас Сѳветјаслыг шуѳмјасѳѳ да распораженіјеасѳѳ, ѳз-кѳ најѳ лѳгавны законкѳд;

е) СССР-са Верховној Сѳвет сессіјѳс костын мездѳ должностыс да назначајтѳ СССР-са торја Нарѳдној Коміссарјасѳс СССР-са Нарѳдној Коміссарјас Сѳветса председател індѳм серті да бѳрвылас сувтѳдѳ СССР-са Верховној Сѳветлы вынсѳдѳм вылѳ;

ж) награждајтѳ СССР-са ѳрѳѳенјасѳн да сѳталѳ СССР-са почѳтној званіјејас;

з) ѳлѳмѳ пѳртѳ помѳлованіје право;
і) назначајтѳ да вежлалѳ СССР-са вооружѳнној вынјаслыг высѳшѳј командованіјѳсѳ;

к) СССР-са Верховнӧй Сӧвет сессияяс костын јӧзӧдӧ война состојаније, кор СССР выль ускӧдчасны войнаӧн, либӧ агрессияыс мӧда-мӧдӧс дорјӧм куза международнӧй договорнӧй кӧсысӧмјас олмӧ пӧртны колан случайяс дырји;

л) јавитӧ обшчӧй да частичнӧй мобилизација;

м) ратифицируйтӧ международнӧй договорјас;

н) назначйтӧ да бӧр коралӧ СССР-са полномочнӧй представителјасӧс иностранныӧй государствојасыс;

о) примиталӧ верителнӧй да отзывнӧй грамотајас сы дорӧ аккредитуйтӧм иностранныӧй государствојасса дипломатическӧй представителјаслыс.

50-ӧд СТАТТА. Сојузса Сӧвет да Националностјас Сӧвет бӧрјӧны мандатнӧй комиссияјас, кодјас прӧвѣрайтӧны кыкнан палатаса депутатјаслыс полномочијасӧс.

Палатаса мандатнӧй комиссия представитӧм серти решайтӧны либӧ признайтны полномочијасӧс, либӧ кассируйтны бӧрјӧмсӧ торја депутатјаслыс.

51-ӧд СТАТТА. СССР-са Верховнӧй Сӧвет назначйтӧ, кор сijo лыддӧ коланаӧн, лубӧй вопрос куза следственнӧй да ревизионнӧй комиссияјас.

Став учрежденијас да должностнӧй јӧз објазанӧс пӧртны олмӧ тајӧ комиссияјаслыс требованијасӧс да сетны налы колана материалјас да документјас.

52-ӧд СТАТТА. СССР-са Верховнӧй Сӧветлӧн депутат оз вермы лоны кысӧма судебнӧй кывкутӧмӧ либӧ арестуйтӧма СССР-са Верховнӧй Сӧвет сӧгластӧг, а кадколастас, кор оз мун СССР-са Верховнӧй Сӧветлӧн сессия, — СССР-са Верховнӧй Сӧветса Президиум сӧгластӧг.

53-ӧд СТАТТА. Полномочијас помасӧм бӧрын либӧ СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс сроки војдӧр распуститӧм бӧрын СССР Верховнӧй Сӧветса Президиум кутӧ асыс полномочијасӧс сетчӧз, кытчӧз вылыс бӧрјӧм СССР-са Верховнӧй Сӧвет оз лӧсӧд СССР-са Верховнӧй Сӧветлыс выль Президиум.

54-ӧд СТАТТА. Полномочијас помасӧм бӧрын либӧ СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс сроки војдӧр распуститӧм дырји СССР-са Верховнӧй Сӧветлӧн Президиум назначйтӧ выль бӧрјысӧмјас полномочијас помасан либӧ СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс распуститан лунсаӧ кык тӧлысса сроки не сорӧнжык.

55-ӧд СТАТТА. Вылыс бӧрјӧм СССР-са Верховнӧй Сӧветӧс чукӧртӧ СССР-са Верховнӧй Сӧвет важ составса Президиумыс бӧрјӧм бӧрас тӧлыс мыстыс не сорӧнжык.

56-ӧд СТАТТА. СССР-са Верховнӧй Сӧвет кыкнан палатаса ӧтувја заседаније вылас лӧсӧдӧ СССР-са правителство — СССР-са Народнӧй Комиссарјаслыс Сӧвет.

IV-ӧд ГЛАВА

СОЈУЗНӧЙ РЕСПУБЛИКАЈАССА ГОСУДАРСТВЕННӧЙ ВЛАСТЛӧН ВЫСШӧЙ ОРГАНЈАС

57-ӧд СТАТТА. Сојузнӧй республикаса государственнӧй властлӧн высшӧй органыс ем Сојузнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет.

58-ӧд СТАТТА. Сојузнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет бӧрјысӧс республикаса гражданајасӧн нол вога срук кезлӧ.

Представітельство нормајас лосѡдсѡны сојузнѡј республікајасса Конституціјајасѡн.

59-ѡд СТАЃѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет ем зѡк ѡтѡ законодательнѡј орган республікаыслѡн.

60-ѡд СТАЃѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет:

а) прѡмѡ республікалыс Конституціја да вѡчалѡ сетчѡ вежла-лѡмјас СССР-са Конституціја 16-ѡд стаЃѢа сертѡ;

б) вынѡѡѡ сѡјѡ составѡ пырыс автономнѡј республікаыслыс Конституціјајасѡ да урчѡталѡ најѡ террѡторѡјаыслыс границајасѡ;

в) вынѡѡѡ республікалыс народно-хоѡајственнѡј план да бјуджет;

г) пѡлзујтчѡ Сојузнѡј республікаса судебнѡј органјасѡн мыж-ѡѡм гражданајаслы амнѡстѡја да помѡлованѡје правоѡн.

61-ѡд СТАЃѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет бѡрјѡ Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡветлыс Презѡдѡиум ташѡѡм составѡн: Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет Презѡдѡиумса председателѡс, сылы вежысјасѡс, Презѡдѡиумса секретарѡс да Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет Презѡдѡиумса шленјасѡс.

Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет Презѡдѡиумлѡн полномо-чѡјеясыс урчѡтсѡны Сојузнѡј республікаса Конституціјаѡн.

62-ѡд СТАЃѢА. Заседанѡјејас нуѡѡѡм вылѡ Сојузнѡј республі-каса Верховнѡј Сѡвет бѡрјѡ асыс председателѡс да сылы вежыс-јасѡс.

63-ѡд СТАЃѢА. Сојузнѡј республікаса Верховнѡј Сѡвет лѡсѡѡѡ Сојузнѡј республікалыс Правѡтельство — Сојузнѡј республікаса На-роднѡј Комѡссарјаслыс Сѡвет.

V-ѡд ГЛАВА

СѡВЕТСКѡЈ СОЦѡАЛѡГѡТИЧЕСКѡЈ РЕСПУБЛѡКАЈАС СОЈУЗЛѡН ГОСУДАРСТВЕННОЈ УПРАВЛѡНѡЈЕ ОРГАНЈАС

64-ѡд СТАЃѢА. Сѡветскѡј Соцѡлѡгѡтѡческѡј Республікајас Со-јузса государственнѡј властлѡн высшѡј исполнѡтельнѡј да распора-ѡдѡтельнѡј органыс ем СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет.

65-ѡд СТАЃѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет кывкутѡ СССР-са Верховнѡј Сѡвет воын да сылы подѡтчѡтнѡј, а Верховнѡј Сѡвет сессѡјајас кѡстын — СССР-са Верховнѡј Сѡвет Презѡдѡиум во-зын, кѡды подѡтчѡтнѡј.

66-ѡд СТАЃѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет лезалѡ постановленѡјејас да распоразенѡјејас ѡејствујушщѡј законјас подув вылын да најѡс олѡѡѡ пѡртѡѡм могыс да прѡвѡрајтѡ најѡс олѡѡѡ пѡртѡѡсѡ.

67-ѡд СТАЃѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјас Сѡветлѡн пос-тановленѡјејасыс да распоразенѡјејасыс олѡѡѡ бѡѢ пѡртанаѡс СССР-са став террѡторѡја вылын.

68-ѡд СТАЃѢА. СССР-са Народнѡј Комѡссарјаслѡн Сѡвет:

а) ѡтувтѡ да вескѡѡлѡ ужсѡ СССР-са общѡесојузнѡј да сојузно-республіканскѡј Народнѡј Комѡссариатјаслыс да сылы подведѡмст-веннѡј мукѡѡ хоѡајственнѡј да културнѡј учреѡденѡјејаслыс;

б) прѡмѡталѡ мерајас народно-хоѡајственнѡј план, государствен-нѡј бјуджет олѡѡѡ пѡртѡѡм куѡа да кредѡтно-ѡењежнѡј сѡстема јѡн-мѡѡѡѡ куѡа;

в) приміталё мерајас общественној пѳрадок кутѳм куѳа, тосударстволыг інтересјасѳ дорјѳм да гражданајаслыг правојасѳ вѳзѳм куѳа;

г) нуѳдѳ общѳѳј вескѳдлѳм иностранныѳ государствојаскѳѳ волыгѳмјасын;

д) урчѳтѳ гражданылыг быд вога контѳнгентјасѳѳ, кодјас призы-вајтчѳны ѳѳјствѳтельној воженној служба вылѳ, вескѳдлѳ странага вооружонној вынјас общѳѳј строѳтельствоѳн;

е) лѳсѳдалѳ, кор ковмас, СССР-га Народној Комѳссарјас Сѳвет бердын хоѳајственној, культурној да оборонној стрѳѳтчѳм куѳа спеѳѳальној Комѳтетјас да Главной Управленѳејас.

69-ѳд СТАѳѳА. СССР-га Народној Комѳссарјас Сѳветлѳн ем право управленѳе да овмѳсса отраслјас куѳа, кодјас пырѳны СССР компетенѳјаѳ, дугѳдавы олѳмѳ пѳртѳмыг Сојузној республикајасга Народној Комѳссарјас Сѳветјаслыг постановленѳејасѳѳ да распоражѳнѳејасѳѳ да отменѳйтны СССР-га Народној Комѳссарјаслыг приказјасѳѳ да инструкторјасѳѳ.

70-ѳд СТАѳѳА. СССР-га Народној Комѳссарјаслѳн Сѳвет лѳ-сѳдѳѳ СССР-га Верховной Сѳветѳн ташѳм составѳн:

СССР Народној Комѳссарјас Сѳветга председатѳл;

СССР Народној Комѳссарјас Сѳветга председатѳлѳс вежысјас;

СССР Государственной планѳвѳј комѳссѳјасга председатѳл;

Сѳветскѳј контрол Комѳссѳјасга председатѳл;

СССР-га Народној Комѳссарјас;

Заготовкга куѳа Комѳтетга председатѳл;

Искусство ѳѳлѳјас куѳа Комѳтетга председатѳл;

Высшѳѳ школа ѳѳлѳјас куѳа Комѳтетга председатѳл.

71-ѳд СТАѳѳА. СССР-га правѳтельство лѳѳѳ СССР-га Народној Комѳссар, кодјаслы вѳѳѳма јуалѳм СССР Верховной Сѳветга ѳѳпутатѳн, објазанѳѳ кујѳм лунја срокыг не сорѳнжык сетны кывјѳн лѳѳѳ гѳжѳмѳн вѳчакыв соотвѳтствуюшѳѳј палатаын.

72-ѳд СТАѳѳА. СССР-га Народној Комѳссарјас вескѳдлѳны СССР компетенѳјаѳ пырыг государственной управленѳе јукѳнјасѳн.

73-ѳд СТАѳѳА. СССР-га Народној Комѳссарјас соотвѳтствуюшѳѳј Народној Комѳссариатјас компетенѳја преѳѳелјасын ѳѳјствуюшѳѳј законјас подув вылын, а сѳз-жѳ СССР-га Народној Комѳссарјас Сѳветлѳн постановленѳејас да распоражѳнѳејас подув вылын да најѳс олѳмѳ пѳртѳм могыг лѳзалѳны приказјас да инструкторјас да прѳверѳйтѳны најѳс олѳмѳ пѳртѳмсѳѳ.

74-ѳд СТАѳѳА. СССР-га Народној Комѳссариатјас емѳѳ лѳѳѳ общѳѳосојузнојјас лѳѳѳ сојузно-республиканскѳѳјјас.

75-ѳд СТАѳѳА. Общѳѳосојузној Народној Комѳссариатјас вескѳдлѳны налы поручѳтѳм государственной управленѳе отраслѳн СССР-га став террѳторѳја вылын лѳѳѳ вескыда асныс лѳѳѳ наѳн на-значѳтѳм органјас пыр.

76-ѳд СТАѳѳА. Сојузно-республиканскѳѳј Народној Комѳссариатјас вескѳдлѳны налы поручѳтѳм государственной управленѳе отраслѳн, кыѳѳ правѳлѳ, сојузној республикајасга ѳткод нѳма Народној Комѳссариатјас пыр да непосредственнойга вескѳдлѳны сѳмын урчѳтѳм мында предпрѳјатѳејасѳн СССР-га Верховной Сѳвет Презѳдѳумѳн вынѳѳѳѳм спѳсок серѳѳѳ.

77-ѳд СТАѳѳА. Общѳѳосојузној Народној Комѳссариатјасѳн лѳѳны ташѳм Народној Комѳссариатјас:

Оборона куза;
Иностраннӧй фелӧяс куза;
Мукӧд госуларствояскӧд тӧргутӧм куза;
Тужас куза;
Связ куза;
Вавыв транспорт куза;
Сӧкыд промышленност куза;
Обороннӧй промышленност куза.
78-ӧд СТАТФА. Союзно-республиканскӧй Народнӧй Комиссариат-
ясӧн лӧны ташӧм Народнӧй Комиссариатяс:
Пшщевӧй промышленност куза;
Кокны промышленност куза;
Вӧр промышленност куза;
Вӧрму ужалӧм куза;
Ферновӧй да жӧвотноводческӧй совхозяс куза;
Финансяс куза;
Пыщкӧсса тӧргутӧм куза;
Пыщкӧсса фелӧяс куза;
Јустѳѳѳѳѳ куза;
Фонвѳѳѳѳѳ кутӧм куза.

VI-ӧд ГЛАВА

СОЮЗНӧЙ РЕПУБЛИКАЈАССА ГОСУДАРСТВЕННӧЙ УПРАВЛЕН- НӢЈЕ ОРГАНЈАС

79-ӧд СТАТФА. Союзнӧй республикаса госуларственнӧй властлӧн
высшӧй исполнителнӧй да распорядителнӧй органыс ем Союзнӧй рес-
публикаса Народнӧй Комиссаряслӧн Сӧвет.

80-ӧд СТАТФА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссаряслӧн
Сӧвет кывкутӧ Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет возын да
сылы подотчотнӧй, а Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет сес-
ѳѳѳѳѳ костын—Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧвет Презѳѳѳѳѳ
возын, кодлы подотчотнӧй.

81-ӧд СТАТФА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссаряслӧн
Сӧвет СССР-са да Союзнӧй республикаса фѳѳѳѳѳ законяс по-
дув вылын, СССР-са Народнӧй Комиссаряс Сӧветлӧн постановленѳѳѳѳѳ
яс да распоражѳѳѳѳѳ подув вылын да најӧс олӧмӧ пӧртӧм могыс
лезалӧ постановленѳѳѳѳѳ да распоражѳѳѳѳѳ да прӧвѳѳѳѳѳ најӧс
олӧмӧ пӧртӧмсӧ.

82-ӧд СТАТФА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссаряс
Сӧветлӧн ем право дугӧдны олӧмӧ пӧртӧмыс автономнӧй республи-
кајаса Народнӧй Комиссаряс Сӧветяслыс постановленѳѳѳѳѳ да
распоражѳѳѳѳѳ да отмеѳѳѳѳѳны шуӧмјассӧ да распоражѳѳѳѳѳ
ужалыс јӧз депутатяслӧн крајјаса, областјаса да автономнӧй
областјаса Сӧветяс исполнителнӧй комѳѳѳѳѳ.

83-ӧд СТАТФА. Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссаряслӧн
Сӧвет лӧсӧдсӧ Союзнӧй республикаса Верховнӧй Сӧветӧн ташӧм со-
ставӧн:

Союзнӧй республикаса Народнӧй Комиссаряс Сӧветса предсе-
датель;

Председательоc вежыяс;
Государственнoй планoвoй комиссијаса председател;
Народнoй Комиссарјас;
Пишцевoй промышленност куза;
Кокнi промышленност куза;
Вoр промышленност куза;
Вiзму ужалoм куза;
Черновoй да живoтнoвoдческoй совхозјас куза;
Финансјас куза;
Пышкoсса тoргуtoм куза;
Пышкoсса делбјас куза;
Јустиија куза;
Зoнвiчалун кутoм куза;
Прoгвешченiе куза;
Местнoй промышленност куза;
Коммунальнoй овмoс куза;
Социальнoй oбеспечение куза;
Загoтoвкајас куза Комитетса уполномoчениoй;
Искусство делoјас куза Управленијеса начальник;
Обшчесојузнoй Народнoй Комиссариатјаса уполномoченнoйјас.

84-oд СТАТТА. Сојузнoй республикаса Народнoй Комиссарјас
векoдлoны государственнoй управление отраслиoн, кодјас пырoны
Сојузнoй республика компетенцијаo.

85-oд СТАТТА. Сојузнoй республикаса Народнoй Комиссарјас
соответствујушщoй Народнoй Комиссариатјас компетенција пределјас
сын СССР-са да Сојузнoй республикаса законјас, СССР-са Народ
нoй Комиссарјас Советлoн да Сојузнoй республикалoн постановлениејас
да распоражениејас, СССР-са сојузно-республиканскoй Народнoй
Комиссариатјаслoн приказјас да инструкцияјас подув вылын да најoс
oлмo пoртoм мoгы леoны приказјас да инструкцияјас.

86-oд СТАТТА. Сојузнoй республикаса Народнoй Комиссариатјас
емoс сојузно-республиканскoйјас лiбo республиканскoйјас.

87-oд СТАТТА. Сојузно-республиканскoй Народнoй Комиссариат-
јас векoдлoны налы поручитoм государственнoй управление отраслиoн,
кызi Сојузнoй республикаса Народнoй Комиссарјас Советлы,
сiзи i СССР-са соответствујушщoй сојузно-республиканскoй Народнoй
Комиссариатлы подчинатчoмoн.

88-oд СТАТТА. Республиканскoй Народнoй Комиссариатјас векoдлoны
налы поручитoм государственнoй управление отраслиoн,
Сојузнoй республикаса Народнoй Комиссарјас Советлы векыда под-
чинатчoмoн.

VII-оd глава

АВТОНОМНОЈ СОВЕТСКОЈ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЈ РЕСПУБЛИКАЈАССА ГОСУДАРСТВЕННОЈ ВЛАСТЛОН ВЫСШОЈ ОРГАНЈАС

89-оd СТАТТА. Автономнoй республикаса государственнoй вла-
стлoн высшoй органыс ем АССР-са Верховнoй Совет.

90-оd СТАТТА. Автономнoй республикаса Верховнoй Совет
oбръясo республикаса гражданаoн нoл вoса срок кeжлo Автоном-

нӧй республикаса Конституцияӧн урчитӧм представителство норма-
яс серти.

91-ӧд СТАТФА. Автономнӧй республикаса Верховнӧй Совет ем
зик ӧти законодательнӧй орган АССР-лӧн.

92-ӧд СТАТФА. Быд Автономнӧй республикалӧн ем аслас Кон-
ституция, кодӧ арталӧ Автономнӧй республикалыс аслыспӧлӧслун-
яссӧ да кодӧс лӧсӧдӧма Союзнӧй республикаса Конституциякӧд тыр
выжӧ лӧсалананӧн.

93-ӧд СТАТФА. Автономнӧй республикаса Верховнӧй Совет
бӧржӧ Автономнӧй республикаса Верховнӧй Советлыс Президиум да,
аслас Конституция серти, лӧсӧдӧ Автономнӧй республикаса Народнӧй
Комиссаряслыс Совет.

VIII-ӧд ГЛАВА

ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТЛӦН МЕСТНОЙ ОРГАНЯС

94-ӧд СТАТФА. Крайясын, областясын, автономнӧй областясын,
округясын, районясын, карясын, сиктjасын (станцияясын, деревня-
ясын, хуторясын, кiшлакясын, аулясын) государственнӧй власт
органясыс—ужалыс жӧз депутатjаслӧн Советjас.

95-ӧд СТАТФА. Ужалыс жӧз депутатjаслӧн крайясса, област-
ясса, автономнӧй областjасса, округясса, районjасса, карjасса, сикт-
jасса (станцияясса, деревняясса, хуторjасса, кiшлакясса, аулясса)
Советjас бӧрjыссӧны крайса, областса, автономнӧй областса, округ-
са, районса, карса, сиктса ужалыс жӧзӧн кык вога срок кежлӧ.

96-ӧд СТАТФА. Ужалыс жӧз депутатjас Советjасӧ представител-
ство нормаяс урчитсӧны союзнӧй республикаясса Конституцияjасӧн.

97-ӧд СТАТФА. Ужалыс жӧз депутатjаслӧн Советjас вескӧд-
лӧны налы подчинӧннӧй управлениje органjас ужӧн, обеспечивайтӧны
государственнӧй пӧрадок охранайтӧм, законjас соблюдайтӧм да гра-
жданаjаслыс правоjасӧ охранайтӧм, вескӧдлӧны меставывса хожа-
ственнӧй да культурнӧй строителствоӧн, лӧсӧдӧны местнӧй бjуджет.

98-ӧд СТАТФА. Ужалыс жӧз депутатjаслӧн Советjас примита-
лӧны шумjас да сеталӧны распоряжениjеjас СССР-са да Союзнӧй
республикаса законjасӧн налы сетӧм правоjас пределjасын.

99-ӧд СТАТФА. Ужалыс жӧз депутатjас крайясса, областjасса,
автономнӧй областjасса, округясса, районjасса, карjасса да сиктjасса
Советjаслӧн исполнителнӧй да распорядителнӧй органясыс емӧс наӧн
бӧрjӧм исполнителнӧй комитетjас ташӧм составӧн: председател, сижӧс
вежысjас, секретар да шленjас.

100-ӧд СТАТФА. Негырыс сиктjасын сиктса ужалыс жӧз депутатjас
Советjаслӧн исполнителнӧй да распорядителнӧй органыс, союзнӧй
республикаjасса Конституцияjас серти, ем наӧн бӧрjӧм председател,
сижӧс вежыс да секретар.

101-ӧд СТАТФА. Ужалыс жӧз депутатjас Советjаслӧн исполни-
телнӧй органясыс вескыда подотчотнӧйӧс кызӧ најӧс бӧрjыс ужалыс
жӧз депутатjас Советлы, сижӧ и ужалыс жӧз депутатjас вылынжык сула-
лыс Советса исполнителнӧй органлы.

IX-öd ГЛАВА
Суд да ПРОКУРАТУРА

102-öd СТАЃА. СССР-ын правосудіе пöртсö оломö СССР-са Верховнöј Суддн, сојузнöј республикајасса Верховнöј Судјасөн, крајјасса да областјасса судјасөн, автономнöј республикајасса да автономнöј областјасса судјасөн, округјасса судјасөн, СССР-са Верховнöј Сöвет шудм серті лöсöдöм СССР-са специалнöј судјасөн, народнöј судјасөн.

103-öd СТАЃА. Став судјасын делöјассö видлалöмыс нуöдсö народнöј заседателјас участвуйтöмөн, шесöм случајјасын кынқи, кодјасö специалнö индöма законөн.

104-öd СТАЃА. СССР-са Верховнöј Суд ем высшöј судебнöј орган. СССР-са Верховнöј Суд вылö пуктысö СССР-са да Сојузнöј республикајасса став судебнöј органјас судебнöј уж бöрса визöдöм.

105-öd СТАЃА. СССР-са Верховнöј Суд да СССР-са специалнöј судјас бöрјысöны СССР-са Верховнöј Сöветөн вит вога срок кежлö.

106-öd СТАЃА. Сојузнöј республикајасса Верховнöј Судјас бöрјысöны сојузнöј республикајасса Верховнöј Сöветјасөн вит вога срок кежлö.

107-öd СТАЃА. Автономнöј республикајасса Верховнöј Судјас бöрјысöны автономнöј республикајасса Верховнöј Сöветјасөн вит вога срок кежлö.

108-öd СТАЃА. Краевöј да областнöј судјас, автономнöј областјасса судјас, округјасса судјас бöрјысöны ужалыг јöз депутатјас крајјасса, областјасса либö округјасса Сöветјасөн либö автономнöј областјасса ужалыг јöз депутатјас Сöветјасөн вит вога срок кежлö.

109-öd СТАЃА. Народнöј судјас бöрјысöны районса гражданаөн всеобщöј, вескыд да равнöј бöрјысан право подув вылын гусөн гöлöсуйтöмөн—кујим вога срок кежлö.

110-öd СТАЃА. Суд делöјас нуöдсöны сојузнöј либö автономнöј республикаса либö автономнöј областса кыв вылын, сјö мортјаслы, кодјас оз тöдны тајö кывсö, делö материалјасөн переводчик пыр тырвыјö, тöдмöдöм обеспечитöмөн, а сјз-жö суд вылын ас кыв-јөн выступајтны право обеспечитöмөн.

111-öd СТАЃА. СССР-са став судјасын делö видлалöмыс нуöдсö восөн, законөн-кö абу урчитöма таыг кежöмјас, мыжданалы дорјöм вылö право обеспечитöмөн.

112-öd СТАЃА. Суддәјас некодыс оз завісітны да подчинәјтöны сöмын законлы.

113-öd СТАЃА. Став Народнöј Комиссаріатјасөн да налы подведомственнöј учрежденијасөн, сјз-жö кықи і торја должностнöј мортјасөн, а сјз-жö СССР-са гражданаөн законјас стöч оломö пöртöм бöрса высшöј надзор пуктысö СССР-са Прокурор вылö.

114-öd СТАЃА. СССР-са Прокурор назначәјтсö СССР-са Верховнöј Сöветөн сјзім вога срок кежлö.

115-öd СТАЃА. Республикајасса, крајјасса, областјасса прокурорјас, а сјз-жö автономнöј республикајасса да автономнöј областјасса прокурорјас назначәјтсöны СССР-са Прокурорөн вит вога срок кежлö.

116-öd СТАЃА. Окружнöј, районнöј да карса прокурорјас

назначагтеоны сојузнōй республикајасса прокурорјасон СССР-са Прокурор вынсōдōмōн вīt вoса срок кeжлō.

117-ōд СТАҒҒА. Прокуратура органјас пōртōны олōмō ассыныс ужсō некушōм меставьса органјассаң зависиттōг, подчинагтчōны сōмын СССР-са Прокурорлы.

Х.ōд ГЛАВА

ГРАЖДАНАЛōН ОСНОВНōЙ ПРАВОЈАС ДА ОБЈАЗАННОСТЈАС

118-ōд СТАҒҒА. СССР-са граждaналōн ем уж вылō право, мōдногōн-кō, гарантиованнōй уж пōлучитōм вылō право најō уж лыд да качество сeртi дон мынтōмōн.

Уж вылō право обeсeчивагтсō народнōй овмōс социалистичe-скōја кoтыртōмōн, сōветскōй общeствoса производитeльнōй вынјас пырō тарō сoдōмōн, хoзјaствeннōй крiзicјaслыс пoзaнлун вeштōмōн да ужтōмaлōм бырōдōмōн.

119-ōд СТАҒҒА. СССР-са граждaналōн ем шoјччōм вылō право. Шoјччōм вылō правоc обeсeчивагтсō кызвын рaбoчōјјaслыс ужалaн лунсō сiзiм чaсoз чiнтōмōн, рaбoчōјјaслы да служашшōјјaслы уждoн сoхрaнитōмōн бид вo oтпyскјaс сeтōмōн, ужaлысјaсoс oбслуживaгтōм вылō унa лыдa санaтopијјaс, шoјччaн кeркaјaс, клубјaс сeтōмōн.

120-ōд СТАҒҒА. СССР-са граждaналōн ем мaтeриaльнōй обeсeчeнiе вылō право пōрыс дырјi, a сiз-жō — вicигōн да ужaвны вeр-мaнлун вoштōм случaјјaс дырјi.

Тaјō правоc обeсeчивагтсō рaбoчōјјaсoс да служашшōјјaсoс гoсyдaрствo шщōт вылō социaльнōй стpaхyгтōм јoнa пaскōдōмōн, ужaлыс јōзлы дoнбoсттōг мeдицинскōй oтсoг сeтōмōн, ужaлыс јōзлы пōлзyгтчōм вылō унa лыдa кyрoртјaс сeтōмōн.

121-ōд СТАҒҒА. СССР-са граждaналōн ем oбpaзoвaниe вылō право.

Тaјō правоc обeсeчивагтсō вoeобщщōй oбјaзaтeльнōй нaчaльнōй вeлбōдōмōн, дoнбoсттōг вeлбōдōмōн, щōщ i вышшōй oбpaзoвaниeыc, вышшōй шкoлaын кызвын вeлбōдчeсјaслы гoсyдaрствeннōй cтiпeн-дијaјaс cиcтeмaōн, шкoлaјaсын aс кыв вылын вeлбōдōмōн, зaвoдјaсын, coвхoзјaсын, мaшинoтpaктoрнōй стaнцијaјaсын да кoлхoзјaсын ужa-лысјaслыс дoнбoсттōг пpoизвoдствeннōй, тeхничeскōй да aгpoнoмичe-скōй вeлбōдчōм кoтыртōмōн.

122-ōд СТАҒҒА. СССР-ын нывбaбaлы сeтсōны мyжчинaкōд oткoф пpaвoјaс хoзјaствeннōй, гoсyдaрствeннōй, кyльтyрнōй да oбщeствeннo-пoлитичeскōй олōм стaв јyкōнјaсын.

Нывбaбaјaслыс тaјō пpaвoјaсcō олōмō пōртaн пoзaнлуныc oбe-сeчивaгтсō уж вылō, ужыс мынтысōм вылō, шoјччōм вылō, социaль-нōй стpaхoвaниe да oбpaзoвaниe вылō нывбaбaлы мyжчинaкōд oт-кoф пpaвoјaс сeтōмōн, мaмыс да кaгaлыc интeрeсјaсcō гoсyдaрствo-ōн дōзōритōмōн, нывбaбaлы нōбaсигōн уждoн кoлōмōн oтпyскјaс сeтōмōн, унa лыдa чeлaдaсaн кeркaјaсoн, чeлaд јaслијaсoн да cадјaсoн.

123-ōд СТАҒҒА. Нaциoнaльнoст нi рaсa вылō вiзōдтōг СССР-са граждaналōн хoзјaствeннōй, гoсyдaрствeннōй, кyльтyрнōй да oбщeствeннo-пoлитичeскōй олōм стaв јyкōнјaсын oткoф пpaвo ем вōр-зōдны пoзтōм зaкoн.

Кōт кyшōмa eскō мeд eз вōв вeскыдa кōт кышoлōн лpaвoјaс

ограничѣтѣм, либѣ, мѣдарѣ, расѣвѣ, да національнѣй прїнадлежность сертї гражданајаслы вескыда либѣ кыщолѣн преїмушествојас лѣсѣдѣм, сїз-жѣ кызї расѣвѣй да національнѣй їсклучїтельност, либѣ лѣг-лун да кѣзѣвтѣм быдпѣлѣс проповѣдујтѣм — каратчѣны законѣн.

124-ѣд СТАТѢА. Граждана сѣвестлы свобѣда обѣспѣчїтѣм могыѣ СССР-ын вїчко торјѣдѣма государствоыѣ да школа вїчкоыѣ. Релїгіознѣй култїас нуѣдан свобѣда да аѣтїрелїгіознѣй пропаганда вылѣ свобѣда прїзнајтѣс став граждана сажын.

125-ѣд СТАТѢА. Ужалыѣ јѣз їнтересјас сертї да соціалїстїческѣй стрѣй јонмѣдѣм могыѣ СССР-са гражданаы законѣн гарантїрујтѣс:

- а) кыв вылѣ свобѣда,
- б) печат вылѣ свобѣда,
- в) собранїејас да мїтїнгјас вылѣ свобѣда,
- г) ывлавыса шествїејас да ѣмонстрацїајас вылѣ свобѣда.

Гражданајаслѣн тајѣ правојасы обѣспѣчївајтѣсны ужалыѣ јѣзлы да најѣ органїзацїајаслы тїпографїајас, бумага запасјас, обшчествѣннѣй зданїејас, улїчајас, связ средствојас да мукѣд матѣрїалнѣй условїејас сетѣмѣн, кодјас колѣны тајѣјасѣс олѣмѣ пѣртѣм вылѣ.

126-ѣд СТАТѢА. Ужалыѣ јѣз їнтересјас сертї да народнѣй мас-сајаслыѣ органїзацїоннѣй самѣѣятельностѣс да полїтїческѣй вожмѣстчѣмсѣ кыпѣдѣм могыѣ СССР-са гражданаы обѣспѣчївајтѣс право котыртчны обшчествѣннѣй органїзацїајасѣ: профѣссїональнѣй сојузјасѣ, кооператївнѣй ѣтутчѣмјасѣ, томїѣз органїзацїајасѣ, спортївнѣй да обѣроннѣй органїзацїајасѣ, културнѣй, технїческѣй да научнѣй обшчествојасѣ, а рабочѣй класс пѣвстыѣ да ужалыѣ јѣз мукѣд слѣјјас пѣвстыѣ јонжыка вожмѣстчыѣ да сознательнѣй граждана котыртчѣны Ставсојузса коммунїстїческѣй (большевїкјас) партїјаѣ, кодї ем соціалїстїческѣй стрѣйс јонмѣдѣм да кыпѣдѣм вѣсна тышын ужалыѣ јѣзлѣн вожынмуныѣ отрад да кодї ем ужалыѣ јѣз став органїзацїа-јаслѣн, кызї обшчествѣннѣйјаслѣн, сїзї ї государствѣннѣйјаслѣн вескѣдлыѣ јадро.

127-ѣд СТАТѢА. СССР-са гражданаы обѣспѣчївајтѣс лїчностлѣн ѣпрїкосновенност. Суд шуѣмтѣг либѣ прокурор вынсѣдтѣг ѣкѣдѣс оз пож арестујтны.

128-ѣд СТАТѢА. Граждана оланївјаслѣн ѣпрїкосновенност да гїжасѣмјаслѣн гусалун вїчѣсны законѣн.

129-ѣд СТАТѢА. СССР сетѣ убежїшщѣ право мукѣд страна-јасыѣ пышїѣм гражданаы, кодјасѣс прѣслѣдујтѣны ужалыѣјаслыѣ їнтересјасѣс дорїѣмыѣ, либѣ научнѣй ужыѣ, либѣ національно-освѣбѣдїтельнѣй тышыѣ.

130-ѣд СТАТѢА. СССР-са быд гражданин објазан соблудајтны Сѣветскѣй Соціалїстїческѣй Рѣспублїкајас Сојузлыѣ Констїтуцїајасѣ, пѣртны олѣмѣ законјас, кутны уж ѣдїсцїплїна, честнѣјѣн лѣны обшчествѣннѣй долг дїнѣ, уважајтны соціалїстїческѣй оланногыѣ правїлѣјасѣс.

131-ѣд СТАТѢА. СССР-са быд гражданин објазан вїчны да јонмѣдны обшчествѣннѣй, соціалїстїческѣй собственност, кызї сѣветскѣй стрѣйлыѣ свјашщѣннѣй да вѣржѣдны пожтѣм подувсѣ, кызї рѣѣна озырлунлыѣ да јонлунлыѣ їсточнїксѣ, кызї став ужалыѣ јѣз зажїточнѣй да културнѣй олѣмлыѣ їсточнїксѣ.

Обшчествѣннѣй, соціалїстїческѣй собственност вылѣ усласыѣ-јас — народлѣн врагјас.

132-öd СТАҒҒА. Всеобщој воінској објазанност ем закон.

Рабоче-Крестанској Красној Арміяын воінској служба ем почетној објазанност СССР-са гражданаһон.

133-öd СТАҒҒА. Отечествонымос дорјом ем свјашценној долг СССР-са быд гражданаһон. Рөдіналы ізменітом: прісагаыс кежом, врагладор вужом, государства военној вынјорлы ушчерб вөчөм, шпіонаж — карајтчыны закон став стрөглуннас, кыҗи медса ыжыд злодејство вөчөм.

XI-öd ГЛАВА

БӨРҰЯНАН СИСТЕМА

134-öd СТАҒҒА. Депутатјасөс бөрјөмјасыс ужалыс јөз депутатјас став Советјасө: СССР-са Верховној Советө, Сојузној республикајасса Верховној Советјасө, ужалыс јөз депутатјас крајевөј да областној Советјасө, автономној республикајасса Верховној Советјасө, автономној областјасса ужалыс јөз депутатјас Советјасө, округјасса, рајонјасса, карјасса да сиктјасса (станіцајас, феревњајас, хуторјас, кішлакјас, аулјас) ужалыс јөз депутатјас Советјасө, — нуөдсөһны бөрјысыјасөн всеобщој, равнөј да вескыд бөрјысан право подув вылын гусөн гөлдөсујтөһон.

135-öd СТАҒҒА. Депутатјасөс бөрјөмјас всеобщојөс: СССР-са став гражданаһон, кодјаслы тырөма 18 арөс, расөвөј да национаһној принадлежност вылө, вероісповеданіје, образователној ценз, огодлост, социалној проісхождөніје, імушественној положөніје да воҗа дејателност вылө вічөдтөг, ем право бөрјыны депутатјасөс да лоны бөрјөмаөһ, јөјјас кынҗи да судөн бөрјысан правөыс лішітөм јөз кынҗи.

136-öd СТАҒҒА. Депутатјасөс бөрјөмјас равнөјөс: быд гражданаһон ем өтї гөлдөс; став гражданаһон бөрјысөһын правөјасыс өткоөдөс.

137-öd СТАҒҒА. Нывбабајас пөльзүјтчыны бөрјысан да бөрјөмаөһ лоан правоөһ мужчінајаскөд өткоөда.

138-öd СТАҒҒА. Красној Арміяын служітыс граждана пөльзүјтчыны бөрјысан да бөрјөмаөһ лоан правоөһ став гражданакөд өткоөда.

139-öd СТАҒҒА. Депутатјасөс бөрјөмјас вескыдөс: ужалыс јөз депутатјас став Советјасө бөрјысөһмјас, сиктса да карса ужалыс јөз депутатјас Советса заводітөһон СССР-са Верховној Советөз, нуөдсөһны непосредственнө гражданајасөн вескыд бөрјөмјасөн.

140-öd СТАҒҒА. Депутатјасөс бөрјігөн гөлдөсујтөһмыс гуса.

141-öd СТАҒҒА. Бөрјысөһон кандидатјасыс індысөһны бөрјысан округјас серті.

Кандіатјасөс індан правөыс обеспөчивајтсө обществөнној организацијајаслы да ужалыс јөз обществовојаслы: коммуністіческөј партїној организацијајаслы, профессионаһној сојузјаслы, кооперативјаслы, томјөз организацијајаслы, культурној обществовојаслы.

142-öd СТАҒҒА. Быд депутат објазан сетны отчет бөрјысјас воҗын аслас ужыс да ужалыс јөз депутатјас Совет ужыс да любөј кадө вермас лоны бөр вөштөма унжык бөрјысјас шуөм серті законөһн лөсөдөһм пөрадокөһн.

ХII-ӱд ГЛАВА

ГЕРБ, ФЛАГ, СТОЛЦА

143-ӱд СТАТТА. Сӱветскӱ Социалистическӱ Республикаяс Со-
јузлӱн государственнӱ герб — чарла да мӱлӱт му шар вылын, кодӱс
рисујтӱма шондӱ југӱрјас пыщкӱ да кышалӱма шепјасӱн, кытчӱ со-
јузнӱ республикајасса кывјас вылын гӱжӱма: „Став странајасса
пролетаријјас, ӱтувтчӱј!“ . Герб вылысладорас ем вӱт јыла козув.

144-ӱд СТАТТА. Сӱветскӱ Социалистическӱ Республикаяс Со-
јузлӱн государственнӱ флагыс гӱрд полотнишщемыс, пуладорса вы-
лыс пелӱсас рисујтӱма зарнӱ чарла да мӱлӱт да наыс вылынжык
зарнӱ дорӱн кышалӱм вӱт јыла гӱрд козув. Пастаыс кузта дӱнас 1 : 2.

145-ӱд СТАТТА. Сӱветскӱ Социалистическӱ Республикаяс Со-
јузлӱн столица — Москва кар.

ХIII-ӱд ГЛАВА

КОНСТИТУЦИЈАӱС ВЕЖАН ПӱРАДОК

146-ӱд СТАТТА. СССР-лыс Конституцијасӱ вежӱмыс нудӱсӱ
сӱмын СССР-са Верховнӱ Сӱвет шудм сертӱ, кодӱс лӱб примӱтӱма
унжыкнас сылӱн кыкнан. палатаас $\frac{2}{3}$ јукӱн гӱлдӱсыс ӱе ешажыкӱн.

ВКП(б) ЦК пыдысаң шогсөмөн јуөртө
ВКП(б)-са шлен, талантливөј писатель-ор-
деноносец **Николај Алексејевич Остров-**
скіј кувсөм јылыс.

ВКП(б) ЦК.

Томјоз Лєнінскөј Коммунистическөј
сојузлөн Ставсојузса Центральнөј Комітет
пыдысаң шогсөмөн јуөртө комсомолса
став шленјасөс да сөветскөј томјозөс
пламеннөј большевик, пөса радејтана та-
ланталивөј писатель-орденоносец, 1919 восаң
ВЛКСМ-ын шлен **Николај Островскіј**
кадтөг кувсөм јылыс.

ВЛКСМ ЦК.

Н. А. ОСТРОВСКИЈ.

(1904—1936)

1850
1000
1000

ЕЗ ЛО НІКОЛАЈ ОСТРОВСКІЙ

Ез ло Ніколај Островскіј.. Кусі замечательнōй олōмыс художник-большевіклōн, соціалізм рōдинаса мужественнōй гражданинлōн. дурдїс тїпїктыны бојевōй сōлōм. Волпас бердō дорōм тајō мортас јарјугыда тыдалїсны большевіклōн медвына да благороднōй чертајас. Сылōн художественнōй талантыс торјавтōг вōлі јїтчōма коммунистїчeskōй мїровоззренїјекōд да бојец революцїоннōй страсткōд. Сылōн „*Как закалялась сталь*“ произведенијес лої медрадејтана кнїгаџн сōветскōй томјōзлōн. Тајō кнїгаыс воспитывајтō лыддысјасын радејтōм да преданност Лєнин—Стаљин партїја делōлы, прогрессївнōй, передовōй человечество делōлы.

Тајō произведенијеса жужыд народнōй образјасын сōветскōй томјōз азōоны большевізмлыс ыжыддыс ыжыд нравственнōй вын. Тајō произведенијес пырас кнїгајас зарнї фондō, кодјас велōдōны овны, ужавны да тышкасны. Тащōм кнїгајасыс олōны уна поколенїјејас сōлōмын, тащōм кнїгајас оз кувлыны.

Нїколај Островскїј олōмын бōрја војасыс вōліны фїзїчeskōја мучїтчан да страдајтан војасōн. Но тајō-жō војасыс вōліны сылы зев ыжыд творчeskōй уж нуџдан војасōн. Сїјō казало вōлі ыжыд радејтōмсō, кодōн кышалис сїјōс партїја, комсомол, став сōветскōй јōс. Сїјō гōрдїтчїс, мыј вермō кучкавын врагјас куза да отувтны другјаслыс радјассō.

Кулōм возвылас сїјō помалїс „*Рожденные бурей*“ нїма выл романлыс первојја кнїгасō. Сōветскōй лїтература сыын воштїс ыжыд талантлївōй художникōс, кодлōн творчествоыс кутō прїнципїалнōй тōдчанлун став сōветскōй лїтературалы.

Сїјō служїтō ужалыс человечество медса передовōй идеалыны, сїјō вескōдōма капїталїзмлы паныд, фашизмлы паныд, сїјō дō дїалїзм делō.

Прōшцај, мїјан дона друг, прōшцај, мїјан радејтана

СССР-са сōветскōй писателјас сојузлōн правлен

КУВГІС ТАЛАНТЛІВōЙ БОЛШЕВІК-ПИСАТЕЛ

Сōветскōй писателјас сојузлōн Комї правленїје да комї сōветскōй писателјас пыдїа шогсōны талантлївōй писател-орденоносец **Нїколај Алексїевич Островскїј** кувсōм куза.

Смерт нешыштіс сѡветскѡй писателъяс радис мужественнѡй болшевик-писателъс, кодѡ ассыс женышк немсѡ ставнас пунктс Ленин—Сталин делѡ торжество вѡсна тышѡ, і весіг чорыда вѡсѡм ез сувтѡд Нѡколај Алексејевичлыс пуан енергіясѡ. Болшевістскѡй страстностѡн Н. А. Островскіј кутчысѡ выл ѡружіеѡ—художественнѡй кывѡн бостѡ соціалістическѡй строітелствоѡ. Волнужтытѡг оз поѡ лыддыны сылыс „Как закалялась сталь“ кнѡгасѡ, кодѡ пыріс сѡветскѡй літератураѡ кызі ѡтѡ медбур произведеніе. Павел Корчагін—сіѡ ачыс авторыс. Мужество, Ленин—Сталин делѡлы преданност, політическѡй страстност—со мыј петкѡдлѡ Павел Корчагін—Нѡколај Алексејевич Островскіј.

Кусі пуан сѡлѡмыс Окѡабрскѡй „Бур'адн чужтѡм“ бојецлѡн, но Островскіјлѡн делѡыс оз кув. Сылѡн гѡждѡјасыс, ужыслѡн плодѡјасыс колѡны кызі замечателнѡй документѡјас сталинскѡй эпохас поколеніеыс ѡтѡ медса бур представітеллѡн. Н. А. Островскіјлѡн олѡмыс, партіја делѡ вѡсна тышыс, сылѡн гѡждѡјасыс дыр кезлѡ колѡны обраѡецѡјасѡн, код сертѡ кутасны велѡдчыны шуда сѡветскѡй томјѡз.

Уѡ, дона јорт.

ССП Комі правленіе.

Комі сѡветскѡй писателъяс: Шыладорса Міш, Ізјур Іван,
І. Вокан, П. дорѡн, Пед Ген, Жугыл, Оботуров.

ПИСАТЕЛ-ГЕРОЈ

Радіо вајіс зев шоггана јуѡр: кувѡма мѡјан сѡветскѡй писател-орѡноногец Н. А. Островскіј. дурдѡс тѡпкыны сѡлѡмыс „Как закалялась сталь“ да „Рожденные бурей“ гѡжыслѡн.

Вѡвлѡ-ѡ коркѡ свет вылас сешѡм ыжыд мужествоа да пыщкѡс вынѡбра морт, кодѡс мед вѡлі југѡдѡма паралѡч, оз вѡрѡывны кѡјас-кокѡјас, оз аѡыны сѡјјас, да мед сешѡм мортыс некѡр ез еласлы аслас суѡба вылѡ, ез наргыв, а став сѡлѡмыс нѡмкѡфасіс олѡмыс вылѡ, вермасіс сы вѡсна, да нѡшта гѡјіс вылын качествоа жужыд пыщкѡса художественнѡй література? Покојнѡй Нѡколај Алексејевич Островскіј вѡлі шук сешѡм мужествоа морт. Сіѡ, аслас вѡсѡм вылѡ вѡждѡтѡг, сетіс веждѡрад пыдѡ јѡжана літературнѡй обраѡецѡјас, кызі колѡ вермасны да косасны соціалістическѡй олѡм вѡсна, мед перјыны победајас, кодѡјасѡс пасѡма выл Сталинскѡй Констѡтуціјаын.

Мѡ унаыс-на еласлам олѡмным вылѡ, појгывлам сѡкыд уж воѡын. А вот секѡјасѡ ескѡ колѡ каѡтыштлыны Островскіј јортлыс олѡмсѡ да ужсѡ. Сіѡ медбѡрја олан здукѡыс нѡмкѡфасіс выл олѡмѡн, Сталинскѡй Констѡтуціјаѡн, пуан сѡлѡмыс нещкысѡс тышкасны соціалізм вермѡм вѡсна, некѡр ез лабѡыв, ез наргыв, а ескѡ сы вылѡ сылѡн вѡлі ыжыджык помкаыс мѡјан дорыс. Сіѡ вѡлі збылвылѡ мужествоа герој.

Шогсѡмѡн копыртамѡј јурнымѡс сіѡ прах воѡын да сѡлѡманым вѡјамѡј сы јылыс памјат!

Нѡбѡінса Віттор.

КУЛІС МУЖЕСТВЕННОЇ БОЈЕЦ-ПІСАТЕЛ

Некушом кивјасон он вермы муртавы сїд ыжыд шогсд, кодс вайс писател-орденоносец Нїколај Алексејевїч Островскїлдон кулбмыс.

Куліс мужественној бојец-писател, кодї ассыс став ыжыд пдс сдлбмсд, ассыс став ыжыд самсд да вынсд сетїс Ленин—Сталін партїа фелбды, коммунизм вбсна тышкабмлы.

Нїколај Алексејевїчлдон кулбмыс меным торїдн пыдїа їнмїс нбшта ї сы понда, мыї ме ужала сылыс замечательної произведенијессд комїбдбм вылын: комїдї ме сылыс роман „Как закалялась сталь“ да 1937 воын кута комїбдны „Рожденные бурей“ романсд.

Нїколај Островскїлдон паметыс куслытбг кутас бвыны да бзжавны мїян сдлбмјасын.

Выл Паш.

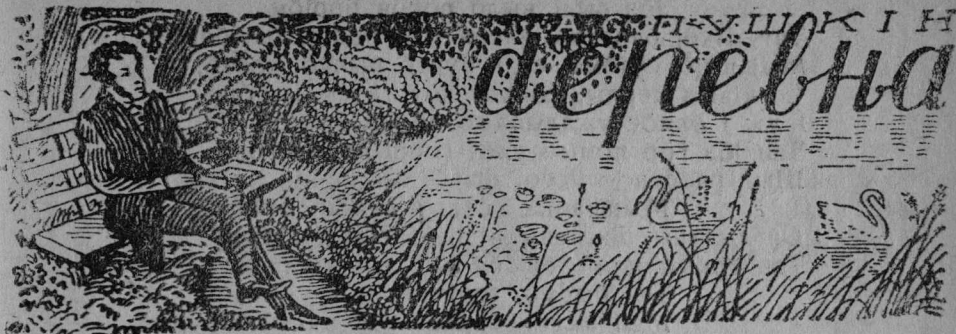
Н. А. ОСТРОВСКИЉОҢ АВТОБИО- ГРАФИЈА

Чужі 1904 воын, рабочёй семјаын. МедоҢ ужавны куті даскы арбсаҢ. Образованіе нізшёй. Профессіја серті — електромонтрорёҢ помошчык. Комсомолё пырі 1919 воын, партіјао — 1924 воын. Учасувуті гражданскёй војнаын. 1915 восаҢ 1919 вооґ ужалі медоҢ: кубовшщікёҢ, матеріалнёй складјасса рабочёҢ, электростанціја вылын подручнёй кочегароҢ да с. в. 1921 воын ужалі кіевскёй главнёй мастерскёјјасын. 1922 воын учасувуті пес кыскалём вылё железнодорожнёй ветка ударнёја стрёйтёмын, кёні кынмі да сёкыда вісмі тифоҢ.

Бурёбм мысты 1923 во заводітчігёҢ омёл здоровје вёсна вештісны производство вылыс да мёдодісны мёд уж вылё граница дорё. 1923 воын вёлі „Березовса“ ВЕО батаљонын војеннёй комісароҢ. Вооґ војасоё нубді вескёдлана комсомольскёй уж рајоннёй да окружнёй масштабын. 1927 воын, кодыр менам зікёз-нын жугалі здоровјёё, калечітчі тышқасан сёкыд војасын, менё корісны Українаса ЦК распораженіе улё. Вёлі вёчёма ставсё, медем лечітны менё да бергёдны уж вылё, но тајёс вёчны ёнёз-на ез удајчы. Організаціоннёй ужыс орёдчём бёрын, лоі агітпропшщікёҢ: нубді марксістскёй кружокјас, велёді партіјаса том шленјасёс. Кодыр вёлі дорёма-нын волпас берёё, лоі нёшта ёті удар—сінтёммі. Еновті кружокјас. Бёрја восё ужалі кніга вылын. Фізіческёја вошті пошті ставсё, кёлі сёмын томлунлоҢ кустём енергіја да ыжыд кёсёҢ лоны мыјёҢкё полезнёҢ аслам партіјалы, аслам класслы. Кніга вылын ужа-лём—вёвлёмторсё літературнёй кывјёҢ вівставны бостчём. Војдёр некор ег гіжлы.

ВКП(б)-са шлен, партбілет № 0285973.
Ніколај Алексејевіч Островскіј.

1932 во.

Быд бурсö месань теңыд ыли пелöс бок,
 Сöд уждөн, шојчöдглен і ыштöдöмлөн лебув,
 Көн меным лунјасыс оз гудыртчöмөн лок,
 І думјасöј шуд сорөн лебб.

Ме тенад: вежі ширцејлыс порочној двор,
 Быдлуңа пирјас, тешитчöм да јурсад пыркјöм,
 Тан сы вест меным резöд југыд ваин шор,
 Тан кокны сöстöм сынöд лолавны мем ыркјö.

 Ме тенад: муса тајö сад.

 Мыј ем і абу сын ставыс,

І тајö борјыс чöскыд көра зоріјаснас,
 І тајö лудыс—ме ставыс вылö рад.

Кöт кытчö ог вижöдлы, гөгөр вылыс серпас:

Со тыјас, посны гыдн сердессöма веркöс,

Со зозөг виғанінјас—космывлытöм гөпт,

Со көза мујас, жоскöм, вијас, ыли вывтас,

 Разіпелын керкајас да стынјас,

Веж турун пöвстын јирсыс уна гера скöт,

Сöд рыныш, төвјыв мелныча, со пывсан—

Быдлаын тöдчö тырмöдчöм да төлк.

Ме татöни, јöз пöвсын нокјалöмыс мезмöм,

Збыл олöм вывсыс велöдча мыј омöл, бур,

Законыс петтөг ассым вылын кутны јур,

Не кывны гөгөрвотöм пемыд јöзлыс вöјпöм,

Не öтдортчыны сыс, кодлөн шудтöм нем.

 Злөдеј і лбö јöлөн менсым мед

Ез вежöс петкöд јöзыс вылö рökөн петöм.

Важ немса оракулјас, тјанöз ем кыв!

 Мем кылö тјан кыпыд гөлöс,

 І унжык сыын тані вын.

Тан сјö вöтлö дышöс, онмöс,

 Уж вылö ыштöдан сен ем,

 І тјан творческöј бур мөвпјас

 Кыз зарні пуксö тані мем.

Но тані зорчалыс виз да мујас пöвстын

 Ужаснöј мөвпјас чужтö шог:

 Јöз вöсна тöждысыс тан пөгөр аззö сöмын

ПАМ'ЯТНИК

Кі помыс вѣчтѣм пам'ятник ме аслым лепті,
Народнѣ сортас сетчѣ нем'ясѣн оз тыр,
І аслас повтѣм журѣн вылѣжык-на петіс—

Александріјскѣй столпыс пыр.

Ог, ставнам ме ог кув—заветнѣй лѣра пыцкын
Оз кувлы лолѣй, і сісмѣмѣ оз пет—

І нѣмалана лоа кытчѣз мушар кыщын

Оз кувсы медбѣрја поет.

Ме јылыс јубр разалас став рочму вылѣд,

І менсым нѣмѣс каѣтывлас быд сетчѣс кыв:

Славјана рѣдыс пі, і фінн, і ѣні фѣкѣй

Тунгуз, і степлѣн друг калмык.

І дыр ме лоа сіѣн раѣјтана јѣзлы,

Мыј аслам лѣраѣн бур мѣвпјас чужті дыр,

Мыј аслам чорыд немын кыпѣді ме мезлун,

І увтыртѣмѣс дорјі пыр.

Те менам, Муза, ло-жѣ воѣд јенлы кывзыс,

Ен повѣзы увтыртѣмыс, венец те ен кор,

І ошкѣм, і вѣјпѣмјас прѣміт вескоѣ пырыс,

Ен сулав јѣјлы назадор. ¹⁾

Роч вылыс вужѣдіс Сандрік Јогор.

¹⁾ Назадор—прѣыв.

Повесть ¹⁾

27.

Асја первој шыјаскөд өтщөщ востіс сінјассө Микол і шенған вїзөдласөн чөвтис ас гөгөрыс. Сїјө сразу ез вермы гөгөрвоны, мыјла ташдөм һөногөн һөместаһын сылдөн узсө. Волпас-вылын пыфди, сїјө кујліс куш жожын, көшаслаһн јурдөн, кызі радөвөјыс һөкор оз уздывлыны; сылдөн весіг пінжакыс һн сапөгыс ез вөв пөрчөма. Сој вөчїкјасыс да коскыс һөуна јонтыштисны, бытөбө јона музөмыс, а вомкөшыс вөлі зїкөз пакталөма да петіс сөс кущөмкө прөтївнөј шоммөм дук.

Первој сінсө востөм мыстї Микол весіг ез вермы лучкі гөгөрвоны—лун алі вој сїјө тазсө уздө; ывлаһн кылө шлавгіс зер, төв сордөн сарөдчїс керка стөһө да өшїнјасө. І вөлігті сек лучкі гөгөрвоис, мыј кадыс вој, кор аззїс жожын чөлаф пөвсын узыс Павел гозјаөс.

Мөста вывсыс вөрзөдчытөг сінјассө лапјөдлөмөн, зїліс Микол помһнїтны төрытја лунсө, но сїјө төрпырїгөн мөз да орјасөм лөс-кутјасөһн бергалїс сы памөтын, көнкө ескө зөв матын, но төлкөн-ладдөн памөт вьлө бостны сїзі һөмтор ез і вермы. Јурыс вөлі пудөвөј гїра көд сөкыд, бытөбө зїк абу аслас, а көдлөһкө јөзлөн. Став төрытја луныс сы памөтын вөлі помагө сїјөн, кызі сїјө гортсајасыскөд шумїтїс, сөсса Шлүв Марја ордын јуыштїс, өтчыд лі кыкыс сөһнї урадһнкылы кучкїс, вөтөн мөз бытөбөкө көнкө стражһнккөд һөшта паныдасліс, а мыј вөлі вождө, кызі сїјө гортас воис, ставыс тајө вөлі сы памөтын тыртөмін.

„Ек, тыдалө, прамөја дурачїтсөма,—думыштїс пїңсө векуышт-лөмөн і пондїс думнас асөс вїдны да чукрасны. Сөсса позалөм кї-кокөс вөскөдыштїс, бергөдчїс мөдар бөк вылас да төрытјасөд казтыштөмыс јандысөмла өдјөжык бөр куһнїс сінјассө. Бурещ секї потанын Павел гөтырлөн бөрдзїс кагаыс, і лајкан зуртыштөмкөд щөщ моһнсылдөн жынвыјө узан гөллөсыс назған шыдөн вөрзөдїс керка пыщкөсыс узан чөвлунсө:

1) Заводїтчөмсө вїзөд журнал 3—10 номерјасыс.

жалыс порок шыныс.—Од став челасо чегсодан тај, неморто воштан.

— Ој, ставыс тајнб шын,—бырснитіс дором стан кежыс пыдыс вежбсыс Иван готыр, зіліс лозысом јурсі пратјассо вештыны пелсајас.—Кыткө сотчө али мыј?

Вөлісті сек батыс леччысіс ошыныс, друг ас мышгыс азіс Міколбс. Сылөн шөјөвошом чужомыс вөлі бумага код келыд.

— Те мыј? Мыј вөчін?—немгөбрвотбг јөз ббрга јуаліс бат Міколбс сіннас мерајтөмөн і усјассо лептыштлөмөн кыскыштіс нырнас көшас улын гөвкјалан шынос.—Ставыс-тај збылыс порок шын. Керкасө көсјан сотны али мыј? Төрыт рытывбыд карапужітчін, некодлы спокој ен сетлы, а талун-нын асывсааныс заводітін?..

— Ме немтор ег вөч,—ныжа віөдөмөн пөдөм гөлөсөн вочавічіс Мікол. Сіјө і өнөз-на ачыс ез вермы лучкі гөбрвоны, кычі мыј тајө лоі, кычі сы зөптө вескалі револьверыс. Зіліс помнітны стражніккөд да урафніккөд төрытја паныдаслөм, кодыслыскө, кажітчө, налыс бостліс, і шашка бостлөм шөш вөтөн моз помнітіс, а збылыс кодыслыс бостіс ез вермы төдны. Сіјө, курччасыс зверөс моз, зөп дөбра пырыс топөдөмөн кутіс револьверсө і јај бердсыс јансөдөмөн, вылыс лыјөм керөмыс, неуна бокрын кутіс, ачыс віөдліс пөтөлөк керјө, кытчө желлөн пасытөмөн вөлі пырөма лыјөм пулаыс. Сөсса вөлісті кыскіс зөпсыс револьверсө да гөбрвотөма пондіс бергөдлыныкі вылас.

— Зөпад лыјіс али мыјнб?—мед первой ородіс Павел здук кежлө чөвуслөмсө керка пыщкөсыс і локтіс шөр лабіч дінө. Сіјөс кушөмакө да фөрт-жө шөнзөдіс лыјөм шыыс, но медгасө сіјө шөнзөс сы вылө, кытыс Міколлы сурі револьверыс.

Мікол тыр морөсөн ышловзөс, мыј ташөм кокніа тајө помасіс, а верміс-өд помасны омөлжыка і вөлісті шыасіс ас гөлөснас вокыс јуалөм вылө.

— Ачым ог гөбрво, кычі лыјіс. Мыјкө зөпын мөвкјалө, сујі кібс відлыны... Курокыс лыбөма лі мыј-лі вөлөм, сразу пөздіс. Став пелөј тупкыіс.

— Шүјга банбоктө, тыдалө, чішкалөма,—індіс Павел тушанас дорөвтчылөмөн, сөсса пуксіс лабічө серөглаң чужөмөн, быттө немтор сөщөмыс ез і вөвлы да пондіс гыжјавны узөмыс шунзөм каж вывсө.

— Ук, те проквост, ладнө јешшө јурад лібө аслыд морөсад абу сөіснөтөмыд,—бура дыр буқыша чөв віөдөм бөрын шыасіс баф. Сіјө тыдалө ез-на лучкі гөбрво, лібө гөбрвоіс да, Мікол келдөдөм чужөмыс повзөмсө пыдді пуктөмөн, ез көсјы сразу віны сіјөс чорыд кывјасөн.—Кыс тајө тенид револьверыс?

— Ог төд кыс. Зөптын-тај кодкө ногөн со лөбма-а. Төді-кө, мыј ташөм зөвр зөптын кујлө, колөкө немтор ескө ез і ло,—косыніка вочавічіс батыс јуалөм вылө Мікол, сөсса сувтыштіс да содіс:—урафніккөд өтілаын вөлім да сылыс, тыдалө, бостөбма.

— Сөтас төд урафнік ассыс револьвер? Ен сөр. Мыјкө тыдалө сені бара гудыртыштөмыд, грекөвөјтысөј,—ескытөма віөдліс да зөркнітіс баф, і пуксіс бөр көшас лабічас да вештіс пелөслааныс лабічыс өшөдчөм пөдушка помсө.

— Кодјурнад-өд сетөмтө оз јуавны. Азған төрыт вөлі сіјө кушөм герој. Кулакјасыс парма јурыс вылытөжык вөлі ветлөны,—вочавічіс Мікол пыдді Павел.—Мырдөдөма, тыдалө.

Мікол ез кбсы дорысны, но і немтор ез шу. Сіџ зумыштчбмн сулаліс прістук бокб леччысбмн і вічысіс, мыј возб шуас батыс. Сіџ зев бура гббрвоіс, мыј батлы сурі бні помка сіџс асыввоған рытб тбчїтны і неперемнб тбчїтас тбрытїаыс і талувїаыс бтлаын. Но возб бат ез пїнас нї ез ропкакыв, сбмын буқыша вїббдлывлїс да рбнїбїа сорнїтїс. Сіџ, тыдалб, зїліс ассб кутны сы вбсна, мыј узанїныс чечбм ббрын ез-на вевїав мыссыны нї пернапас чбвтыштны, медым мағ кывїасбн грекбвбїтны ассб кывзытбм пї вбсна.

— Јабеднїк те, Мікол, јабеднїк. Сылда ыждабб бьдмїн, а некушбм теыс тблк нї лад абу. Јејбог, вбтла гортыс, лїбб бткажїтча теыс, дырб, сесса, менсым те пондан јурбс јанбдны. Тбрыт сугедїаслыс бшїнїассб тојлїн, гортыс став пызан-улбсїас жулїн. Інбшта сенї, чбрт тбдас, мыј јешшб вбчбмыд. Кытыс тен тајб револверыс, ог гббрво?

— Ураднїклыс, буракб, бостбма, — наббнїкбн шуыштїс Мікол.

— Бостїн-кб, ачыд і бтветїт, сбмын менб мед те вбсна оз пондыны кыскавны. Сіџ і сїз-нїн некушбм помкатбг мї семїа вылб сблб, а помкаыд-кб сурї, бнї сіџ гажббдлас, — таї наббнїкбн вїдїс бат і вїббдлїс Мікол вылб јурвывсаыс кокулбзыс, медым тырвыїб петкбдлыны асыс дбзмбмсб, і секї азїс Міколлыс гырббссбм кїсб да друг сувтїс сы дїнб сїнїассб сувтбдбмбн. Мікол чаїтїс, мыј батыс кбсїб сылы кучкыны лїбб тувкыны і шуїга сої кусысб лбсбдїс чужбм вевтас, медым кучкбмыс вїзны чужбмсб. Бат зев термасбмбн пондїс бергбдлыны сылыс кїсб да шбпкан выїбз сразу лезїс асыс гблбссб:

— Чбкренб, но... Ставыс-таї вїр. Кытчбкб дббблїкї лыїн алї мыј?

Мікол азїс, мыј чуң помїастїс сылбн сбзтысбны вїр воїтїас, і ачыс бысбн здрбгнїтїс вїчыстбмтор азббмыс. Сіџ бнбз немтор весїг ез казавлы. Кажїтчб сої вужтїыс кїыс неуна зблытыштїс, но лыїбмкбд сіџс јїтны ез і куж думыштлынысб.

— Пбрччы ббїббжык дбрбмтб да нїјтсб рама вылас ен нїрт, сесса, — друг кыкб зев аслыс самбн пондїс термбдлыны і тїралан кїјаснас отсалїс Міколлы дбрбмсб пбрччыны.

Ранаыс вблї кїнаулас, пулаыс мунїг мозыс сојвуж дїн кучїкбсб чїшнїтбма да чуң кузбб пешкылтбма кучїкбсб. Вїрыс кбт і јона петїс, но ранаыс вблї пушташнбї, но друг вїр азббмыс батыслбн здрбгнїтїс тыдалб сблбмыс. Сіџ сразу мбдїс пезны места вылас да тблктбг сетавны бї-мбдлы шбктбмїас і ачыс ез тбд кодлы мыј шбктїс.

— Колб пырыс-пыр кбртдої турун ваїны. Естбн кбнкб кумын сїс лапкор вблї заптбма. Аттб, чбкренб, но... Часлы естбнї вбвлї порокбн настоїтбм пакула. Сіџ свежбї рана вылад ладмб, — сесса азїс, мыј сы моз-жб пїјмбмбн сулалбны, а некод нїнбм оз ваї да ускбдчїс Павел гбтыр вылб. — Те, моң, мыј кын колода моз сувтїн? Петав мун град јбрб да нешышт кбртдої турун.

Здук мыстї-нїн Грїш лбз сбнбс тїралан кїјаснас, зумыштчбмбн, ноксїс Мікол доїмбн сої дїнын. Сіџ, кыї нембвбїїа пельшар, тбдбм-лунбн вїдлалїс ранасб і сразу дугбдїс вїр петбмсб. Пез воїмыс-рана гбгбрыс чышкалыштїс порокбн, вывсаыс вевтїс кбртдої турунбн да сїс лапкорїн і топыда код гартїс моңыс чышїанбн. Не-важбнїа скбралбмыс да тбрытїа буїанїтбмыс вїдны кбсїбмыс бнї некушбма ез тыдав батыс чужбмын.

— Те, бат, не ас деланад-жб сенї ноксан. Абу-бд те пельшар.

лібб доктур,—Мікол куш сој выло да батыс ноксѳм выло візѳдыштѳм бѳрын шыасіс лабічын пукалыс Павел.—Мыјнѳ пельшар дінас ескѳ оз ветлы. Мыј вылѳ-нѳ сесса пельшарыс казеннѳј нансѳ сојѳ. Сіјѳ чістѳј бінтѳн кѳрталас.

— дурды те пельшарнад-нын. Мыссы да кушѳмкѳ уж дінѳ колѳ кутчыслыны.—Гріш стрѳг пырыс вомаліс Павелѳс і ачыс ештѳдіс Міколлыс сојсѳ кѳрталѳм да відліс кѳртѳдсѳ, ез-ѳ ло вывт і зельд, сесса бара кутчыс пельшарѳс казтыштѳм сорніѳ.—Нем олі, кымыныс ег дојмывлы, а пельшартѳг-на пыр бергѳдчывлі. Тащѳм вылыс дојжастѳ пельшартѳг-на зев бура ас помыс лечітам. Прамѳј доктур-кѳ вѳлі, шуам, ферт, гашкѳ пѳлза вѳлі, а татчѳ сѳд мужікјас дінѳ прамѳјѳс оз ыстыны, ыстѳны, коді паскыд местаын сен оз шогмы. То воzza пельшарыс, кыз-нын сылѳн чѳртлѳн нѳм-овыс вѳлі? Кык во олс міјанын, а мыј вѳлі сыыс пѳлзаыс? Мужікыд-кѳ, кыз-ні жын ез шулы, ні ез јуавлыв лучкі, кыті тенад вісѳ, а сѳмын вѳлі понјас вылѳ моз горзѳ да палавлытѳг јуѳ.

Воzza пельшар јылыс казтыштѳмыс Павеллѳн нумыс петіс і сіјѳ батыслыс дѳзмѳмѳн шуѳм кывјасѳ небѳдѳм могыс шуткаѳ бергѳдіс сорнісѳ.

— Мужікјасѳс-кѳ ез лечітлы, сіјѳ сы пыѳді бура лечітліс ныв-бабајасѳс. Сіјѳ вѳлі прамѳј нывбаба лекар. Нывбабјѳ морт-кѳ лок-тас вѳлі пің вісѳмѳн лібѳ чунь вундыссѳмѳн, непременно-нын сіјѳс зік пастѳг пѳрчѳѳдлас да став вылыс і улыс пертас-відлалас. То сы дырјі олыс сіфелкаыс, міјан гѳтырлѳн зев матыса тѳдса, сешѳм-торјас сы јылыс віставлѳ, кызі вѳлѳм рубѳн лун медалѳ Левов Парасјасѳс да Мітіпер гѳтыр коѳфемјасѳс, да зѳн лун чѳжѳн најѳс гѳгѳрбок відлалѳ—практикујтѳ значіт. А ѳні кытчѳкѳ акушеркаѳ велѳдчыны мунѳма, заграничаѳ.

— Но сешѳм кѳнѳвалыд кѳѳ кѳні оз велѳдчы, тѳлк сыыс оз ло,—мыссандоз діныс ва чужѳмѳн пыріс і кічышкѳдѳ нѳртчіг мозыс шуіс Іван гѳтыр.—Практикујтчіс да тај коліс Левов Параслы біток коѳ кык фетінкаѳс, зік-жѳ сы коѳѳс паскыд плешкаѳс. Сешѳм пельшарјас вѳснаыд і выл пельшарыслы зев сѳкыд ужавнысѳ.

— Тіјан пельшартѳг-нын тані ештіс,—лыжыштіс ајка Іван гѳтыр кыв-јас вылѳ.—Болгыны болганныд мыј оз ков, а асланыд пачныд-на весіг ломтытѳм, мѳсјасныд лыстытѳм,—нарадітіс сіјѳ монјасѳс і ачыс музѳм пырыс пуксіс лабічѳ да дас вунтѳз нѳшта содіс Міколлы:—Мун кујлышт час мында кымын. Кујлыштѳмнас вірыс регыджык дурдас.

— Тајѳ пустак, сіз прѳјдітас,—зѳнвіза кінас шеныштіс Мікол.

— Теныд ставыс, тыдалѳ, пустак. Вершѳкжын-кѳ пулаыс шу-гавывжык муніс, секі вескыда сѳлѳмад лібѳ плешад садітіс. Вот теныд секі ескѳ і пустак вѳлі. Рана некѳр абу пустак. Пеш-кѳ воас ѳті гыжыштѳм туј вѳсна кувтѳз овлывлѳ. Дурачітін да вот ачыд ѳні і пѳж. Ен думајт, мыј теныд куза вісны вѳла сетасны. Аспѳм вѳчѳм вісѳмыд—абу вісѳм. Мыјѳн зерыс дурдыштас, пыр-жѳ пур-јасны катѳда.

Асја ыркыдѳн збоферітан ывлаын, неуна пѳдыштѳм дука колѳм воаса турун чукѳр вылын кујліс Мікол конушна пос јылын. Жар да

дука керкаын уѳм бѳрын лѳсыд куҗлыштны ывла ыркыд вылын да
вескѳдны асҗа уныс недѳимкасѳ. Пушкыд кос турун небыда мевѳѳ-
дис сылыс жеңыд воҗѳн вескавтѳм муҗсѳ. Сіҗѳ кадыс-кадѳ вештывліс
пелҗасѳ да банбокѳ пырыс—гѳлѳдчыс турун сіҗас і пыр-на думажтис
тѳрытҗа карапужитчѳм җылыс. Гортын карапужитчѳм җылыс сіҗѳ мед-
еща тѳҗдыс. Батыслыс кызвын видѳмсѳ кывзис-нын талун асывнас,
ѳерт, і воѳѳ-на сіҗѳ неѳтчыдыс сіҗѳс тѳчитыштас; та сертѳ баҗ саҗын не-
кушѳм недѳимка некор ез кольвлы. Мікол думнас поліс, кыҗі ѳні
сіҗѳ мездысас ураҗныкыс. Чужѳмас кучкѳмсѳ колѳкѳ сіҗѳ оз помнит
сы вѳсна, мыҗ вѳлі вывтѳ код, но револьверсѳ да шашкасѳ бостѳмыс,
тѳѳѳмыс, ѳні сы вылѳ лѳѳ, неперемнѳ сы вылѳ. Саҗмас да кватит-
час, пондас җуасны Міҗипер гѳтырылыс, кодѳ воліс сы уҗг коста, а
Марҗа ѳерт соссыны оз понды.

„Ек ескѳ менѳ,—улыс вомдорсѳ доҗмытѳҗыс курчҗис Мікол і
кыҗі верміс думнас видіс ассѳ, но сы вѳсна ез ло кокныдҗык ны
долыдҗык,—пҗаҗ копеҗек дон җуан, а руб дон кодалан. Кытчѳкѳ
серп діѳ кутчыслан да ачыд нем кеҗалд серпасан“.

Таҗ видіс ассѳ Мікол і кѳсҗѳ-нын вѳлі чеччыны да котѳртѳдны
бѳр револьверсѳ Шлув Марҗа ордѳ. Сіҗѳ надеҗтҗис, мыҗ тѳрытҗа җѳѳм
бѳрын ураҗныкыд тѳѳѳмыс-на уѳѳ. Но секи җуркнитис звѳз ѳѳѳс пѳв і
чукѳстис сіҗѳс батыслѳн гѳлѳсыс коңушна посҗылѳҗ пыравтѳг.

— Еҗ, бурлак, керкаын тенѳ ураҗнык другыд пѳкмѳлитчыны
вѳчысѳ.

Мікол мѳстѳма чукуыртчыліс і сецѳм зумыш чужѳмѳн-жѳ петис
коңушна пос җылыс да тувчҗис звѳз керҗас вылѳ. Батыс виѳѳдліс сы
чужѳмѳ да ропкыштис:

— Мыҗ чуқрасан? Пакѳѳтитнытѳ-кѳ куҗін, і ассыд туҗтѳ весав-
ны куҗ. Зато тенад кодҗурнад кеколҗасыд вывтѳ вылі ветлѳны.
Кодѳ делаын—сіҗѳ і ѳвтетын. Меным некушѳм ѳелѳ абу, мед менѳ
те понда кыскавны оз кутны.

Посвоҗ плакаҗасѳн җуртѳмѳн кывшутѳг пыріс Мікол батыс бѳр-
са і сінкым увтѳыс нуѳдіс керка пыщкѳсті, но ураҗныкѳс ез аҗҗы.

— Кѳн-нѳ?

— То пыдын,—індіс батыс, горничалаҗ җурнас довкнитѳмѳн.

Ураҗнык вѳлі мышкѳн пукалѳ горныча пызан саҗын, кыкнан
гырҗанас пызан вылѳ леччысѳмѳн да кык кѳкостас җурсѳ топѳѳѳмѳн;
тыдалѳ сіҗѳс зев чорыда мучитис пѳкмелла тѳрытҗа җѳѳмыс. ѳѳрѳмсѳ
тасма улыс леҗыштѳмѳн Мікол кокшытѳг пыріс і вужіс комната
тыҗа стѳн дорѳҗ да сінѳѳҗнас виѳѳдліс со чуқырѳ чукуыртчѳм чужѳ-
мас ураҗныкы. Ураҗнык аҗҗис сіҗѳс, чуқсѳ нужѳѳѳмѳн здук виѳѳдіс
сы вылѳ, веҗынтліс раз-мѳдыс рыжѳҗ ус пѳвсѳ, сесҗа друг чечҗис
места вывҗыс да вѳснѳ гѳлѳссѳ лептис чѳрѳм выҗѳҗ:

— Те с-сукин сын, мерзавец, подлуга несчастнѳҗ... Мыҗ те ме-
нын вѳчін?

Мікол ез-на вевҗав бѳрҗыны аслас мѳвпҗыс колана вочакыв,
леҗис сінвиѳѳдлассѳ жѳҗѳ да пондіс вѳччысны кор ураҗнык коставлас
ассыс җарѳѳмсѳ. Сіҗѳ ез сорнит, а увтҗис, сы вомыс прамѳҗ кывҗас
пыҗҗи петисны сѳмын маҗ кывҗас да помса грѳзитчѳм. І кор дас вев-
са соҗра маҗ леҗис, вѳлігѳтѳ воіс сорни сурѳсас.

— Мерзавецды тенѳ окота лоі остроҗѳ пуқсыны? да те тѳдан,
служебнѳҗ мортѳс разоружитѳмыс кушѳм уголовнѳҗ стаҗта ме тенѳ
кѳвҗала. Ме тенѳ, подлеѳѳс, талун-жѳ кѳѳдыд-кокѳдыд дорѳмѳн ка-
рѳ мѳѳѳѳа... Кѳні менам револьверыс да шашкаыс, вѳстав бурѳн?..

Став семјаён чола пукалісны орчча веждсын да кывзісны ура-
ніклы грөйтчөмсө, а Павеллөн посні челадыс да Клашө чуңнысө
воманыс сүждөмн сулалісны горныча бэде воґын да шенґан сінјасөн
віждісны ураднік вылө.

Мікол зік вескыда віждіс урадніклы сінмас, һемтор ез шу, і
бөр леґіс сінвіждлассө жождө. Оні-на-кө вөлі сылөн дум вылас кы-
кө правдајтчыны ураднік воґын, та бөрын друг сылы јурас пыріс
здорітан мөвп. Но секі батыс пыріс горнычаө да торкіс сылыс кыв
јылас-нін бшјөм кывјассө. Батыс заводітіс һемтөдтөм улө леччы-
сөмөн.

— Мыјнө сешдөмыс, господин ураднік? Мыјкө пакөстітіс амі
мыј мјан бурлакыс?

— Да тенад бурлакыд сіјө — прамөј клуст, — первојсаң крута
горзөмыс чірөм гөлдөсөн шуіс ураднік да јурнас гогытөмөн індіс
кытчөкө ывлалаң. — Ме інда сылы шоныд места, мед һеуна төлквыв-
жык воас. Менсым сіјө төрыт револьверөс і шашкаөс гусалөма.

— А те аґылін ас сіннад, аґылін, мыј ме бөсті? — друг јуалө-
мөн шыасіс Мікол да сөд сінјассө гырыса сүвтөдіс ураднік вылө.
— Ме төда, те кыңгі некод ез вермы бөстны.

Көт ас семја костын бөрја лунјасас Міколөс некушдөма ез вер-
мы терпітны батыс, но ураднік грөйтчөм бөрын кушдөмкө аслыс
сама чувство вөрзіс бат сөлөмын аслас быдтасөс дорјөм вылө; і
сіјө ачыс-на ез вевјав тырвыјө думыштны Міколөс мездан ногјас
јылыс, кыґі сы вомыс петісны кывјас.

— Мыј те, господин ураднік?.. Те төрыт гажа вөлөмыд, кыт-
чөкө усөмыд, буракө, а сіјө пөрччөддөма тенсыд өружіетө, мед код-
кө мукөдјас ез бөстны да гортө вајіс. Мен щөктіс гортад нуны. Но
төрыт вөлі-нін сор да ег ну, а талун чајті, мыј уґанныд-на. Обезо-
ружітөм јылыс некушдөм сорні оз вермы мунны.

Мікол зев букушдөн віждліс батыс вылө. Сылы ез кажіччы
пыктөм чужөма пјаннік воґын батыслөн копрасөмыс да кычан моз
дөстітчөмыс і ачыс шенґіс батыс піскөслун вылө, кушдөм кокніа
мездіс сіјөс тајө гудыртчөм деласыс; аслас крут морттуј вөснаыс
Мікол ачыс һекор ескө ез вермы вөчны тащдөм шылыда.

Міколлы бөрја кывјас вылө горөдны вомсө паскөддөмөн ура-
днік жөмдіс аслас кывјасас, кыґі осечка сетөм кремновка і пондіс
нырнас чушкакывны. Сіјө переменаөн віждліс Гріш вылө, Мікол
вылө, сөсәлбара Гріш вылө да көсјө вөлі вылпөв јуавны сылыс
бөрја кывјасө, но Гріш сек коста котөртіс кухна веждөс, сүжд-
чылісажажыда вајіс сөс урадніклыс револьверөс.

— Со, ставыс ґонвіґа, — пуктіс һебыдіка сіјөс пызан вылө і
ачыс бөкө вешјіс пызан діныс.

Ураднік зев ныжа віждліс Гріш вылө і леґіс сінвіждлассө улө,
тыдалө, јандысыштіс-лы мыј-лы аслас пустөја горзөмыс вөсна, сөсә
вөлісті вежіс ассыс чірзан гөлдөсө пөддөм шы вылө і шыасіс Мі-
коллы:

— Мыјнө сразу ен вістав. А то ме растроітчі да астө-жө
прөста відсіс.

Мікол зік бөкөн пукаліс етен дорын. Сіјө весіг ез бергөдчыв
ураднік јуалөм вылө, а віждіс бшн тас вывті Мөдлапөв сікт вылө,
і сіґі-жө бөкө віжддөмөн зев косыніка да зуркыда вочавісіс урадніклы:

— Кор мен вөлі віставнысө, кор первој кывјасәныд-жө пондін
матавны? Мен і вом востыны-на ен сетлы.

Урадник сінсѡ лѣіс пызан вылѡ, раз-мѡдыс бергѡдіс револьвер-сѡ, сесса кабурас сујіг моз доровтныліс Гріш вылѡ:

— А шашкаыс тіјанын-жѡ?

— А, шашкатѡ, ваше благородіје, гортѡ ез вајлы,—кіјаснас шеныштіс Гріш і шензан чужѡмѡн віѡдліс Мікол вылѡ да гѡгѡр-вѡтма пондіс сінјаснас лапѡдлын.—Шашкасѡ бостлін алі мы-жѡ? Гортѡ тајнѡ ен вајлы?

— Мынѡ быд шашка ме понда сѡрыс кыскавны, шашкатѡ ре-вольверыд моз зѣптад он суј. А прѡстѡј морт-кѡ шашкајасѡн кутас кыскасны, быд морт кутас да јуалас. Мітіпер гѡтыр пач кѡстын шашкаыс, пач подлѡсас.

Урадник ыжыда ышловзїс, мыј ставыс лучкі-ладнѡ, аслас шумі-тѡмыс пондіс правдајтчан помкајас корсны:

— А ме збылыс повзылі, міса, кодкѡ гусаліс лібѡ нарошнѡ ду-рачітіс,—віставліс сіјѡ Грішлы.—Тѡрыт ыжыдзык ныв нїмлун куза јуыштім і усѡма, а усѡмінсыд і збылыс вермісны тешїтны, сещѡм дуракјасыд-ѡд емѡс.

Мікол азїс, мыј сіјѡ зїк косѡн петїс тајѡ зуг делѡсыс, но урад-ник вылѡ пыр-на сіјѡ скѡрѡн пуїс да зывѡктѡм пырыс віѡдлѡмѡн лыїс кывјасѡн урадниклы, медем јонжыка јанѡдны сіјѡс:

— Ме-тај кажїтчѡ теныд бур вылѡ-жѡ пѡрчѡді ѡружіетѡ. Вы-лын кокораѡн вѡлі усѡмыд, кѡѣ кок пѡлѡдыд кыскы. Кодкѡ і збылыс верміс пѡрчѡдны, ег-кѡ зѣб ѡружіетѡ, лібѡ начальство сїнулѡ вермін вескавны. Ме местаын-кѡ быд прамѡј морт тазі вѡчіс. А ѡні сесса тенад фѡла, колѡ-кѡ острогѡ, колѡ-кѡ катаргаѡ мѡдѡд. Меным быд-лаын лѡсыд, кѡні нанѡн верѡдны.

Тајѡ кывјаснас Мікол зїкѡз вевтїс урадникѡс, мыј сылы некыт-чѡ лѡї воштыны асыс берїнѡс рыжѡј чужѡмсѡ. Јандысѡмыс вѡсна кушѡмкѡ аслыс сама рѡмѡн пондіс багравны сылѡн чужѡм серыс да пондіс вомдорјаснас тапкѡдчыны. Медбѡрын мїрїтчан гѡлѡсѡн шыасїс:

— Ме, ферт, зр'а гор'ачїтчышті. Молодеч те, мыј сізі вѡчѡмыд. Вывті јонасѡ ен-жѡ лѡгас ме вылѡ. Ме ѡні азґа-нїн, мыј менам ѡшыб-ка лѡї,—сесса бергѡдчіс батыслаң да пондіс сы возын правдајтчы-ны.—Вот те, Грігорїј Максимовїч, тѡлка морт. Мортыд абу анѡел, быдсѡн неунатѡ вїна јуыштѡмѡн грекаѡс. Курѡг і то јуѡ. А јуан да вот сафтѡ кор воштан—сіјѡ і омѡл фѡлаыд. А Міколајыд сіјѡ тіјан прамѡј морт, зр'а ме сіјѡс ѡнтај вїдї. Пыр сізі колѡ вѡчны ас начал-ство-кѡ бедаын—мездыны начальствоѡс; мужїк-кѡ лоас бедаын—ас на-чальствоыд мужїктѡ некѡр-нїн ѡбїда улѡ оз сет.

Урадник бѡрја кывјасыз Гріш став чужѡмнас чу ртчыліс, быттѡ коскас кѡчѡг лыјыштіс. Сылы зев-на вѡлі паметнѡ, кызі мужїк-јас дор сулалыс тајѡ „ас начальствоыс“ кык во сајын кодкѡ донос куза, белеттѡм кер вајѡмыс, штрафужїтіс сіјѡс 8 шажтѡн, нѡламын кер секвеструјїтіс да вузалїс купеч Нїкофїмлы выл керка вылас. Гріш кѡсїс ескѡ казтыштны сы јылыс урадниклы, оз-ѡ поз бѡр косѡдны кык во сајса штрап фѡнґасѡ, но урадник, тыдалѡ, ачыс возжык гѡгѡр-воїс, мыј нѡладнѡ сорнї віз вылѡ вескавсїс і вежіс зев ѡдѡј сіјѡ сорнї візсѡ.

— да, Міколајѡс тас сѡлѡмсан ошка. Не-кѡ сіјѡ, збыл верміс лоны ыжыд непрїјатност. ѡд ѡнїја јѡзыд ставыс подлѡцјас—сізі і нѡрѡвїтѡны начальстволы мыјкѡ пакѡстїтны. ѡні быднога јѡзыс свет-вылас мѡдіс, јѡсѡ со гѡгѡр мутлајтѡны. А те тѡдан, Грігорїј Макси-мовїч, ме станѡ карса начальствоыд кушѡм кык пїцаѡс мѡдѡдѡ?

— Ег кылы. Кодкө гырыс нашалство пые конкө?

— Кушом алы нашалство... Кык политикантос — ссылнојос мијан сиктө овны моддодны. Оні, брат, ковмас сінмон-јурдн на дырји овны.

— А ме вот, господин урафник, тода бти ссылнојос, Пбдчероымын мијан зат ордын патерујтө. Сіјө сешдм толка, шап морт. Најө мужиктө оз вбрөдны, сомын буди началствотө оз радејтны...

— Мыј те, Максимович? Ссылној — политикантјас шап јөз? да најө самөј окајанној јөзыс свет вылас... Налы сар, ни вичко, ни началство оз ков... Но да ладнө, менам станын, көт мед чортсө ыстасны, некушом политика он нубд. Ме брат морттө сквоэ аҗа. Раз-раз, і пінны сө кіста.

Микол човоліс, сінбөжнас виөдбывлыс урафник вылө і думажтис, дыр-ө нөшта сіјө пондас на ордын пукавны. Но урафник мунны ез-на і думышты. Сіјө сорнікостјасын чукрасіс пөкмелля вөсна, тапкөд-чис вомдорнас і вичысис, тыдалө, оз-ө стөкан вина мыччыны, буракө, сы волөмын тајө вөлі медга колана могыс. Сіјө кыскыліс җепыс портманетсө, перјыліс сес кујим шајта җенга, бөр сујис җепас да шыасіс Миколлы:

— Гөститөдны ескө вөлі көсја тенө көт бти штопкабн, да сөрыс җенгаөј абу лобма. Непременнө коркө таыс тенө устөҗыд јуктала. Ме, брат, бур вөчөмтө некор ог вунөд,— сесга бергөдчыліс Гршн вылө і јуаліс сылыс.— Тенад, Максимович, бөртбөз оз сурлы семгривен кымын. За компанју ескө јуыштим — пөкмелытчыштим.

Гршн сөм уждөмјас сертө вөлі зельд. Сіјө зев бура төдіс урафниклыс јөз шщөт вылө јүөм модасө да ужјөзјас мынтыстөмсө. А өні, кор сіјө ас сіннас аҗыліс урафник портманетыс кујим шајта җенга, зев бура гөгөрвоіс, кытчө сіјө кусынтө.

— Абу, господин урафник, лов сајын гршн җенга. Весіг сіс вылө бти көпејка ез кол. Војдөр лун шајт да сизимдас ур — өстатки җенга— вот вылө нуі старшиналы,— пөрјаліс сіјө урафникөс і виөдліс јенжаж дінса пазјө, көні вөлі сылөн кујим шајта сујөма, медым сіјө ез уг урафник сін улө.

— Но абу-кө і мед абу, абу вылө і суд абу. А та ыжда бур вөчөмыс коркө Миколајтө-нарошнө гортө кора да устөҗыс јуктала. Сотчытөҗыс јуктала. Ка-ка-ка.

Секі Миколөс чукөстисны ортсө. Микол петіс інпөлыс да виөдліс көщас увлап. Сор серөгладорын сулаліс, матича керјөз сомын вест-ыкөн оз мыҗсы, стражник Онтон, кодлы төрыт сіјө банас кучкіс. Микол гөгөрвоіс, мыјла на ордө локтис Онтон, но сиз-нын прөста јуаліс:

— Мыјла-нө?

Стражник переменаөн ниртыштіс ус помјассө і щөктан гөлөсөн женіфика шуіс:

— Төрытја гажјалөмыс ветлам урафник ордө грекјастө мынтыны. Пастас!— і бөрја кывјассө шуігөн виөдліс Онтон горныча бөдөс пыр, аҗис урафниклыс чужөм боксө да бысөн очмыліс. Сесга зуртан сапөгнас вуҗис інпөв вомөн да нукультчылөмөн сујис јурсө горныча бөдөсө.

— Мыј-нын ветлан Онтон?— кымөс серсө гудөк мекөн көрыштіс урафник да аслас подчинөнној воҗын вөчис сразу стрөг чужөм.— Кушөмкө җелаөн алы мыј ме дінө?

— да, ем җелатор, ваше благородіје,— кокнас шаркытіс стражник да по-салдатскі сувтіс суніс моз вескыда. Кухна жоҗ сертө гор-

нича жоҗыс вѳлі аршын җынјѳн кымын вылынҗык і страҗнык журнас мыҗҗис җик пѳтѳлѳкѳҗыс.— Тѳрыт служебнѳј ѳбјазанностјас нуігѳн тајанлѳн Миколајыс вѳҗис ме вылѳ нападѳнїе. Колѳ сы вылѳ кушѳм-кѳ мера...

— А сесса?— друк бѳрдҗан выјѳҗ кѳрыштліс чужѳмсѳ і банбок-јаснас пѳлтчѳмѳн да зумыштчѳмѳн став корпуснас нуҗѳдҗис места вывсаыс страҗныклан, тыдалѳ ез сѳлѳм вылас во сылы јур висігѳн ташѳм сїкас жалбајас кывзыны.

— А сесса кыкыс кучкїс, кыкнанысас кок јылыс устѳҗ.

— А сесса?

— А сесса ставыс. Тајѳ ѳмѳј еща-на?

— А-кк-а-ка, ка-ка-ка,— друк зев гораа серѳктїс урафнїк, мыј быдсѳн шѳш сы бѳрса нумдїсны, весїг страҗныклѳн аслас шѳш ну-мыс петїс урафнїк сералѳм вылѳ.— Інтереснѳ вїдѳдлыны, кыҗї те, та ыҗда дылдаыс, ѳтчыд кучкѳмыс усан. Ка-ка-ка!— Сесса друк дурдїс серавны і вуҗїс стрѳг гѳлѳс вылѳ:— А те, дурак. Кушѳм те страҗ-нык, ѳбшественнѳј пѳрадок лѳсѳдыс, кор тенѳ астѳ су колтаѳс моз дубїтѳны. Намѳд пѳв те, а абу страҗнык. Мыј вылѳ-нѳ теныд та куҗта тушаад шашкасѳ мовкнїтѳма?

Страҗнык каҗалис, мыј некадѳ вескаліс урафнїк дїнѳ жалѳбадн, но косан тужї ез вѳв. Сїјѳ пель јылѳҗыс гѳрдѳдїс, і ташѳма јанѳдѳм бѳрын кїјасыс, куҗ ускыс і шашкаыс бокас каҗїтҗисны лїшѳдѳн, сїјѳ пѳв рок паыалѳм моз пондїс ващкѳдны мыкталан кывјас:

— М-ме, ваше благородїе...

— Те код вѳлїн алы мыј?— чечҗис места вывгыс урафнїк да петук моз дорышѳн җїк бердѳҗыс локтїс страҗнык куҗ туша дїнѳ.

— Пѳшгї позѳ шуны саҒ вѳлі,— јонҗыка чатѳртҗис Онтон, медым кучкѳм керѳмыс ылыстныҗык чужѳмсѳ урафнїкыс.— Сѳмын тїјан Јелїзавета Петровнаыд нїмлун куҗа мычҗис ѳтї стѳкан.

— Мерзавец! Есјѳ аҗҗан Јелїзавета Петровнаыслѳн кушѳм кѳ-рыс,— җїк шѳка улас пуктыліс страҗныклы кулаксѳ да чуң камарнас вывлан лептыштліс, Онтонлѳн быдсѳн пїныс җатмунї.— Подлец те, скѳтїна! Служебнѳј пѳрај стѳканјас дорын їсасан? Тенѳ, кын мырјѳс, служебнѳј ѳбјазанностјас нуігѳн нѳјтѳны. Ме кыҗ во сајас урафнї-кала да мыла менѳ некод чуң помѳн-на ез вѳрҗѳдлы? да сы вѳсна, мыј ме служебнѳј кадѳ те моз вїна дїнын ог...— і друк урафнїк ез помав асыс кывјассѳ, банбокас кутчысѳмѳн чуқыртҗис да леччысїс пызан вылѳ. Буреш секі јонтыштїс сылѳн вылыс черлыыс; Миколлѳн тѳрытја кучкѳмыс сылѳн вѳлі чегѳма кык јурпїң і пїңјајыс җоннас пыктѳма.

Сек коста, кор урафнїк чукрасїс пїң висѳм вѳсна да җїрсқан шыѳн кыскїс вїсан пїңјасыс вїрсѳ, керкаын ѳорныс щупѳдѳн костав-ліс, сек Павеллѳн Ғетїнкаыс кутчысїс Ғедылыс дѳрѳм соскас і гусѳ-ніка Ғедылыс ескѳ ѳтнаслыс јуалїс, но артмы зев гораа:

— Ғедѳ, коркѳ-тај вѳлі шуан, урафнїкылѳн-пѳ гѳлѳсыс җїрѳм петуклѳн код, а ме нѳгѳн дѳвереннѳј Оскар кукла понлѳн код. Сїјѳ таҗї-җѳ тавксѳмѳн увтѳ.

— Ак те, јурвоштыс, чѳвус,— ѳвтыштїс кїнас Ғедыс Ғетїнка вом вестын і со чуқырѳ чуқыртчыліс ачыс. Сесса вїдѳдліс урафнїк вылѳ і челаѳс, мышкѳдныс кокнїдїка јѳткышталѳмѳн, коллалїс ѳҗѳс сајѳҗ.— Мунѳ ѳбѳдѳҗ ворсыштѳ саңнык лебулын да најтын ен келалѳ.

Сесса бѳр локтїс горнїча ѳҗѳс дїнѳ да думыштїс, кывліс-ѳ ез урафнїк Павел Ғетїнкалыс болҗѳмсѳ, но урафнїк буракѳ пыдѳї ез

Боқын уълбмыс мужікѡ вежѡктыс урафнїк гѡтыр лавкаын т ѡд-малїс, мыј мужїкыс сылѡн Куршајт Грїш ордын пукалѡ, і весїг черї тастїсѡ ез слѡжмы гортас пыртны, кызі бабѡ скѡрмѡм выннас сїѡ шыбытѡм із моз воїс Куршајт Грїш орѡдѡ. Урафнїк кѡт ассыс гѡтыр-сѡ сїз ошкыштѡм могыс сорнї костын шульвлїс їнтелїгенткаѡдн, но зік њемтор сещѡмыс ез вѡв тајѡ госсалѡм ѡбщаннїчаас: сїѡ вѡлі самѡј настојашщѡј пїнасыс, свѡднїчајтыс ѡеревенскѡј нывбаба.

Урафнїк гѡтыр весїг ез вїѡѡдлы кодї ем керка пыщкын. Сїѡ мужїкыслыс чужѡмсѡ азѡѡмѡн щѡщ увтыштїс сїѡс і вескыда зырѡ-дїс дїнѡзыс:

— Кѡнї тавѡј те узїн, јандыстѡм чужѡмѡј? Бара Шлув Марја ордын пакѡсїтїчїн, рыжѡј канѡј,— горнїча тырѡн јуковтїс сылѡн јон гѡлѡсыс і уна сорнїтѡг первѡј кывјаскѡѡ щѡщ зырѡдїс мужїкыслы черї тастїнас вескыда плѡшас. Кучкѡмѡн щѡщ тастї жынјыс усї і ылкнїтѡм шыѡн кїссїс черїыс жѡжѡ. Урафнїклѡн ус-тошкыс і форменнѡј паскѡмыс ставнас пондїс рѡсолѡн лѡставны, а езыс бока поснї селѡїјасыс ујѡвтїсны кодї кытѡѡ вескалѡ став жѡж пастаыс.

Урафнїк пондїс сїнсѡ чѡмрѡдлыны, бытѡѡ толькѡ садмїс узанїныс. Воѡѡ кучкѡмыс парѡѡдѡм чунјаснас сїѡ сажѡдїс чужѡмсѡ і шыа-сїс повѡѡм гѡлѡсѡн:

— Те-нѡ мыј, Лїза, тазі вѡчан јѡз дырїї? Ме со служебнѡј ѡелаѡн Грїгорїј Максимѡвїчкѡѡ гѡлкујтам, а те сетѡѡ локтїн да...

Урафнїк гѡтырлѡн чужѡмыс да сїнјасыс бїѡн ыпјалїсны. Сїѡ пїнасан кыв лезтѡѡ војѡѡр нѡшта кучкїс мужїкыслы тастї коласнас і гѡраа швачкїс жѡжас кїмѡѡ улѡ колѡм тастї торсѡ.

— Тѡѡда ме кушѡѡм тенаѡ ѡелајас, јандыстѡм бугыллѡн... Увѡ те, увѡ, кык кока пон. Ме теныѡ гортын бурїнїк пывсан-на пук-тышта. Весас тас регыѡджык, мыј татѡѡ вастѡмыѡ?..—јуралїс ураф-нїк гѡтырлѡн вїдчан гѡлѡсыс, і тракїс сїѡ мужїкѡс сѡскѡѡдыс да кулак рѡчнас тувкѡѡдїс кытѡѡ вескалѡ. Ыжїѡ корпуса госсалѡм тушаыс быѡ вѡрѡѡѡѡѡдыс једјалїс, мѡвкјалїс. Ыѡк вѡмѡн пїналїс, быѡ сїкаса кывјасѡн кыскалїс сїѡ ассыс мужїкѡс.

Грїш сїнсѡ паскѡѡѡмѡн вїѡѡдїс јарзыс урафнїк гѡтыр вѡлѡ і шензыс, мыла лыстѡ тазі прамѡј мужїкѡс нѡјтны аслас гѡтырыс. А Мїкол, бѡкѡ бергѡѡѡѡмѡн да вѡмѡѡрсѡ курччалѡмѡн, пыкїс ассыс чепсасан серамсѡ. Сїѡ сѡлѡмсаныс радлїс, кызі некѡр некѡѡѡн вер-мытѡм вылын ныра „ыжїѡд началнїкѡс“ зуалѡ аслас гѡтырыс, тазісѡ весїг і пѡследнеј кѡѡзайныс ескѡ јѡз дырїї ассыс понсѡ вїдны јандысїс.

Урафнїк ескѡ быѡног-нїн термасїс ѡѡјѡнжык весасны јѡз јан-зімыс, но урафнїк гѡтыр аслас кыз тушанас порѡмїтѡма вѡлі ѡѡѡс-прокоѡсѡ ставнас. Сїѡ вѡмсѡ векуштѡмѡн варыш моз косавлїс, тракїс, нїсыкалїс плѡш гѡгѡрыс колѡм ѡтка јурїїјассѡ і мужїкыс јур вѡлѡ помѡј веѡра дорыс моз лезїс мїстѡмыс-мїстѡм кывјас. Урафнїк мыж-мѡм ѡетїнка моз пукалїс места вылас тувјалѡмѡн; гѡтырыс кучкѡм-јасыс да тувкѡѡѡмыс сылѡн, пузчужѡм кагалѡн моз јурыс ѡѡвкјалїс ѡтар-мѡѡар і чеччыны нї вешјыны некѡѡѡарѡ ез вермы.

Ескѡ колѡкѡ јѡна-на суралїс гѡтырыс кулакјасыс урафнїкы і колѡкѡ нѡшта уна јанзім-на лѡї прїмїтны сылы јѡз сїн возын, но мездїс сѡмын сїѡ, мыј гѡтырыс јарзыгас талччїс кїссѡм селѡї чукѡр вѡлѡ да став кыз туша сѡктанас зѡркнїтгїс жѡжѡ, а секкѡста налїм моз ујкнїтїс урафнїк ѡѡѡс кѡсак пѡлѡн да ывлаѡ.

Урафнїк гѡзја мунѡм бѡрын бытѡѡ із быгылтїс Грїш морѡс вылыс. Сїѡ ыжїѡда ышловѡѡмѡн вїѡѡдлїс чѡв нумјалыс Мїкол вѡлѡ

чысбмбнжык кыркб, черезседеллыкб вывт јона зелбдан да сібсыс
вблыслы ловгоршас инб. Тбнјја мозыд вбвсб ускбдан да жагбдан.

Сек коста, кор Микол доддаліс вблс куз вожа кер кыскалан
телега бберб да сені-жб звоз помас лбсбдіс кер пуктан жексб, батыс
зуркыда коф жуаліс сылыс:

— Те-нб, сбкблбј, дыр-б нбшта пондан мекбд вежмасны?

— Мыла?

— Бытб он тбд? Мыла тбрыт Управаас ветлін? Мыла-нн те-
ныд пашпортыс ковміс? Гортын теныд мустб зыртб алі мыј?

Микол неуна пажмыштіс вччыстбм жуалымыс, ез сур сразу колан
вочакывјыс, но кывшутбг ез вбв лбсыд.

— Јбзыс-тај тулысбыд і гожбмбыд најбвйтчбны, а ме бмбј ог
вермы. Кбм ні паскбм прамбј абу.

Батыс поводнбја дыр вбзбдіс сквбз тувјалан сінвбзбдласбн кымбс
увгаыс, дугдыліс стружитчыны і кыз гблбсбн збркнйтіс:

— Те менб ен ылбдлы. Азза, мыјыс те мекбд вежмасан. Ме ог
кут, сещбма-кб-нн колб, гбтрас. А менсым јур јанбдны да терпен-
нбыс петкбдны менб тырмас. Гбтрас, пыкны ог кут.

Микол зелбдіс сібс ступењ, зев топыда шыркнйтіс ступењ помсб
і батыслањ пыр мышкбн сулалбмбн вочавісіс ббрја кывјасыс вьлб:

— Ме нем-на ег і думыштылы гбтрасбм жылыс. Ті сібс прбста
асныд лбсбдланныд.

Телега ббер зуркакыліс телега чбрс вылын, а кблбсајас кокнја
швыргісны зерыс неуна лапыдбмбм туј вывт, сбмын кодаркб бти кблб-
са пблыс неуна зуртыштіс мавтас тырмытбмла. Вбв вьлб бокаланог
пуксбмбн да усбм кербмыс телега вожас кок пбвнас инбдчыштбмбн,
Микол шердјіс вылыс мртујті сікт кывтыд помлањ. Сікт шбрвыјас
воігбн сылы лоі леччывны вбв вьвсыс. Самбј туј вомбныс лбсбдчб-
мбн јона буалбмбн лѳкасісны кык пороз да пощісны Миколлыс мунањ
тујсб. Сібб кбсјіс ескб вбв вылыс леччывтбг, ѳбрнас шеныштбмбн
повбдны порозјасбс, но најб і пыдфі ез пуктыны сылыс шеныштбм-
сб. Микол друг горбдбмбн кучкіс матысжык порозыслы ббр кокас
і порозыд дојмбм коксб ферытбмбн чепбсјіс туј ббрбзда мбдар бо-
кас да бара пондіс зырыны мбд пороз вылас јурсб му бердб
лезбмбн.

Микол еновтіс порозјасбс, кбсјб-нн вблі ббр сбвны вбв вьлб,
бурещ секі сін улас усі, мыј тујсаыс неуна бокин, Кбрбг Олбш
керка дінын, зев ыжыд јбз артел сулалб да мыјкб шумітбны. Сібб
телега вож вьлб леччышыштбмбн вбзбдіс вблыс вомбн јбз артелб і зіліс
тбдмавны, мыј сені сещбмыс лббма. Но јбз дінбзыс ветлытбг немтбр
оз вблі поз гбгбрвоны. Но, тбдбмыс, тајб ез вбв прбстбј чукбртчбм
сы вбсна, мыј јбз артелыны тыдалісны ураднїк, стражнїк, і мисбїонер
Клочков щбщ тојтїс сен јбз пышкас да бвтчїс кїјаснас.

Микол кокнїдіка чукулбдомыштїс вбвсб і чеччыштїс туј ббрбзда
сајб. Шумітысјас дінб матысмігбн Микол аззіс, кызі јбз артелыс
друг торјаліс Ош Прон, Грїшлбн батыс; сылы кажїччїс, бытб сібс
кодкб ббрсаыс тојыштїс. І збылыс сы ббрыс петісны јбз чукбрыс
ураднїк, стражнїк да сїкт шбрвывса фсатскбј, пондісны вославны
лбштї Прон коктубб талалбмбн. Ош Прон вослаліс неуна мышкырт-
чыштбмбн, ббрас кїјасбсб гбрдзбалбмбн, но зев зумыша да збоја.

„Арестуббтбмабс-кб-нн-а?“— думыштїс Микол, гбгбрвотбма вбзб-
дбмбн сувтіс локтысјаслы паныд і нем вччыстбг жуаліс:

— Мыјыс-нб?

— Но, но, кеж туј вывгыс, — пшті вештіс кінас Міколс страж-
нік. Уна кутан тōдны, воэ пōрысман.

Мікол кольōдіс сіннас мунысјасōс туј вылōчыс і доктіс мужік-
јас артєлō.

Шумітысјас чукōрын кызвыныс вōліны старōверјас, но вōліны
сен шōц і не старōверјас. Сысаң неылын кінаныс шенасōмōн спо-
рујтисны Бажуков Гріш да Міколлōн вежајыс — Пыстін Стєпан. Јōз
чукōр пышкын мыјкō вїставліс мїссїонер Клочков, сылōн небыдїка
нускыштан гōлōсыс вошласїс јōз зычїтōмас, сōмын Мікол гōгōрвоїс
сылыс бōрја кывјассō, сїјō сорнїтїс Ош Пронј ялыс:

— Од тї, православнōјјас, асныд ставныд кывлнныд, кызї сїјō
господїн ураднїк дырјї православнōј вїчкоōс шуїс блуднїцаōн. Мы-
нō сєсса ськōд черемонїтчынысō?

Но Кōрōг Олōш ез сет помавны Клочковлы, торкїс мїссїоне-
рōс сорнї шōрас. Олōш сулалїс аслас кїлчō вылас і талун сїјō вōлі
радōвōјыс сорнїа да чужōм вылас кєлыд. Сїјō пукталїс кывјас, быт-
тō черōн орјōдлїс:

— Кушōм-нō тајō сєсса лōї пōрадок. Тақї-кō понданныд ужав-
ны, не ташōм кывјас, анōшта-на чорыджькōс шусас. Тајō-ōд страм
вōчанныд! Ловја војтырыслы мед-нїн некушōм спокој он сетōј, лов
вылō бшжанныд, а кулōмајассō мыјла гусыс путкылаланныд?

Мікол немтор ез вермы гōгōрвоны тајō шумсыс і вōлістї гō-
гōрвоїс, кор сылы вїсталїс Стєпан вежајыс. Вōлōм-кō мїссїонер
шōктōм сертї ураднїклōн кладбїшщєыс лептылōма Кōрōг Олōшлыс
гōтырсō. Кōрōг Олōш котыр вōліны старōверјас. Кōт ескō мїссїо-
нер повзōдлōм бōрын зєбїс Олōш ассыс гōтырсō вїчкоын сылōдō-
мōн, но кодлōнкō мїссїонерлы вїсталōма, мыј вїчкоын сылōдōм бō-
рас Олōшлōн шыблалōма покојнїча вылыс вїчкоын пуктан соборуж-
тан пасјассō і зєбōма гōтырсō старōверјас ногōн. А Ош Пронјс
арестујтисны сы вōсна, мыј сїјō, Кōрōг Олōшōс дорјōм могыс, зєв
јона пїнасіс мїссїонеркōд і јōз дырјї шуїс попјасōс і став вїчко пō-
радокјассō гулашшōј нылōн.

Мікол јōз артєлыс сіннас корсїс Грїшōс, чайтїс, мыј кōнкō сїјō
танї-жō, но сїн улас сразу ез ус. Кор азқїс сїјōс мужїкјас дїныс,
Кōрōг Олōш рундук вылыс, кōсјїс ветлыны сы дїнō, но секї бурєш
чōвтлїс сїнсō туј вылō, азқїс, мыј туј вылыс сылōн вōлыс мунōма-
нын і ускōдчїс сїјōс суōдны. Суōдіс Мікол вōвсō сїкт кывтыд пом-
са бōрја керкајас дїнын-нын. Сєсса сōлїс вōв вылō і, воштōм кадсō
суōдōм могыс, пондїс вōвсō термōдлыны.

Му јōрјас помасōм бōрын туј бтар-мōдарын заводїтчїс пожō-
ма-коз сора поснїдїк понōлнїк, а лапкыдїк понōлјас вьвтї тыдовт-
чїсны Парма сїктлōн вєвтјасыс. Сїјō вылын местаын сулалōмыс вōс-
на зєв ылысаң сїнмō шыбытчō, кōт сетчōз вōлі верст кык сајас-на.
Міколлōн кежан туј вожыс вōлі тыдалō-нын вєскыдларобокас, кызї
сїнулас сылы усї золанїк, жежыд јокмыла нывбаба. Сїјō шердјїс Мі-
кол воэ вылын зōркалан восковјасōн і нїтчыдыс бōрвыв ез вїчōд-
лы. Нōрјōн кучкōмōн Мікол содтїс вōвлыс рōдтан оdcō і суōдіс
сїјōс бурєш туј кежанїнас. Мікол матысмігас-на покодка сертїыс
тōдіс мунысōс, кōт сїјō сылаң чужōмōн ез бергōдчыв, мыј тајō
сємїд Јєлена. Сїјō кōсјїс ескō Јєлена бергōдчывтōз војдōр крута
кежōдны вōвсō туј вожас, но велалōм вōв тōдса туј вожад вōтлы-
тōг ачыс нещыштчан оdcōн чєпōсјїс. Но секї лōї сєщōм вїчыыстōм
тор, код јылыс Јєлена нї ачыс Мікол ез кужлыны думыштны. Кор

Мікол сїѳс зїліс субѳны, Јелена бѳрја здукѳыс бѳрвыв ез бергѳдчыв, а кор субѳыслѳн вѳв нырыс лої-нїн зїк сы шуїга пел-пом вестын, сїѳѳ котѳртыштѳмѳн кежїс вескыдладорас, бурещ Міколлы кежан туї жоас, сїѳѳ ез чаїт, мыї вѳлаыс пондас кежны мїртуїыс. Крута гѳнїтѳм вылыс друг сувтѳѳѳмла, муртса Мікол ез тумелгїас мегыр вывтїыс, а Јеленаѳс тѳлега вожнас шыбытїс туї бокас. Мікол сек сувтѳѳїс вѳвсѳ, ачыс быдсѳн вежсїс чужѳм вылас. Јелена бергѳѳїс, кутчысїс тѳлега жоас і шыасїс кашмѳм, усѳм гѳлѳсѳн:

— Таїѳ-нѳ те ташѳм прамѳї ветлыгыс? Муртса-жѳ-нїн ен талав.

— Јеїбогу, вермін кѳлѳса улас сурны,—сїѳ-жѳ вежсѳм гѳлѳсѳн шыасїс Мікол.—Ме ег нафеїтчы, мыї те таладорас кежан,—сесга тувкыштїс чуї камарнас вѳвлы пакас да содтїс:—етаїѳ, ідолыс, быд туївожѳ чепсасѳ. Кытчѳ те тазсѳ мѳѳїн?

— Парма сїктѳ, ічїн орѳѳ мѳѳї,—повѳѳм прѳїѳїтѳм бѳрын ышловѳѳмѳн шуїс Јелена, сылѳн чужѳмыс вѳлї гѳрѳѳѳѳма.—А те кытчѳ?

— Тани берегас ем пїловочнѳї кер дасвїт кымын. Сїѳс колѳ горт дѳрѳ кыскавны.

Јелена вїѳѳїліс туї ѳтар-мѳѳарѳ, кодкѳ оз-ѳ лок, сесга куѳа код чѳв вїѳѳїліс Міколлы чужѳмас і кѳрїтѳм-пырыс шуїс:

— Те-нѳ ен вѳв ловїа алї мыї? Њекоп таїнѳ јѳз дїнас ен кут тыдавлыны? Җебсасны пондїн?

— Ме быд рыт том јѳз дїнын. Будї те ен понды петавлыны да шочжыка сїнулад услывла.

Јелена кычкѳ аслыс ногѳн серѳктїс.

— Пышїалан меыс, кышлавны пондїн? Вегїг паныдасны мї-воккѳ он кѳсїс?

Мікол думыштїс, мыї шуны і шмонїтѳм вылѳ вуїс:

— Мыї-нѳ гажтѳмтчїн меыс алї мыї? сїумаїта ен гажтѳмтчы.

— А, колѳкѳ, і гажтѳмтчї. Те-таї зев шапа пондїн сорнїтны.

— Ог чаїт, мыї гажтѳмтчїн. Тенад гажѳѳысыд ѳнї пыр ас дїнад. Лун і вої тї ордын, кажїчѳ тїїанын і узлѳ. Кор-нѳ тїїан сваѳбаныд?

Јелена ышловѳїс і ѳеокота пырыс вочавїзїс:

— Гашкѳ ѳекушѳм сваѳба оз і лолы да,—сесга коставлїс і содтїс:—Кор батѳ пур вылыс воас.

— Лоѳмторїыд сїѳѳ лоас-нїн,—шуїс ескѳ Мікол ас моггыс шмонїтан гѳлѳсѳн, но шмонїтѳм пыѳѳї петїсны ыс вомыс кѳрїтан шыїас.—Но, но сваѳбужтѳї, пїруїтѳ. Жѳнїк тенад озыр, бур. Вїччыс сѳмын, медым сваѳба бѳрад первої вежонсагыс оз понды лѳз ѳчкїѳн гѳстїтѳѳны.

— Те-нѳ мыї меным сещѳм бурторїас туналан?—сїѳ-жѳ кѳрїтан гѳлѳсѳн шуїс Јелена і вїѳѳїліс Мікол вылѳ сещѳм гажтѳм сїнвїѳѳїласѳн, мыї Міколлы лої жал сїѳс, но ез дугды лыїлыны чорыд кывїасѳн.

— Сїїї ме чаїта і лоѳ. Багыс пѳрысѳї јуїс да нѳїтїс гѳтырсѳ, нѳїтѳм помыс і кувгылїс первої гѳтырыс. Те-нѳ думаїтан морттуїнас багыс ылѳѳжык мунїс пїыс? Озырлун вылас ыштїн. А мыї-нѳ налѳн торїа сещѳм озырлуныс? Кїссѳм мелнїчанысѳ вермас тувсов вабн лїбѳ арса вабн нуны, а сесга мыї вѳлї прамѳїжыкыс, багыс вїна вылѳ лезїс.

— Нѳїтны менѳ нїнѳмыс даї нѳїтны оз лыст. Сїѳ-кѳ пондас,

ме ачым сїѳс кута нѳтны лїбѳ пышја кытчѳ-кѳ Пыстїн Ілла гѳтыр моз,—шуїс стрѳга Јелѳна, југѳвтїс сїнјаснас, сесга леччысїс телега вож вылѳ чужѳмнас і пондїс став тушанас сыркјалѳмѳн бѳрдны.

Мїкол ез бурѳд нї ез лантѳд. Сїѳ воѳза мозыс-жѳ сїѳс жалї-тышттѳг кѳрїтїс. Кор Јелѳна чышкыштїс сїнвасѳ да вїѳѳдлїс туј вылѳ, Мїкол содтїс аскывјас дїнас:

— Обїжајчыны некод вылѳ, ачыд те, уткаѳј, мыжа; менѳ омѳл-тїн, ускѳдчїн озыр жѳнїк сажѳ, но повїїтлы менсым кывјасѳс: прамѳј олѳм тенад Кѳста семјаын оз ло.

Јелѳна сѳмын кывзїс, но немтор ез вочавїѳ бѳрја кывјас вылас. Сїѳ аслас шогѳн-нїн вѳлї пѳгїбын, а сетчѳ нѳшта, мелїкыв пыѳѳї, Мїкол содтѳдѳн сѳвтїс сы мында кѳрїтан кывјас. Сїѳ нѳшта паны-дасїгас-на кутїс кушѳдмкѳ наѳеја, мыј тајѳ сорнїыс на костын раѳас тајѳ ѳуг гѳрдѳсѳ, но тајѳ-жѳ сорнїыс најѳс ѳкѳверт ылыстїс. Бур кыв шуѳм пыѳѳї, Мїкол ѳтарѳ сїѳс мыжалїс да мыјѳнкѳ пыр кѳрїтїс. А Јелѳна сы воѳын нїнѳмѳн, ѳїк нїнѳмѳн ез вѳв мыжа.

— Нѳл во ѳѳже ме тенѳ кї вылын моз новлѳдлї, аслам невеста вылѳ вїѳї. А тајѳ-кѳ тѳдї, ме ескѳ тенѳ... ескѳ Кѳста Мїшкакдлы слївкї пыѳѳїыс і шомјѳлыс ез кол,—зуркыда шуалїс Мїкол і скѳрыс куч-кїс нѳрнас телега вожас.

Недыр кежлѳ кыкнаныс ѳѳвуслїны. Вѳв бытѳѳ гѳгѳрвоїс на костыс сорнїсѳ, зев ѳѳв сулалїс ѳтї местаын да сїнјасѳ кунтыралїс. Мїкол сесга воѳѳ ез тѳд мыј шуны, став колана і ковтѳм кывјас вѳлї шуѳма, шуѳма сы мында, мыј Јелѳналы сїѳ вѳлї прамѳја новлѳд-лымѳн-нїн. Јелѳналѳн сїндорјасыс вѳлї гѳрдѳѳѳма, сїѳ јурсѳ пырк-нїтѳмѳн вештыштїс сїнвылас лечѳѳм јурсї пратсѳ пелсајас, і шуїс наѳеја вошѳм гѳлѳсѳн.

— Вешѳрѳ менѳ те укѳрајтан нїнѳмабунас. Мїјан гѳллун вы-лын јона бѳрјысны жѳнїкјасѳн оз поѳ. Кодї коралас, сы сажѳ быт мун. Не пѳрысмыны-жѳ гортын.

— Во мында кымынсѳ вїччысны вермїн-на-жѳ. Сек колѳкѳ...— заводїтлїс Мїкол, но ез помав.

— Мыј вылѳ наѳејаѳн-нѳ вїччыснысѳ? Ме-ѳмѳј ог тѳд, мыј тї гортаныд керсїнныд тајѳ лунјасас? Те аѳзан, кыѳї батыд тенад мїјан рѳѳ вылѳ лѳгалѳ? Рѳѳнїтѳѳм јылыс немтор ѳнї думажтны дај во-мѳд-над те ачыд вежсан.

Мїкол ѳѳв олїс Јелѳна бѳрја кывјас бѳрын. Јелѳна кывјас дїнѳ сылы содтыны вѳлї ѳїк немтор. Сїѳ лучкї да вескыда донјалїс гѳ-гѳрбок Мїкол дорыс буржыка.

— Ме кывлї, мыј те мѳдан Печера устеѳ бїржа вылѳ медасны. Вај мунам шѳщ,—ас мѳвпјассыс неуна јандысыштѳмѳн вїѳѳдлїс Јеле-на Мїкол чужѳм вылѳ, но пыр-жѳ бѳр сїнсѳ муѳ леѳїс сы вѳсна, мыј воѳвылыс тѳдїс, мыј і тас немтор оз артмы:—Мунам і венѳажтчам. Во-мѳд ужалам сенї, а сесга батыдлы быт лѳѳ мїрїччыны. Сенї мї-јан вежајлѳн пїыс ужалѳ-жѳ...

— Некуйтѳ ме та бѳрын ог мун. Ог мун Уїлсон-Стампе заводад, мем гортын-на зев лѳсыд. А гѳтрасны-кѳ ковмас буржык невестаыс-кѳ оз ло, Абарса ладка кока Марја коѳ гѳтырпуды гашкѳ-ѳѳ сурѳ-на-жѳ.

Воѳѳ ез вїѳѳдлы Јелѳна вылѳ, скѳрыс швїчкїс вѳвлы кынѳм улас. Телегаыс друг нещыштѳѳмѳн пондїс зѳркјыны пу вујјас выв-тї ѳуртѳмѳн да шерѳјысѳмѳн. Кор сыв со-мѳд рѳѳтѳм бѳрын бер-гѳѳчылїс Мїкол бѳр вылас, Јелѳна вѳлї сулалѳ туј вежас-на.

(Воѳѳ лѳѳ-на)

1.

Асылыс, асылыс талун—
Огралө, гөрр сарапан!
Шондї тарөвтчө гөгланөн,
Сінтө кун, зарһа жбан!

Тулыс термасө, оскалө,
Шоньтсө пөлтө лунтөв.
Шоррезөн лымыс сералө,
Көт сїјөс өв, көт ен өв.

Кістө сінва керку јурыс,
Жоллө вотваыс куалун.
Кылө, кыз асывнас нурын
Курзөны таррез табун.

Јуыс вөјсасө јукмөсөт
Оз-һин төр јы пыщкө ва,
Чожа југдалас өмлөссө,
Вїззесө чут-ја оз вад.

Со горөн тулысыс локтө.
Җолгөмөн, бузгөмөн век.
Кыссөны гагөн тујоккез,
Чужөммез һатаөс сек.

Һобоыс сөстөм да југыт
Җик голубөј вїл бекөр,
Сы пыщкын, олансө зүгіс,
Шондїлөн зарһа зер.

Ок, кыщөм тулыснас долыт,
Ок, кыщөм гажа да бур!
Чөскыд сек воздухыс олө
Һебыд төв сөстөмтө јур.

Талун колхоз петө гөрһы
Кекурса лебтөһы бој.
Чожжыка, буржыка вөрһы...
Һебыт-һи муыс, кыз ној.

Өтік семјаын ужалом,
Өтік ідеја і план.
Асја төв чужом малалом,
Тулысса лун оссис ван!..

Гажа да міча өтөрүн,
Сөлөм бригадалон пым!
Азгам өна ны шөріс
Өтірліс знатнојліс ним,

Төдамө: уж нылө слава,
Вил өні олөмыс глад.
Быдмөмсө ныліс мыччалам,
Вежгіс кыз сөлөм, јурсад.

2.

Вөрок коласын, логгез дорын,
Кыт вексө вөвлі пемыт нур,
Кыззасныкөн да векні шорөн,—
Феревна Кекур мыччөм јур.

Өвиннез, јеррез, кіссөм гіддез,
Баһаез сөдөс, кыз чуман,
Да јуртөм керкуез, кыз чуддез,—
Зев гажтөм нылын чужөмбан!..

Гөгөр жугалөм, бырөм, кушмөм...
Гов өтір оліс татөн век.
Сојаныс — лук, кушманжуг рушмөм.
А пажіғ тыр — кык каб да жек.

Котрасө челаф көмтөг төвнас,
Морт ветлө өтік гоз нінкөм.
Оз вердө челафокөс јөвнас,
Оз төд һекөр јай көрсө өм.

Јортасө ныкөт гов, шығјалөм
І керку пыщкын лок нужда.
Гов өтір пессө, тырп курччалө,
Ез бырав татөн пым сінва.

А көда оліс чуғ шонитжык
(Сешөммөс вөлісө морт кык) —
Лөг сіныс сешөмлөн лечытжык,
Байтөнніс өм дорын быг!..

Кін локтас јуртөм керкуокіс
Озөсөн корны мыччас кі,
Черан сек пуксас локтіс бокө
Да чушкө кывнас, кычі зі:

— Ветлѳтан кортѳн, корны петін?
Ужавны косыт мықѳ, жар?
Ме токо-токо ѳні сеті,
Те он ков меным... ужас нар...

Быдѳс лѳзчѳсѳмныт, шатласат,
Быдѳнныт кошщат кынѳмпѳт,
Куз лунѳн гор вылын тупласат
Пыр саркѳ ѳыр да аззат вѳт!...

І прокленѳтас мортсѳ шуҷкѳп,
Лебтѳсас, авзѳ бытѳѳ ош.
І јурвоманѳ чуѳ оз тучкы,
Готов жагѳтны, летны тош.

Вот сѳз і овліс гов јѳз татѳн,
Чулѳтѳс, ѳштѳс ассѳс вын,
Ужалѳс-нѳртѳс јѳз постатын,
А су ез вѳв кадула жын.

ѳеревна Кекур пыр насмекѳ
Лептыліс суа Косогор:
— Кекурын сѳм шедтѳны мекѳн —
Вѳтдас гарманѳшѳккез, дас вор...

— А сесса мымда колѳс вокѳ
Ныла арканѳн горлѳ кај,
Нырпыссез гарјы мајѳжѳкѳн —
Оз керѳ трек... Нолдас лѳнѳтај!...

Вот сещѳм вѳлісѳ „почотын“
ѳеревна Кекурѳс гов јѳз.
І олан озын быд морт чѳтѳс,
Кѳвјалѳс нѳјѳ чераѳвез.

Сѳз кывтѳсѳ дас goddez бѳрлан....
Нужда зѳскѳтѳс, пѳдтѳс глаѳ.
І векнѳт, вѳзыв шорѳк дорын
Унаѳс вежліс корсѳ баѳ...

Унаѳс лымыс тыртліс ыббез,
Пургаѳс сывліс, вѳжгіс тѳв...
Пастаслісѳ сук вѳррез, зѳббез.
Лѳз сарапанѳ уна пѳв.

А Кекур дорѳт сѳз-жѳ зѳлгіс
Котѳртѳс вѳзыв, сѳстѳм шор.
Со сѳз-жѳ олѳс, чераѳ, полдѳс,
А беднѳталѳн—наѳсѳ кор.

Ужав, кѳѳ нырлѳ устѳз мырсы,
Кѳѳ пессы кувтѳз пыр і пыр —
Со говлѳн арнас наѳыс бѳрсѳ,
Богатлѳн век сусеккез — тыр.

Ез вѡлѡ мѡча југыт луннез
 І быдман тујыс Јашлѡн лок —
 Јѡз наѡ дорѡ пыр ковсѡс мунны,
 Попов Јаш олѡс куѡм строк.

А строкѡ мунтѡз пестуналіс,
 Кага новјѡттѡн мызас кі.
 То зыбка дорын пыр пукавлѡс
 Сунавтѡз југыт сѡна пі.

Кастывны немѡн сылѡ бурнас
 Бергѡттѡм, дона челаѡ кад.
 Лѡг ѡтѡр пондѡс лѡка пурны
 Дас восаѡ олѡмыс кыз чад.

Кѡр мезмас гортѡс тѡвса лунѡ,
 Котѡртас аскоѡдаскѡт сѡг.
 Сек челаѡ креста тујлын уна
 Быдѡн котрасѡ сојѡ сѡг.

А бочка дорын кѡчѡн ветлѡ
 „Вузасѡ“ куз зпун Макар.
 Отопкін кіас вон бергѡтлѡ
 Да чѡрзѡ: бырѡс-пѡ тѡвар.

Попов Јаш локтѡс гусѡн боксаѡ
 (Ѧдѡдѡн-нѡ шупыт вѡлі Јаш!)
 Гусалѡс кісѡс „черѡюксѡ“...
 Вузасѡссѡ зѡрјѡтѡ Паш.

Но јѡща вѡлі орсны кадыс.
 Унажыксѡ пыр песѡс вын.
 І ез серѡмччы чужѡм радѡн.
 Ез југјав гажсаѡ ласков сѡн.

Кѡр уж бергѡттѡн садыс бырас —
 Њукуыртчас шыгјѡн, лаѡтас сѡз.
 Кулак сѡвѡсѡ сыліс јѡрѡс,
 Сѡја строшнѡјсѡ вес оз вѡз.

І сецѡм сѡкыт наѡа тујѡт
 Зорамны ковсѡс уна год.
 Пыр богаѡѡыс везјѡ кыјѡ,
 А бедноталѡн ѡем оз сод.

І уна челаѡ кортѡн ветліс,
 Унаѡс јордліс олан важ.
 Кынѡм зев шѡча нылѡн пѡтліс.
 Вот сѡз-жѡ быдмѡс мѡјан Јаш.

І ез бы олан тујыс пісты
 Њѡкѡр бы мортѡ Јаш ез пѡр,

Кыз бы Октабрдөн бi ез киссы,
Кыз бы ез сажмы комi вөр.

4.

Көр революция гымалис,
Сек бостис влас рабочөй класс.
Быгжасис кадыс да бирдалис,
Важ мирыс вөли жугдөм паг.

I сек пондөтчис мөдкоф олөм,
Ужалис жөзлөн — му, завод.
Пым бирөн доржисө, ез полө,
Көт сөкыт вөли, шыгжа год.

Вojна гражданскөй колис бөрө,
Сажкалис, лөнис пушка гым.
Строитчан кад локтис сы бөрын...
I тыртлис размөд мусө лым.

Но Кекур сиз-жө олис шыга.
Лебтисны өтка мортлө дыр.
Уна-жа гурдас гөр-мотыга,
Көг вөв жөмдалө, усө пыр?

да i лебтысан-жа ас векин,
Көг жөзлө каттө голыс вын?
Нуждасис не петавны секи,
Гаж луныс пышшөма важын.

I Jаша сиз-жө олө, кысө,
Челадфез шыгбөс, абу му.
А иныс пыр синавөн миссө
да jордчө, мыла абу су.

Суседдез бурлачитны гортис
Ветльвлисө, көр локтас ар.
Мукөдыс мешөчокөн, кортөн...
Оз-жа сетыш кин рис, сукар.

Ез вежсы нылын сөкыт олөм,
Со богаттөыс жуис бир.
Гажтөмччис, шөгсис бура сөлөм...
Мыччасис локөн паскыт мир.

5.

I век бы Кекур сиз шыгжалис,
Некөр ез ағзывлы тырдоз,
Но выл туж партія мыччалис:
Кекурын өтүвтчис колхоз.

І тујыс мијан текѳт ѳтик:
Зорѳтны ассыным колхоз.
Падмѳтис киѳ жона сѳтам.
А ињ бурасас, пужас сос

да пондас орѳчѳн пыр ужавны,
Ыщкысны, вартны, кѳзны су.
Токо колхоз вермас бордавны,
Кѳг лоас свал межатѳм му.

Јепремыс чорыт кыв сек сетис:
Некор колхозис-пѳ ог пет,
Мијан-пѳ тујыс вескыт ета
І тырмас овны щыг не пѳт.

Лѳсѳдчѳ Кекур ыжыт бојѳ
Первуис ѳтвив керны уж.
Оз узсы сек, думажтчѳ ојѳн,
Кѳр летсѳ важ оланѳн вуж.

Виљ олан сиз пондѳтчис нылѳн.
Панталѳ тулыс кольектѳив.
І визыв шорлѳн болгѳм кылѳ,
Быд кајыс сылѳ чив да чив...

6.

Луныс гажа, луныс миѳа,
Нѳбо сѳстѳм, воздух кѳс.
Зарни шонди гѳгѳр сизѳ,
Кекур ыб вылын быдѳс.

Кѳзны петѳм кольектѳивыс,
Ужын пессѳ ныв і зон.
Кылѳ ыббез вылын сылѳм.
Кѳзсѳ суыс, кѳзсѳ ѳон.

Пињалиссез сетѳн пара,
Ужыс тырмас кѳт кинлѳ.
Тѳв руалѳ, чинѳ жарыс,
Кѳзѳм ыб кыссѳ ылѳ.

Сетѳн ветлѳ Јогор кѳзѳ,
Виљ машина, пињыс куз.
Оз-ни којсы, жагвив лезѳ
Рјадѳн-рјадѳн зарни тус.

Кажис Јаков ыббез вылѳ,
А ужалис сетчин тыр.
Талун сija вот аззылис:
Ещѳм вынѳн саѳ оз быр.

Етаз овнытō гажажык
І ужавны—тырмō јбз.
Вөрō кi быттō буражык,
Раѳис плуг межа быдōс.

Но мукōдыс уж коласын
Вөрiс жага, тōдчō дыш.
Кiн куритō да маласō
Плугнас мусō оз вундыш.

Сōкыт сетыс мортсō тōдны,
Кōда пессō, ужас лут.
Дыш кучiк оз вермы шедны,
Сiјō те некōр он кут.

— Быдыс ѓткоѳ коллективын,
Пессам ыб вылын лунтыр,—
Сещōм баснi дышлōн кылō:
— Мi ужалам сiѳ-жō пыр...

Петны естōн вокōн позō:
Быд ужалō, нем оз кер.
Гөрō, кōѳō быдōс лōѳōн,
Кōѳ i жага ветлō гөр.

Сiѳ чулалiс первōј тулыс,
Кōѳ порјадок бур ез вōв,
Но межаыс секи кулис—
Вермōм ета ыжыт зев.

Гожум локтiс, кад ыщкiсны,
Вiѳез вылын сук турун.
Быдкоѳ рōмōн пондiс кiсны...
Жарда мiча оссiс лун.

Вiл лiтовка марскō—шырō,
Куѳ покосыс, вiѳыс бур.
Чōскыт дукōн вачкō нырō.
Быд зорiѳ копыртō јур.

Уна-уна оѳiр петōм
Ғардō оѳат быдкоѳ рōм:
Вын колхознōј вiѳ пōрōтō.
Мышшез вадōма ыылōм.

Вон Јепремыс оѳас мунō
Ѓтмōдарō ѓвтчō кi.
Сiјō позō мортсō шуны
Бур пессiсōн, сōлōм—бi.

Важса олōм тōдлас усō,
Строшнōјавлис оѳжык кыѳ,

Кыҗ ез кӧзлы ӧтик тувӧн,
Кусӧк Һаҗлӧ астӧ вӑҗ.

Ӧни сӑн оҗын мыччасӧ:
Ғажтӧм луннез, век нужда.
Ез вӧв мӑча, рӧма асыв,
Век соҗаныс лук да ва.

Мунӧ пыр покоснас оҗын
Оз Һекор дӧзмас Јепрем.
Кысӧ вӑҗ пастаас Һоҗыс,
Вын і радос естӧн ем.

7

Локтис зерӧн, Һата муӧн,
Пемыт оҗезӧн куҗ ар.
Тырис вевдӧрӧҗӑҗис суӧн
Коллективнӧҗ вӑл амбар.

Секі пондӑсӧ жукавны,
Кӑнлӧ сетны, кымын пуд.
Кӑн лубӑтис пыр пукавны,
Межа дорын кос ез вуд.

Сӧкыт зев бӧрҗисны естӧн
Быд уҗалыс, Һем он кер.
Мукӧд пессӑс, гӧрбсӧ кӧстис,
Сыш кучӑклӧн кӑ ез вӧр.

А жукавтӧн сещӧм мортыс
Мыччӧ медвоҗын мешӧк:
Меным кӑс-пӧ... Вӑдчӧ, пӑрбӧ...
Ме-пӧ уҗас вӑзыв век...

Сыр ез лӧҗы ета зыкыс,
Кӑн лӧҗасӧм, Һаҗ оз бос,
Кӑн лок кылӧн предсӧ пыкӧ...
Су амбарсӧ кӧҗ ен ос.

Но мыла сӑҗ шогмӑс мӑҗан?
Кӑн-нӧ дышыс, кӧда бур?
Јаков оз тӧд—ӧшӧм сӑҗа...
Потӧ думаезсан јур.

Етаҗ год чулалӑс первӧҗ.
Вӧлі пессӧмыс уна.
І быд мортлӧн—ӧткоҗ перҗо,
Кӧҗ те вӑҗ ен вӑҗ мыла.

А мукӧдыс, оҗын мунӑс,
Кӧда кӑстис пым Һылӧм

Пондiс вiдчомөн-нi шуны:
— Лок порјадок, оз пет нем!

— Колѳ уж сувтѳтны вiл моз,
Сiсциплiна колѳ бур,
Сек дыш мортлѳ оз ков зiлны,
Кiн он ужав — наң оз сур!

Председател, Јаков зону,
Пыртiс сдельшiна гѳгѳр.
Сiсциплiна сувтiс јона.
Вес некiн нылѳн оз зѳр.

Сiја тѳвсаң-жѳ јукалiс
Вiл бригадаез, куiм.
Бригадирезлѳ вiсталис:
— Уж мед вѳлi тiјан пым!

Бригадирез сылѳн збојѳс:
Первѳј сурiс — Паи Јепрем,
Мѳдас сiз-жѳ — куртiс — којiс
Удав нывка — ѳгрѳпен.

Куiмѳт бригада пансiс,
Вескѳтлiсыс — Мiкiш Пров,
Сѳкыт озын морт оз каңзы,
Сысса буржыкыс оз ков.

Сiз лѳсѳтчiс, вынсѳ јондiс
Коллективыс вежсiс зiк.
Горѳн локны тулыс пондiс,
Шоныт луннеза, мѳдiк.

8

Кылѳ гаж, сыланкыв,
Сѳлѳм јѳткѳ радѳн.
Мында мiса зон i ныв!
Вундѳ кык бригада.

Таво мѳдковод быдѳс,
Ужлуннез оз ѳшѳ.
Ужын вамѳ раз кымѳс,
Оз кысы раз бѳжын—

Сещѳм мортлѳн ем наң,
Сiја богатсалѳ.
Кујлѳ шыгјѳн, кызi каң,
Вес кiн пыр пукалѳ.

Ета сдельшiна сiз
Содтiс вын колхозлѳ.

Үекин кадсö вес оз вiз,
Быдöн ужын öзjö.

Радöн ыб вылö Јаш
Кажö асја кадö.
Уж коласын уна гаж,
Уж i пiсна ладын...

Үекин вес час оз ов,
Ужыс гөгөр пiзö:
Гөрö оғас Мiкiш Пров
Вылын темппез вiзö.

Сылöн вiзыв звено
Мусö вон шöралö,
Öдзöм плуг! Но-тте, но!..
Мулöн плас ордалö...

Бокын сетчiн вiзöт:
Кык машина кöзö.
— Вöвсö, вöвсö öдзöт!
Пiн пыдöжык лезö.

Горөн сiз бригадiр
Томмесö велöтö.
Чужöм мiча, вiзыв вiр!
Тенö ме сылöта!

Шондi öгралö, жар,
Луныс кыщöм гажа.
Öзим увтö нол гектар
Талун кöзiс даша.

Сiја нывкаыт — бi,
Сöлöм jоткö пыма.
Шупыт ужас, тöдам мi,
дашук, сöдсiнкыма!

Лебтö олансö сiз
Кекурскöј колхозным.
Он кулит нiјö некыз,
Суыс сук да розја.

Строкöз вундiсö су,
Кöзiсö öзиммес.
Урожайсö сетiс му,
Јукталiсö лыммес.

Тыр амбаррезын нан!
Быдöн богатсалö.
Мымда колiс нысан —
Сетiсö страналö.

Азгис туй коллектив,
Гордн озлаң мунд.
Гордо боканыс оз кыв,
Гажыс ныкдт уна.

9

Оссис талун, петис друг,
Мича арса луныс.
Зарни југор киссд сук.
Пемыт ојыс мунис.

Кекур сажмд, лептис зык,
Быд керку лдсдтд.
Нырб вачкд брага дук....
Ныв и зон мдддтд.

Том и пдрис — быддс јдз,
Гаждн лун панталд.
Керку сдстдм быд пелдс,
Вил часы дшалд.

И Јепрем дни вил морт,
Быдмд, богатсалд,
Су амбар тыр первој сорт,
Порс ем, мдс јдвсалис.

Мдстдм морт оз азгы воџ,
Татдн сещдм абу.
Век податдм Пила Здџ —
Дни мдса, забыл!

— Меным власыс ета-бур, —
Здџ вистасд: — кувтдз
Сесса дни ог-ни сур
Кулак кидод увтд!

Ме важ мирсд јорда век,
Век мед ез берт сја!..
Токо дни ловзи, екл..
Ветлд кокд, кид!..

Талун празник ыжыд зев
Кекурыс панталд.
Колхоз олд вит-ни тдв,
Гымдд-ужалд.

Ена goddezö öddön
Вежсис важ чуждмыс:
Керку сдд влд кытдн —
Вил столовј дни.

Быдмис ӱтласа карта,
Бур амбаррез јонӱс.
Талун чышкӱм ограда,
Улчаныс омӱн.

А столовӱ дыниҕ флаг,
Рыт тӱвок окалӱ.
Луныс петис шоныт, жаг,
Бі југӱр којалӱ.

Радос ыжыт, ветлӱ вӱр,
Талун коллективлӱн.
ӱксис ӱтӱр рытнас тыр
Клубын быдӱс кылӱ.

ӱстис рытсӱ ачыс Јаш,
Сатӱнет јӱрнӱса:
— Талун мијан уна гаж...
Петӱм важ сӱјӱсис...

Олам дружиӱја вӱт год
ӱтласа семјаын.
І пода вӱзам бур род,
Кадӱ су јимлалам.

Олан лоис мӱдкӱф јик,—
Буржык да гажажык.
Чужӱ мортыс вӱл, мӱдик
Чож да мывкыдажык!

Тӱјан сӱн озын быдӱс,
Кыз ми богатсалам,
Быд колхозыккӱн ем мӱс,
Нантӱг ог пукалӱ.

Керку пыщкын сӱстӱм жож,
Занавес ӱшӱнын.
Гор серӱтӱма быдӱнож,
Тыр сӱена картӱна.

ӱссис тујыс, вӱлмӱ горт,
Важсӱ јордам, талам...
Сыр ас ӱлӱ, дона јорт,
Мијан мудрӱј Стаљин!.

ӱтӱр горбӱтӱ „ура“,
Сблӱм сотчӱ радӱн.
Гажыс сы бӱрын бура
Кылис асја кадӱ.

Ужун бӱрын ӱшис он,
Жыщ паскалис жырын.

Јөктө пөріс, јөктө, зон
Ветлө том ныв шырдн.

Комө өксисө быдөс
Сыліссез лабічө.
Гордн сылө комі јөз,
Сыланкывыс міча!

Кышөм сөстөм голос друг
Медперво пондөтіс...
Некін проглассө оз зуг,
Пісна кыз сільтө.

Вылын керөс вылө каја том-томынк
Ок, лөз візез вылө візөтышта ме.
Ју паскалөм-ыждөм, абу-ні рамынк,
Ок, вечөвта гордн віль гармонна мек.

Локтас секи бокам јагөд тусө менам,
Гөгөрөс чужөм, лапыт, сөстөм віра ныв..
Лөзөс, кызі нобо, төдса сіннес ена,
Шондіса шонйтжык, сылөн ласков кыв.

Сіја медбур менам, ужнас озын мунис.
Морөс вылас сотчө Сталинскөј значок.
Медуна, лубөјлөн, пыр сылөн ужлуннез,
І гажөттчис сіја, јөктө бура кок.

Ачым ме, том зонөј, ськөт ордчөн сувта —
Оз гөрдөт чужөмө — узын первој морт.
Өні мі јортасім ськөт јона, кувтөз.
Ме лубіта сіјө, ассім кыз віль горт.

Сіја керөс дорас локны мөдіс талун,
Кыв сетіс, көсјысис, менам ныв лубөј.
Кышөм ласков кылөн сіјө ме пантала,
Кышөм јы кознала! Платто голубөј...

Естөн керөс дорас ськөт мі аззіслам,
Кысаң ју тыдалө, паскыт візез, вөр.
Бура мі јортасім, сөлөм сытөг висө,
Міјанөс том нывкөт он јансөт некөр!

Ужас міјө лутөс, медозын кыкнанным,
Ськөт ордчөн мунам, бічірасө сін.
Сіјө ме лубіта, віль олан мі панам,
Менсім дона нылөс оз мырды некі!

А сы бөрын јөктөтан
Лут гармоніст орсіс.
І гармоннаіс базан
Сыркјалөмдөн горзіс.

Гажыс вөлі! Ок-і гаж!
Өтласа, колхознөј!
Јепреміка, топыт каж,
Јөктіс бура гозјөн.

Ветліс кокыта Јепрем
Ініс озын здріс.
Тапö кок, горалö öм,
Ветлö озн, бөрөн.

Сесса медбöрын і Јаш
Петіс гажа кыщö:
Öззис, ујö, кі муш-лаш,
Чеччовтыштис пыщөн...

Гажа празнік! Гажа кад!
Локтіс вöліс öні!
Кудріасö, кызі сад,
Олан унарöма.

10

Кекур тужсö öні аззис,
Вынныс некöр оз сажав.
Пуіс керöм піна разза
Му дöмассез оз сынав.

Кекур петіс сöд керкуіс,
Важ оланіс пелдіс кок.
Ыб дöмаса татөн куліс,
Оссіс паскыт віль тужок.

Озлаң горөн Кекур мунö
Содтö пода, урожај.
Кольектiвiвiс нылөн вына
І ужлунын ыжыт паж.

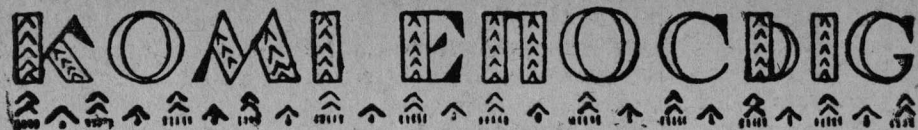
Год ударнöја чулötö,
Мырсö пöріс, мырсö том.
Быд кöзаяствосö јонмöдö,
Нылөн ыббез—тыр шором.

Ужыс уна ешö озлаң,
І не öтiк ыжыт бој.
Нылөн јон колхознöј лозыс,
Ужыс пізö лун і ој.

Олөм мöдкод öні нылөн,
Југдö мывкыд, вежсö вывт.
Ўж коласын гажыс кылö,
Кіссö горөн сыланкыв.

Оз кызтылö важсö жалөн,
Гажөн зардö чужöмбан!
Міјан мудрöј, дона Сталін
Сетіс ещöм бур олан.

Нојабр 1934—Јунь 1936,
Кудымкар.

(ЧУКӨРТИС ПАВ. ДОРОҒИН)

МУЖИК ДА ҲОЛ ПОП.

Важон олісны-вылісны гозја. Налон і наңныс бырі. Бабаыс і мөдіс шуны мужікыслы:

— Мун-пө ветлы да капкан пукты, оз-ө сур кушомкө эвер.

Кажіс дафө вөрө, пуктіс капкан да сөд руч сурі. Мөдөдчіс да-фө руч кубн базар вылө, шојччг моз пыріс кабакө дај шуө ка-башшікы:

— Онө-пө нөб руч ку менсым?

Кабашшік шуө:

— Нөба-пө кујім четвөрт вінаыс.

Старік сетіс кабашшікы ассыс ручкусө, сылы вајіс кујім чет-вөрт віна.

Јуіс өті четвөртсө, дуб ні дөб ез мунлы, јуіс мөдсө, неуна гажмыштіс, а којмөдсө јуіс да поводнөја коззіс.

Мужікы паныдөн пызан сајын вөлі пукалөны кујім поп і фі-вуртчөны, кыс-пө мужікы та мында фөңгаыс. Најө пыр вірөдісны мужік јуөм вылө. Мужікылөн кор јуіс којмөд четвөртыс, чөччіс пызан сајыс, шапкасө лептыштліс да кабашшікы журнас довкнтіс:

— Көзаин, рөшщөтын.

— Рөшщөтын, рөшщөтын,—шуө сылы кабашшік.

Попјаслы зөв лоі фівө, мыј мужікыд кујім четвөрт вінаыс сө-мын шапкасө лептыштліс і грөш ез мынтыс.

Вөдчісны попјас мужік бөрсө дај јуалөны сылыс:

— Кыз-пө те сөм мынтытөгыс вінасө јуін?

А мужік налы і шуө:

— Ме-пө мыјдөм ог ју, некор ог мынтыслыв. Шапкас-кө лөп-тыштла, менсым некод некушөм дон оз бост.

— Сіз-кө-нө вај вузав мјанлы „чудеснөј шапкатө“.

— Вузала,—шуө мужік,—сетанныд-кө кујімсо шәјтөн мортыс.

Бостіс мужік попјаслыс өкмыссо шәјт да лөктіс гортас, а поп-јасыд зөв рад пырыс мунісны гортаныс да мөдісны ошјысны гөтыр-јасыны возын.

Попјасыс ас костын вөліны рөднәјас—свөјакјас. Шапкасө пер-вој бостіс ыжыд свөјак дај шуө:

— Часлы-пө первој ме ветла карө да гулајтышта тајө шап-канас.

Муніс сіјө карө, пыріс меддона трактөрас, чукөртіс гөстөтөдны став төдсајассө да шуө:

— Мырдом-нө колө, сымында і жүб, ме ставныдтө јуктала ас шшөт вылө.

Јуісны да сојісны гөстјас кыксо шәјт дон. Сесса поп чеччіс пызан сајыс, шапкасө лептыштліс да јурнас гогнітліс кабащіклян:

— Көһәин-пө, текөд ми рөщөтын...

Кабащік кваітіс попөс куз пөлаөдыс да шуө:

— Кызі-нө рөщөтын! Сөмтө ен-на мынтыв-да.

Поп ас кејас мөвпыштіс: „Гашкө-пө шапкасө һенөгөн шапкаав-өіс“. Шапкасө сесса мөдарө бергөдіс, бара лептыштліс да каба-щіклян јурнас гогнітліс:

— Оні-өд рөщөтын-һи?

— Кызі-нө рөщөтын?—скөрміс сы вылө трактіршшік.—Вај мынтыс, а он-кө, судб сета.

Вөчны һинөм: поплы лоі мынтыны кыксо шәјт. Сіјө піңсө јірө-мөн муіс гортас да свөјакјаслы һинөм ез вгстав.

Сесса шапкасө бостіс мөд попыс і сіз-жө карө муіс. Пыріс бара-жө мед дона трактірас да јуіс һөлсо шәјт дон аслас төдса-јасыскөд. Јусөм бөрын шапкасө лептыштліс да јурнас гогнітліс трактіршшікы:

— Көһәин-пө текөд-өд ми рөщөтын?

— Кызі рөщөтын! Сөһгатө-пө ен-на мынтыв-да?

Локтіс поп гортас зев скөр і којмөд свөјакыслы һемтор ез вгстав.

Бостіс шапкасө којмөд поп. Муіс сіјө карө, чукөртіс став төдсасө, пырісны медыжыд магаһинас да зев уна төвар һөбаліс. Нөбасөм бөрын поп шапкасө лептыштліс, јурнас гогнітыштіс купечлы дај петіг мозыс шуіс:

— Көһәин, ми-пө текөд рөщөтын?..

— Кызі рөщөтын?—кваітіс купеч сіјө куз пөлаөдыс да при-кадшікјассө чукөстіс.—Вај-пө пырыс-пыр-жө мынтыс.

Вөчны һемтор: быт лоі мынтысны. Сіјө піңсө јірөмөн муіс гортас да шуө свөјакјасыслы:

— Менө-пө һаөһыд тајө шапканад көкјамыссо шәјт дон рөско-өд воштіс.

— Мөд поп шуө:

— Менө-пө һөлсо шәјт дон.

А којмөд поп шуө:

— Менө-пө сіјө кыксо шәјт дон пөрјаліс.

Муісны најө шогјывтіныс кабакө, јуісны да пондісны сорһі-ны, кызі ескө пөрјасөмыс мужікөс віны.

Сен вөлі пукалө служівөј морт. Кыліс сіјө попјаслыс сорһісө да котөртіс мужік өрдө:

— Тенө кујім поп віны локтөны,—шуө сіјө мужікы,—вод-пө өдјөнжык пызан вылад, вевтыс скатертөн да леччыс кулөма улө, а баһыд мед пондас покојнік вылын моз бөрдны. Кор-пө ме мөлдө-төн теd плешад кощһытышта, сек чеччы. Сесса ачыд аһан мыј лөд:

Старік сігі і вөчіс: водіс покојнікө, баһыс сы дінын пондіс лыдөдлөмөн бөрдны. А салдатыд петіс да һөбөіс посвоһас.

Пырісны кујім поп старік өрдө да ускөдчісны сы вылө.

Сек посвоһыс пыріс салдат дај шуө:

— Кулөм мортөс-пө мөд пөв оз вільвыны, верма-пө колөкө сіјөс ловөддыны, со шәјтөн-кө мынтысанһыд.

Мынтысісны попјас со шәјтөн мортыс. Салдат көріс покојнік

гөтырлыс мөлөт да наэонькөн кошнытыштис стариклы плешас. Старик эвирк чеччыштис пызан вылыс дај шуө:

— Уп-пө-тај зев дыр уэсөма! Пасибө, служивөј, тен ловэодө-мыд вылө.

А попјас сен сулалөны да шенэоны:

— Вај-жө, вузав, мијанлы тајө мөлөттө.

— Кыз-нө вузала,—шуө старик,—тајө мөлөтыс менө вердө і јукталө.

— Тысеча чөлкөвөј сетам,—шуөны попјас,—вај регыджык вузав.

Бостис фадө попјаслыс тысеча чөлкөвөј і салдатөс зев бура аэтөалис: көсјысис сјөс во чөж вердны-јуктавын да табакөн куритөдны. А попјас зев нымкөд пырыс мунисны гортаныс.

Коркө кывсис: сешөм-сешөм карын-пө кувсөма зев озыр да ыжыд генерал, код-пө вермас генералөс бөр ловэодны, сылы лыд-төм-шшөттөм фенга лоө сетөма царскөј казнаыс.

Попјаслөн сінјасныс өзјисны уна фенга вылө. Мунисны најө сјө карас, пырисны озыр генерал керкаө да шуөны:

— Көн-нө покојныкыс, ми сјөс пырыс-пыр бөр ловэодам?

Пырисны најө покојнык кујланинө да мөлөтөн генераллы плешас кошнытыштисны. Генерал ез чеччы. Кучкисны мөдыс—оз чеччы. Јонжыка кучкисны бара ез чеччы. Сесса мыјвынсыс переменаөн пондисны кучкавын кулөм генераллы плешас, покојниклөн весиг јурчашкаыс жуглысис.

Гөгөрвоисны попјас, мыј мужикыд бара најөс пөрјалис і асныс зев өдјө пышјисны сјө карсыс.

Воисны гортаныс і бара старикөс вины көсјөны. Мужик ордө локтөз кујмнаныс кабакө пырисны вина јуыштны да ас кечаныс сорнитөны:

— Оні-пө нинөм вылө-нын ог веритчө, мунам-да пырыс-пыр-жө виа.

А салдат, мужиклөн другыс, вөлі кабакын-жө пукалө. Сјө кыліс попјаслыс сорнисө да воча котөртис мужик ордө:

— Тенө-пө бара-нын вины локтөны попјасыд. Томнас керка пышкад, а ме өзөстө понда караулитны. Мужик томнасис гөгөрбок, а салдат виэо сылыс өзөссө: оз лез попјасөс мужик ордө пырны.

— Часлы,—шуө өти поп,—ме өшиң пырыс пырала да сјөс виа.

Жугөдис поп мужиклыс өшиңсө да мөдис кавшасны керка пышкөсө өшиң пырыс. А мужик черөн сапнитис поплы јурас да сетчө сјө і кулі.

Кык поп сулалисны, сулалисны туј вылын дај дөзмисны виччысны.

— Отнас-тај сөвөжакыд немгор вөчны ез вермы. Часлы-пө ме пырала отсөг вылө,—шуө өти попыс.

Вот і пондис сјөд кавшасны өшиң пыр мужик ордө, а мужикыд бара черөн јурас сапнитис.

Виччысис, виччысис туј вылын којмөд поп да шуө:

— Сөвөжакјас-пө менам, ферт, јусисны, өнөз мужикөс вины оз-жө тырмы. Часлы ме шөщ пырала.

Вот којмөд поп пондис кавшасны өшиң пыр мужик керкаө, а мужик бара черөн сөтыштис сылы јурас.

Пуксөдис мужик өти поплыс шөјсө скамја вылө, бытөкө лов-јаөс, а мукөдјасөс зөбис, сесса чукөстис салдатөс.

— Вај-пө, служивөј, мезды менө тајө куз јурсиа чөртгыс. Быд-сөн кучкалис і талалис менө і бөр мунны оз көсјы.

Салдат кучкіс поплы пель бокас. Поп гримнитіс жожд.

Мужік сылы і шуё:

— Вывті-пё жона, служівөј, кучкін. Віждлы, сылы кувтөзис лоі. Мед-пё ог мыжмөј, шыбыт мун шојсө јукмөсө.

Салдатыд вөлі код. Сіјө кватітіс поплыс шојсө, бостіс пельпом вылас да котөртөдіс ју вылө да брунгіс јукмөсө.

Сек мужікыд скамја вылө пуксөдіс мөд попыслыс шојсө да ваён кіскаліс, бытөкө ваыс кајома. Салдат аззис сіјө да шуё мужікы:

— Ме-пё тај-нө тајө, куз јурсіасө, өні-на јукмөсө шыбытлі, а тајө бара-нін тани,—сесса кватітіс сіјө мөд поплыс шојсө да ју вылө котөртіс. Кајіс салдат мужік ордө, а мужікыд сек кості којмөд поплыс шојсө пуксөдіс скамја вылө да ваён кіскаліс. Салдат код јурнад ез гөгөрво да сівујччө:

— Тајө кузјурсіаыс-пө-тај бара-нін тани! Вај-пө мен четвөрт вана. Ме-пө тајөс вылпөв леччөда ју вылө да асыввожд сен пукала, медым којмөдысө ваыс оз-нін пет.

Шыбытіс салдат којмөд поплыс шојсө јукмөсө да асыввожд јукмөс дорын пукаліс. Јурдан дорыс вічкодор тујті сіјө мөдіс сіктө кајны. Сіктын вөлі асја звөнітөны. Локтө салдат да ас кежас мөв-палө:

— Öні-пө куз јурсіаыд ваыд сесса оз-нін пет...

А сек бурещ сіјө сіктса попыс вөлі мунө вічкоө асја сывны.

Салдат аззис поптө да думажтіс, мыј бара-нін сіјө укмөсыс петөма.

Сесса кватітіс попөс коскөдыс, ју вылө котөртіс да јукмөсө увлајурөн і сіјөс щөщ шыбытіс.

Вічко стөрдөж звөнітіс, звөнітіс да звөнітіс, а поп век-на віч-коө оз лок.

— Час,—шуё,—ветла гортас; фөрт, матушкаыскөд уждны-на.

Пыріс поп ордө, а попафда шөнө:

— Бағушкоыд,—шуё,—важөн-нін вічкоө муніс.

Сіз поп ез і сур. А салдат муніс мужік ордө і зөв бура сесса овмөдчісны, і өні көнкө олөны да вылөны.

„ЛІТГЫ-КЛЭІТГЫ“

Олісны-вылісны пөрыс гөзја. Налөн вөлі кык пі: Іван да Васілеј; өтіыс кузнеч, а мөдыс сапожык. Олісны-олісны да налөн наныс бырі. Вот старік гөзја і шуёны піјаныслы.

— Вај-пө пудјасө, кодныдлы нажетка вылө мунны?

Пудјасісны да сапөг вурыс вокыслы пудјыс угі нажетка вылө мунны.

Муніс-муніс дај өті сіктө воіс. Ветлө Васілеј да горзө: „Кодлы-пө колө сапөг вурны!“

Кыліс поп дај шуё:

— Лок-пө, мастөрөвөј, ме ордө вурсынытө, менан матушкалы дај нывлы колө пөлусапожкі вурны.

Пыріс Васілеј поп ордō вурсыны. А поп сылы і жуалō:

— Кызі-нō-пō мōдам вурсōм донсыд ладмōдчыны.

— Дон серті-пō ладмам,—шуō Васілеј,—вурсігōн мыј меным сурō дратва улō вурыштны, сіјō меным лōб уждон пыддї.

Поп шōктїс попаддґалы сіјō вежōссыс став ембурсō ідравны, мед-пō Васілејлы дратва улō немтор вурыштны оз сур.

А Васілеј вурсō і вурсō, уждон суртōм јылыс оз зев тōждыс. А сіјō вōлі зев ђккуратнōја вурсō. Вурсїс попаддґалы полусапожкі: сешōм мїча і мыј попаддґа нымкофысла сасō оз тōд. Вот кутїс і поп нывлы полусапожкі вурны. Сылы нōшта мїчажыкōс-на вурō. Сулалōны попаддґа да поп ныв Васілеј дорын да полусапожкі вылō дївујтчōны. А сек костї Васілеј і вурыштїс поп нывлыс платтōсō пō-лусапожкі бердас.

— Но,— шуас,—бағушка, помнїтан, кызі сорнїтчылім? Мыј сурō дратва улō вурыштны, сіјō і меным ужалōм дон пыддї. Онї быт лōб нывтō ме сажō сетны вербсасјō.

Жаль ескō поплы, абу окота нывсō сетны прōстōј сапōг вурыв сажō, но вōчны нїнōм.

— Сета-пō ескō да, сōмын свадбатō вōчны пыным ізōдтōм. Мун-пō доддґаслы да мельнїчаō ветлы.

Вот ветлōдліс Васілеј мельнїчаō, суткі кык-кујїм, ізōдчысїс дај гортас мōдїс локны. Нєкымын верст поп керка дорōз вотōз сылōн і телега чōрсыд чегї. Васілеј бостїс чер, бōрїс медмїча кызпусō дај телега чōрспу сес кōсјō керавны.

А кызпу сылы і шуō:

— Ен-пō менō, Васілеј, керав! Телега чōрсыд-ōд і метōг-на артмас. Мун-пō чегōм чōрс дорад да шу: „їтсы-клеїтсы“.

Мунїс Васілеј чегōм чōрс дорō дај шуїс: „їтсы-клеїтсы!“ Телега чōрс важ дорсыс лōї јонжык.

Воїс Васілеј поп керка дорō, а поп ордын сылōны, гажōдчōны. Поплōн вōлōмкō сы ветлїг костї свадба вōчōма: Васілејлыс невестасō мōд сажō-нїн вербсасјō сетō.

Васілеј і думажтō, кызі ескō поплы возōс бергōдны.

Вот мōдлун асывнас гōстјас чеччїсны да пызан сажō пукгалїсны, том гозјаōс уғанїныс чуксавны ыстїсны. Васілеј неуна возжык мунїс том гозја уғанїнō, аззїс, мыј том гозја кутчысōмōн уғōны і шуїс: „їтсы-клеїтсы!...“

Том гозја сізі і сїбдїсны мōда-мōд бердас. Локтїс невесталōн вежањыс том гозјаōс чуксавны да мōдїс најōс тōрмōшїтны. А Васілеј бара горōдїс: „їтсы-клеїтсы!“ І вежањ сїбдїс том гозја дїнō.

Вот дружкаōс ыстїсны том гозјаōс чуксавны. Мыјōн на дїнō ин-мōдчїс дружка. Васілеј бара горōдїс: „їтсы-клеїтсы!“ І дружка на дїнō сїбдїс. Сесса поп мунїс, попаддґа мунїс, сватјас, сватґајас і став бōстјасыс мунїсны том гозјаōс чуксавны, Васілеј горōдїс: „їтсы-клеїтсы!“ і ставнас сїбдїсны.

Нєшкысōны гōстјас, а мōда-мōдсыныс мездысны оз вермыны.

Гōгōрвоїсны, мыј тајō Васілеј ставсō вōчїс, кыскїсны сіјōс сулō. Став кōлыснас мōдōдчїсны суфдґа дорō.

Мунїсны-мунїсны дај ју воїс, а поскыс вужнысō і абу. Најō кы-їсны артелōн кевны ју вомōн, кодї гачсō пōрччїс, кодї јубкасō лепалїс, медым паскōмныс оз кōтас. А Васілеј бара горōдїс: „їтсы-клеїтсы!“ і ставныс сіз сїбдїсны, кодї кызі вōлі: кодї гачтōг, кодї јубкасō лепталōмōн.

Вот азгіс васа бес, мыј зон арава јѳз мѳда-мѳдыслы мылако кутчысѳмаѳс. Сылы зев сѳвѳ лоі дај шуѳ:

— Вај-пѳ ме щѳщ кутчыслајѳз дінас.

Мыјѳн сѳјѳ кутчысѳс кѳлыс бѳжѳ, бара Васѳлеј горѳдіс: „Јѳтсы-клеѳтсы! „І чѳрт щѳщ сѳбдіс кѳлыс бѳжѳ. Нещкысѳс, нещкысѳс, да мездынысѳ оз вермы.

Вот воѳсны сѳдѳ. Сѳдѳда, ураднѳк да старшѳна быдсѳн повзѳены, мыј поплѳн рѳѳнаыс тазі нејѳзногѳн, кыз шуасны, мам паскѳмныс кежыс локтѳмаѳс.

Вот сѳдѳітсны Васѳлејѳс, поп рѳѳна вылын смекајтчѳмыс, мышку кучѳк потластѳчыс розгаѳн нѳјтны. Сѳдѳда кутчысѳс јѳтчѳм јѳзѳс мездыны, старшѳна кутчысѳс, ураднѳк кутчысѳс, а Васѳлеј бара шуѳс: „јѳтсы-клеѳтсы“ і најѳ щѳщ сѳбдісны.

Сѳдѳда пондіс Васѳлејлы кевмысны:

— Леѳ-пѳ, Васѳлеј. Началстволыс да сѳдѳдајаслыс тазі јур јанѳдны оз поз! Леѳан-кѳ, ог понды сѳдѳітны, ассаѳ-на сѳмѳн мынтыса.

Васѳлеј шуѳ:

— Леѳа-пѳ ескѳ, да бѳр леѳан загѳвѳрсѳ кызлыс јуавнысѳ вунѳ.

Мунѳс Васѳлеј кызпу дѳрѳ, јуавны сылыс бѳр леѳан загѳвѳрсѳ.

А кызпу сылы і шуѳ:

— Вот-пѳ мастерѳвѳј морт, мыјыс пѳгібѳ воѳмыд. Бост-пѳ выѳажнѳј дѳскатѳ да морт кујѳмысѳн ставныслы „шонтышт“, сек ставыс бѳр раѳсас.

Мунѳс Васѳлеј да первој сѳдѳдаѳс выѳажнѳј дѳскаѳн мышку во-мѳныс „шонтѳс“, сесса—старшѳнаѳс, сесса ураднѳкѳс, попѳс, попадѳѳѳс да мукѳдјасѳс. Оз-нын ескѳ пѳнасны најѳ нѳјтѳм вѳснаыд, а ставныс сѳмын Васѳлејѳс атѳѳалѳны.

ПОП да КЫК САЛДАТ

Коркѳ сѳктын оліс ѳѳѳ поп. Поп вѳлѳм зев раѳѳјтѳ јѳз наѳ вылын кѳрѳстѳјтчыны. Крам празнѳкыд-кѳ локтѳ, кујѳм лун гортас шы-јѳдчас, меѳым унжык јѳз ордыс апыштны. А рѳштво да паска сла-вѳітѳм воѳзылад поп зѳн вежѳнѳз шыјѳдчас, і вежѳн чѳж мѳрскѳј кошта вылын вердчас.

Вот коркѳ воѳс паска славітѳм. Ветлѳ поп керкаыс-керкаѳ. ѳѳѳ керкаѳ пырас—сојас; мѳдлаѳ пырас—сојас. Тазі рытѳз став керкасѳ кыщѳвтѳс да быд керкаын сојѳс. Вот сојѳмыд і лоі кынѳм вывтыс. сарѳвѳј наыд горш поплы і клачасѳс рушку пыщкас. ѳѳѳјанѳітѳс, зелѳдіс кынѳмсѳ, ѳтарѳ-нѳ мѳдарѳ оз пет і лолыштны оз сет. Быт-ласѳ поп да ојѳѳ.

— Кула-пѳ, матушка... Кынѳмѳ нездоровје бостѳс. Ветлы ѳдјѳ-жык бабка дѳрѳ. Локтѳс бабка. Відлалѳс-відлалѳс, кујѳм пывсан пыв-сѳдіс, а поплѳн кынѳмыс век ѳткоѳ. Сесса бабка сылы і шуѳ:

— Тенад-пѳ, баѳушко, тајѳ абу радѳвѳј кынѳм высѳм; тыдалѳ-пѳ нѳбасан.

— Вот страмыд,—шуѳ попадѳдалы поп,—кывсас-кѳ аркѳреј пе-лѳз, мыј лоѳ! Служба вылыс вѳтлас. Кага вајысјаслы вѳчкоын слу-јѳтны нѳ вѳлтарѳ пырны оз поз.

— Мун-пö кытчöкö бокö ветлы, гусöн ректыг дај некoд оз і тöдлы,—велöдö попöс попaдaыс.

— Мöдöдчiс поп туйö. Попaдaыс сылы пiрöг-шаңгајас сумкаö течiс.

Мунiс-мунiс поп да туй вылыг азö кулöма мортöс. Паскöмыс кулöмлöн сещöм-тащöм, а сапöгыс сниткi выл.

— Ог-жö-пö кол сниткi выл сапöг. Час-пö пöрчöдa да сумкаö суја.—Пондiс сiјö сапöгсö кулöма кокыс пöрчöдны, но сiјö некыз оз шед. Сесса поп керыштiс кулöмалыс кокјассö пiрöс выјöныс да сумкаас і сујiс.

Мунiс-мунiс дај сылы кык салдат паныдасiсны, служба вылыг тортаныс локтöны.

— Мыј-нö, батушко, сумкаад нуан? Вердышт мiјанлыс служивöј јöзлыс щыг кынöмнымöс,—шуйöны служивöјјас.

Поп ачыс сојыштiс, а служивöјјасöс ез верд. Служивöј азгылис поп сумкаыс сапöга кокјастö да мöд служивöјысылы шуйö:

— Вај-пö тајöс, попсö, нуна велöдыштам.

Сесса мöдöдчiсны кујимöн öтiлаын дај вој улö öтi трактiрö воiсны. Кујимнаныс пырисны узны трактiрщiк ордö. Служивöјјас пöлатö водiсны, а поп норовтчiс паччöрö: кынöм висiгад-öд шонидiныд лубöжык. Војнас трактiрщiклöн і мöскыс кукаңагiс. Ывлаыс вöлi кöзыд да кукаңсö, мед оз кынмы, керкаас катöдiсны. Војнад öтi служивöјыд леччылис пöлатсыс, гусöник бостiс выл чужöм кукаңсö, катöдiс паччöрад да пуктiс поп кок дiнö. Ачыс паччöр дорад пукгiс дај попöс чукасöлö:

— Те-нö-пö тајö батушко мыј вöчан? Мiјанлыс щöщ јурнымöс јанöдан. Војнас со те кукаңöс вајöмыд.

Поп быдсöн чужмiс, видлiс кок увсыс: збылыс сени кулö выл чужöм кукаң. Повзiс поп:

— Мен-нö-пö, служивöј, мужичöј мортлы кагатö вајны оз поф. Прöс-тöј морт-кö ничево јешшö, а ме-öд поп. Мыј та јылыс шуас аркiреј?

— Сiјö-öд і ем—шуйö служивöј,—морт нога кага-кö ескö колöкö немтор-на, а тајö-öд кукаң вајiн.

— Мыј-нö-пö, служивöј, мöдам вöчны? Вај кыккö мезды.

— Сетан-кö со чöлкöвöј фенга, шаңга тыра сумкатö да содтöд восмушка табак,—став страмсö тајö ас вылö боста, а тенö мезда.

Сетiс поп служивöјлы со шaјт фенгаöн, шаңга тыра сумкасö да табак восмушка. Салдат сылы і шуйö:

— Час мыдта-пö нöрöвiтышт, да кор кöзајеваыс чорыда онмовсасны, öдјöжык гортад пышјы, а ме сесса тани ачим став фелöсö ладмöда. Вот кулö поп паччöрын, вiччысö, кор ставныс чорыда унмовсасны. Сек служивöјыд ыстiс мöд служивöјсö поп дорö, а ачыс дебсiс пöлат подлöсö лук мешöкјас сајö.

— Кытчö-пö те, батушка, воштiн менсым служивöј тöварышöс? Ме-пö тöда те сiјöс виiн, со сылöн сапöга кокыс, те сумкаыс сурi. Пырыс-пыр-жö началстволы јавiта да тенö турмаö пуксöда.

Поп повзiс дај шуйö:

— Ен-пö бедуйт менö, служивöј! Мыј бостан, бост, а судö ен сет.

Тази і мöд служивöјыс поплыс пöрјалис со чöлкöвöј фенга да табак восмушка. А поплы щöктiс узаниныс пышјыны. Серт-нын попыд сесса ез мöд сени пукавны: јуртöг-садтöг гортас котöртiс.

Асывнас служивöјјас садмiсны да паччöр дорад пуктiсны кера-лöм кокјастö поп сумкаыс дај шуйöны трактiрщiклы.

— Кывзы-пö, кöзайн. Тенад кукаңыд сојома мијанлыг кoјмöд јортнымöс. Сүдö-пö сетам алы сöмөн мынтысан?

Виқддліс кабакшщік паччöрö, а попыд збылыг абу. Сени сöмын сапöг пара да сапöг пыщкöсас кокчерлы выјöныс кокыс сöмын колöма. Повзис трактіршщік дај шуö:

— Ен-пö, служивöјјас, менö бедүјтö. Мыј бостанныд бостö, а сүдö енö сетöј.

— Сетис кабакшщік служивöјјаслы кыксо шайтөн морт вылö да зон вежон винаөн најöс јукталіс.

А служивöјјас вежон чöж дарöвöј вина јуөм бöрын воқö мöдöд-чисны ташöм јöјјасöс корсны да ассыныс кынöмнысö вердны.

ОЗЫР ДА ГÖЛ ВОК

Олісны-вылісны кык вок. Öтiкыслөн мöс ни вöв абу да көкжамыс челаф, а мöд вокыслөн быдсöныс ем, карта тырыс скöt і сöмын гозја олöны.

Коркö гöл воклөн наңыс быри да челафыс кутісны шыгжавны. Муніс сіјö озыр вок ordö наң воқöсавны, а озыр вок сылы оз сет:

— Теныд-пö нинöмөн лöв воқöстö мынтыны.

Мыј керны? Гöл вок думайтис, думайтис војнас пыраліс озыр вокыс картаф да кык порсöс начкис да шoјјассö сетчö і коліс.

Мöдлун асывнас леччис озыр вок карта вылас да аззö: кык порс кулöма. Сесга коріс гöл воксö дај шуö:

— Мун-пö тајö порс шoјјассö скöt клафбішщө кыскы.

А гöл вок і шуö:

— Ме-пö порс шoјјастö гортö нуа. Челаф шыгöс да сојасны, некod оз і тöдлы, мыј тајö кулöм порсјас.

Нимкодасö гöл вок, мыј озыр вокöс удајччис пöрјавны да челафöс шыглуныс мездыны.

А озыр воклөн гöтырыс зев вöлі најан дај шуö мужікыелы:

— Тајö-пö, көнкö, гöл вокыд нароснö мијанлыг порсјастö вiіс.

Ме-пö муна на ordö, налыг став сорнісö кывза да лүчки тöдмала.

Вот мöд луннас озыр вок пуксöдіс ассыс гöтырсö ыжыд сундукö, ыжыд томанөн томналіс, коріс гöл вокöс дај шуö сылы:

— Тани-пö менам став фенгаöј. Став јöзыс тöдöны, мыј ме озыр, да вöрјас ме ordö вермасны пыравны. Вай-пö ну тајö сундуксö да виқ ас ordad; те ordö, гöл морт ordö, вöрјасыд оз пырны.

Нуіс гöл вок гортас озыр вокыслыс сундуксö виқны.

Гортас гöл вок нуіс порс јай, пуксöдіс пызан саяö челафсö дај шуö:

— Сојö-пö, челаф, пöттöңныд. Тајö порсјайыд-кö бырö, озыр воклыс позас начкыны і мукöд порсјассö.

Озыр воклөн гöтырыс пукалö сундукын да кывзысö. Кор кыліс порс начкөм јылыс сорні, ез вермы терпитнысö да горöдіс:

— Те-пö, злыфниöј, і виін мијанлыг порсјассö. Вот öни петкöд-лам тен гаж!

Гöгöрвоіс гöл вок, мыј озыр вокыс кывзысöм могыс ассыс гöтырсö сундукö томналöма. Сіјö пачын пузöдіс ыжыд чугун тыр ва, піскöдіс сундук вевтсö да пузöм васö кістіс сундук пыщкöсас.

А озыр воклѡн гѡтырыс кыло сундук пыщкын горзѡ: „Сотин-пѡ, сотин!“

Сізі сени сіјѡ јайѡз пусіс.

Вот мѡдлун локтіс озыр вокыс дај шуѡ:

— Бѡр-пѡ сундуктѡ вај. Ас ордын наѡежнѡјжыка олас.

А гѡл вок і шуѡ:

— Оз-ѡ-пѡ поз мен петкѡдлыны, уна-ѡ тенаѡ озырлуныѡ тајѡ сундукас?

Но озыр вок ез вост сундуктѡ гѡл вок ордын. Сѡмын гортас воѡм мыгтѡ сіјѡ востіс сундуксѡ да аҗҗіс, мыј гѡтырыс сылѡн кулѡма.

— Сѡерт-пѡ тајѡ топыда пѡдлалѡм вѡсна пѡдї сундукас,—думај-тѡ сіјѡ, кызкѡ колѡ регыѡжык гуавны.

Вот коріс озыр вок гѡл воксѡ дај шуѡ:

— Менам-пѡ гѡтырѡј кувсіс. Вај сылы горт вѡч да талун-жѡ і гуалам.

Гѡл вок бостіс мерка покојнїча вылыс, а гортсѡ кык вест ку-заѡн нароснѡ жењыѡжыка вѡчіс. Пуктыны мѡдїсны покојнїчаѡс гортјѡ, а покојнїча гортјѡ оз тѡр.—Горт вѡчїг костаыс-пѡ покојнїчаыѡ ар-шынжын быѡмѡма,—шуѡ гѡл вок.

Сїз первој луннас гуавнысѡ ез і вермыны. Озыр вок гѡл воксѡ узны коріс ас ордас.

Војнас сіјѡ вокыс узїг коста леччыліс карта вылѡ, начкіс озыр воклыс медажыѡм ѡшсѡ. Сесга картаѡ леччѡдїс покојнїчаѡс, ѡшјас дїнас сувтѡдїс да кіас сылы пурт пуктіс.

Мѡдлун саѡміс озыр вок,—покојнїчаыѡ керкаын абу.

Корсісны, корсісны, леччісны карта вылѡ, а покојнїча начкѡм ѡш дорын сулалѡ, кіас сылѡн гырѡс пурт.

Гѡл вок кваҗїтіс покојнїчаѡс да керкаѡ катѡдїс, а начкѡм ѡштѡ, скѡт клаѡбїшщѡ нудм пыѡдї, бара гортас нуїс.

Вот озыр вок і шуѡ гѡл воклы:

— Вај-пѡ ѡдјѡжык гортсѡ ештѡд да талун җебам-нын. Ог-кѡ вевјалѡ җебны, тавој ѡстаткі скѡтѡс лїбѡ аснымѡс начкас.

Вот гѡл вок бара бостіс мерка покојнїча вылыс. Куҗта сертї бурещѡс вѡчіс, а паста сертїыс гортсѡ вѡчіс сы паста, меѡым ѡҗѡс-тї петкѡдны оз тѡр. Вот коркѡ бара ештїс гортјыѡ, пуктісны покојнїчаѡс да пондїсны керкаыс петкѡдны, но ѡҗѡс пыр петкѡдны ез тѡр.

— Но-пѡ нѡшта ѡтї вој ковмас гортын узтѡдны,—шуѡ озыр вок,—кыччѡ-пѡ вој кежлас пуктам покојнїчасѡ?

— Керкаад-кѡ-пѡ узтѡдны полан, амбарад петкѡд да томнав.

Сїзі і вѡчісны. Војнас, вокыс узїг коста, гѡл вок востліс амбар ѡҗѡссѡ, сусѡдјассѡ чукѡстїс да новлісны јѡртѡдјассыс став пыҗсѡ, сесга покојнїчаѡс сувтѡдїс јѡртѡд дїнѡ да кіас сылы зыр пуктіс, а ассѡ ставнас пыҗѡстїс.

Петіс мѡдлуннас озыр вок амбар вїҗѡдлыны, покојнїча зырја сулалѡ, а амбар јѡртѡдјасын су нї пыҗ абу колѡма.

— Став пыҗсѡ і сусѡ-пѡ којѡма да сојѡма. Колѡ попла ветлыны да ѡдјѡжык-нын җебны.

Вот вајѡдїсны попѡс, вїсталѡны, мыј сізі і сіз, покојнїча гортјѡ оз кѡсјы пырны, а пакѡст вылѡ пакѡст вѡчѡ.

Поп сылѡдїс покојнїчаѡс да пырыс-пыр-жѡ щѡктїс җебны, а ачыс бѡр гортас мѡдѡдчїс.

Кадыс вѡлі тулыславыв, јујас вѡссалан кад, доѡдѡн ветлыны

оз-нын вѳлі поз. Озыр вок попѳс пукѳѳіс верѳѳма вѳв вылѳ, ачыс, сїѳѳс колѳѳѳѳм могыс, мѳѳ вѳв вылѳ пукѳіс, а покојнічаѳѳ щѳѳктіс ас ветліг костаыс ѳѳбны гѳл воқыслы.

Гѳл вок бѳстіс покојнічаѳѳ, пукѳѳѳіс сїѳѳс арѳса чаң вылѳ, кок-јасѳѳдыс вѳв кынѳм увтіс кѳрталіс, меѳым сїѳѳ оз ус, сѳсга туј вы-лѳ лѳзіс да кучкіс чаңлы.

А чаңыс мам вылын бурещ вѳлі мунѳ поп. Чаңыд аззіс мамѳѳ да пондіс мамыс бѳрса скачѳн вѳтчыны, сїѳѳс суѳѳны. Кылісны поп да озыр вок, мыј на бѳр вылын кушѳѳмкѳ вѳла локтѳ, бергѳѳѳчылісны —покојніча верѳѳѳѳн на бѳрса вѳтѳѳ. Најѳ зев јона повѳісны да скачѳн воѳѳ, а чаң наыс оз колтчы.

Сїктѳ воїгѳн тујыс вѳлі вужѳ ты вѳмѳн. Тысѳ-кѳ кышовтны, суас покојнічаыд. Поп шуѳ:

— Вај-пѳ вескыда ты вѳмѳныс скачітам.

Мыјѳн леччісны ты вылѳ, тувсов јыд руз-раз чегі: поп да озыр вок кыкнаныс ваѳ. А јѳј чаңыд на бѳрса-жѳ чеччыштіс да ассѳ і покојнічаѳѳ щѳѳц вѳјтіс.

Та бѳрын гѳл вок бѳстіс озыр воқыслыс став овмѳссѳ да зев бура овмѳѳчіс.

ГУЛАЛТЫГ ПОПАѳѳА

Олісны-вылісны старік гѳзја. Налѳн вѳлі Иван ыма пі. Коркѳ налѳн наыс бырі. Старік гѳзја і шуѳны:

— Мун-пѳ, Иван, ветлы најѳвїтчыны.

Муніс, муніс, Иван, да сылы поп паныд сурї.

— Кытѳѳ-нѳ мѳѳін, Иван крѳстанскѳј сын,— јуаліс сылыс поп.

— Ме-пѳ казакѳ меѳасны мѳѳї.

— Ме-пѳ казакѳс корса,— шуѳ поп,—вај меѳас мен казачїтны.

Бура-кѳ-пѳ казачїтан, со чѳлкѳвѳј сѳта.

— А кымын во-пѳ ковмас со чѳлкѳвѳјыс вылѳ служїтны?

Поп вѳлі скуп дај зев најан. Ас кежас мѳвпыштїс дај шуѳ:

— Торја кад-пѳ ог урчїтѳј, а лѳсѳѳѳчам сїз: менам-пѳ баба окѳ-тїтѳ велѳѳѳчыны по-немецкі сорнїтны, кор-пѳ велалас сорнїтны по-немецкі, сек тенад казачїтан срокыд помассас.

Овмѳѳчіс Иван поп ордын, быд ужсѳ бергѳѳѳѳ. А попаѳѳа ачыс ѳік немтор оз вѳч, сѳмын вѳчѳѳ да гусѳн ѳакѳнкѳѳ мусукасѳ. Мыјѳн поп кытѳѳкѳ мунас, ѳакѳн пырыг-пыр локтас поп орѳѳ да попаѳѳа-кѳѳ гѳсѳїтѳѳѳѳны.

Иван пондіс мѳвпавны, кызі ескѳн кыјны куѳ јурсїа ѳакѳнѳс.

Ѳтыр карта волсалѳм бѳрын пукѳіс ізас чукѳр вылѳ да пондіс кыјѳѳѳчыны ѳаклыс локтѳмсѳ. Поп аззіс сїѳѳс да јуалѳ.

— Мыј-пѳ те, казак, вїѳѳѳѳн?

— Со-пѳ колѳтајастѳ вартѳмаѳѳ да жын суыд колѳма колѳтаас.

Тажѳ-кѳ-пѳ выл пѳв вартан, быд колѳтаыс јѳшѳѳѳ пожтыр су усѳ.

Поп і шуѳ:

— Сїз-кѳ-пѳ косты пачѳѳѳрын ізассѳ да вылпѳв варт.

Љубѳ зев поплы, мыј сылы ташѳм тѳждысыс казак сурї.

Коркѳ поп муніс кытѳѳкѳ. А попаѳѳа пусіс-пѳжасіс да коріс ѳакѳнѳс.

Мыѝон игнасісны факѝон да попадѝа, казак кыжкѝитліс ѝшіњ пырыс да мѝдіс кілчѝ ѝѝѝѝ ігѝѝчыны. Чегсіс попадѝа да шуѝ факѝнлы: — Кытчѝ-пѝ ме тенѝ ѝеба? Вај муњ кај паччѝрѝ. Сен костыны іѝас нѝб пуктѝма, сетчѝ і ѝебсы.

Кажіс факѝон паччѝрѝ да іѝас нѝб пыщкѝѝѝ і пыріс. Пыріс Иван керкаѝ да шуѝ:

— Мен-пѝ паччѝрсыд іѝас колѝ бостны, вартыштны кѝсја.

— Ез-на-пѝ, гашкѝ, космы,— шуѝ попадѝа.

— Кыѝ-нѝ ез космы. Сесса-ѝѝ вывтї космас,— шуѝ Иван, бостіс мѝздорас іѝас нѝб, петкѝдіс посјылѝ да нѝшасан палычѝн мѝдіс нѝшавны іѝас чукѝрѝ да шуавны:

— Іѝасѝ, іѝасѝ, унжык су сет, поплѝн горшыс помтѝм-пыдѝѝѝѝ.

Терпітіс, терпітіс факѝон іѝас нѝб пыщкѝѝын да пондіс ојзыны.

— Ој,— шуас,— Иван, тырмас сесса вартны. Ме теныд кыѝвіт чекверік су сета, сѝмын попыдлы немтор ен вїстав.

Леѝіс Иван факѝнѝс. Мунісны, мерајтісны кыѝвіт чекверік су да вајѝ Иван мешѝкјасын ѝѝн доѝ тыр су. Поп і јуалѝ:

— Кыс-нѝ-пѝ тамында сусѝ вајан?

— Тајѝ-пѝ іѝассыд тамында суыс угі.

Поп нїмкоѝасѝ да шуѝ:

— Сїѝ-кѝ-пѝ став іѝассѝ вылпѝв варт. І карта вылѝ волсалѝм іѝассѝ щѝщ косты да варт, мед ѝті тус бокѝ оз кол.

Коркѝ поп бара муніс кытчѝкѝ ас фелѝѝн, а факѝн важѝн-нїн попадѝа ордын. Кыѝдіс казак факлыс локтѝм. Муртса попадѝа удїтіс кілчѝ ігनावны, казак пондіс кілчѝ ѝѝѝѝ голѝѝчыны.

Попадѝа шуѝ факѝнлы:

— Посвоѝын-пѝ ем тыртѝм бѝчка, мун ѝебсы сетчѝ.

Факѝнлыс ѝебсѝмсѝ казак азҗыліс кілчѝ ѝшіњ пырыс і шуѝ попадѝалы:

— Баѝушкоыд-пѝ щѝктіс фѝгѝѝ бѝчка карѝ вузавны нуны.

Петкѝдіс Иван посвоѝыс факѝн тыра бѝчкасѝ, сесса петкѝдіс фѝгѝѝ тыра бѝчкасѝ да став фѝгѝѝсѝ кістіс факѝн пукалан бѝчкаас, а вывсањыс топыда вевтїс.

Муніс, муніс да сылы паныдасіс купеч — даскык доѝ тѝвар вајѝ.

— Кеж,— шуѝ купечлы Иван,— чѝртѝс нуа.

Купечлы окота лої чѝртѝс вїѝѝлыны дај шуѝ:

— Го чѝлкѝвѝј-пѝ сета, сѝмын петкѝдлы меным, кушѝм сїјѝ чѝртыс.

— Петкѝдла,— шуѝ Иван,— сѝмын ен повѝы.

Сесса востіс сїјѝ бѝчка вевтсѝ да пондіс кучкавны факѝнѝс плѝѝѝн.

Факѝн чеччыштіс бѝчкаыс да пондіс вѝрлан котѝртны. Купеч повѝѝмысла ѝебсіс доѝ сајас, а Иван мѝдіс купечлы горзыны.

— Кут-пѝ чѝртсѝ, кут! дїнтїд котѝртіс да мыјла ен кут?

— Кушѝм-пѝ-нїњ сен кутѝм.

— Час-пѝ ме ачым котѝртла да бѝр кута,— шуѝ Иван.

— Ој, ен-пѝ бара кут,— шуѝ сылы купеч,— даскык доѝ тѝварсѝ ставїас сета, но чѝртѝс ме дырї ен кут.

Локтіс казак поп орѝѝ даскык доѝ тѝварѝн дај ошҗысѝ.

— Со-пѝ-ѝѝ фѝгѝѝ бѝчка вылад мыјдѝм тѝвар сетісны.

А факѝн сїрбѝчкаыс петѝм бѝрад, сѝѝ бес мѝз котѝртіс гортас да, гашкѝ, дас пывсан пывсіс да мыссіс. ѝѝва сесса фѝгѝѝыд і мыні.

Коркѡ поп бара кытчѡкѡ муніс, а факѡн бара-ннн котѡртѡ по-паѡѡа дорѡ. Поп казак ылысаъ азгіс факѡнлыс локтѡмсѡ да кѡлчѡ ѡзѡссѡ зѡлк ігналіс, а ачыс сесса сувтіс ѡзѡс сајас да попаѡѡа моз вѡснн гѡлѡсѡн пондіс ѡзѡс пыр факѡнкѡд сорннтіны.

— Ог тѡд,— шуѡ,— лыста ог талун тенѡ лезны? Бара-ѡд каза-кыд суас да тешітас. Талун-пѡ војнас лок да кум ѡшнѡд і пыр, ме сетчѡ локта.

Вот кутіс вој матысмыны. Казак шуѡ поплы:

— Ме-пѡ талун, батушко, кумад вода, керкаад жар вывті дај гутјас мешајтѡны.

Водіс казак кум ѡшнѡ дорѡ, ачыс лечыд пурт бостіс і виччысѡ факѡнлыс локтѡм. Мыјѡн факѡн сујіс јурсѡ кум ѡшнѡ, казак сылыс пуртѡн пельсѡ чірс вундіс. Факѡн ојзіг тырјі гортас котѡртіс да віс-ны водіс.

Кывсіс попаѡѡалы, мыј факѡн мусукус зев јона вісѡ. Сіјѡ пѡ-жаліс гѡснеч пыѡдн чѡекуыд черннѡн да шуѡ казаклы:

— Мун-пѡ ну факѡн орѡѡ да сет сылы месаъ тајѡ гѡснечсѡ.

Бостіс Іван черннѡн, перјіс сес став черісѡ да гојіс, а сетчѡ пуктіс факѡнлыс вундѡм пельсѡ і нуіс.

— На,— шуас,— отец факѡн, матушка гѡснеч тен ыстіс.

Бостіс факѡн черннѡнсѡ да сінсѡ шармѡдіс. Зев јона скѡрміс по-паѡѡа вылѡ. Сесса казаклы і шуѡ:

— Мун-пѡ ыстыв матушкатѡ ассѡ мекѡд прѡшшајтчыны, гашкѡ-пѡ кула-да.

Локтіс попаѡѡа факѡн орѡѡ. А факѡн ружтѡ да сылы шуѡ:

— Вај-пѡ, матушка, важ лубѡ кузаыд медѡѡрјаыс кѡт окасам.

Пондіс попаѡѡа вісыскѡд окасны, а факѡн-тај кыз курччас сы-лыс кывсѡ.

Попаѡѡа горзыны нн сорннтіны оз вермы, сѡмын мыкталѡ да кнјаснас ѡвтчѡ. Поп оз гѡгѡрво, мыј лоі попаѡѡфакѡд.

А казак сылы і шуѡ:

— Но-пѡ, батушка, гѡтыртѡ велѡдн по-немецкі сорннтіны. Со кушѡм чнга ѡнн сіјѡ по-немецкі сорннтѡ. Менам-пѡ казачнтан стро-кыд помасіс, вај рѡшщѡт вѡчам.

Неокота вѡлі ескѡ поплы мынтыны со чѡлкѡвѡј да лезны дон-тѡм казакѡс, но Іван возѡ казачнтіны ез колччы.

ТРОЦКІСТСКОЇ ПОСЛЕДЫШОС ВӨТЛӨМА КОМІ ЛІТЕРАТУРАЫС

Комі сөветскөй писателјас организаціяыс 1936 воө августын лои вөтлөма троцкістскөй последыш Сім Ваньс.

1927-28 војасө Сім Вань велөдчыліс совпартшколаын, көні вөлі жітчөма троцкістскөй группакөд. Троцкістскөй группакөд жітчөмсө сіјө зөбліс медбөрја кадөзыс, кытчөз сіјөс ез ердөд Комі областув-са партіјнөй организація.

Бөрја војаснас Сім Вань зыртчыліс комі сөветскөй писателјас организація бердын, көт ескө нінөм сені ез вөчлы. Формалнө сіјө лыдфысліс комі писателјас правленіе бердын інструкторөн, но зік нінөм ез ужавлы ас віз куза. Сім Вань ез прізнајтлы некущөм фісціплына. Зөң вежонјасөн ез петкөдчыв, көнкө шландайтис, јуіс. Зөң во чөж сіјө воча чуң ез кучкыв, сөмын гојіс государственнөй сөм. Сіјө көсјысліс ОБЛОНО-лы гіжны пјеса, вөчіс договор, но кызі і век, пөрјаліс—сөм бостіс, пјеса ез гіж. Сім Вань көн-мыј позіс высту-пайтліс аслас халтуранас, фікөј пародіјаясөн ускөдліс авторітетсө комі писателјаслыс да гіжны заводітысјаслыс. Бөрјапом ісковтіс сетчөз, мыј Р'абовскөй запанын, кытчө вөлі сіјөс командірујтөма паскөдны стахановскөй двіженіе, јуіс да щөц јукталіс стахановец-јасөс, ордөіс пурјасан ужјас. Вөлісті петкөдчөіс збыл чужөмыс троцкістлөн, көді вредітліс не сөмын ідеологіческөй фронт вылын, но і вескыда практіческөй ужын.

Сім Вань, кызі ачыс өті аслас стафтаын гіжөма, заводітіс „буз-ласны“ комі літератураын 1923 восан. Лыд серті сылөн зев еша гіжөма, а содержаніе боксан сылөн писанынаыс төщөј, вреднөй. Мөдтор ез і вермы вөчны троцкістскөй последыш. Кызі ачыс містер Троцкіј ез ескывлы пролетарскөй револуціяө, сіз-жө і сылыс кок-тујсө талалыс шавка Сім Вань, кокчунасөмөн, гөг зелавтөзыс, зіліс быд стрөка сурігөн сујыштны ташөм сикаса мөвпјасө.

Бостны-кө сылыс „Ыжнөң пу“, „Містер сер кулацкөй пон“, „Брігадір мөвпалө“ лібө јешщө мукөдөс, первојыс лыдфөмөн өн і гөгөрво, мыј вісталөма сені. Кывјасөн варварскөја вөдітчөм вөсна, најөс гудрөдлөм да орјөдлөм вөсна гудырмө содержаніеыс. Тајө аслыс метод, код сајын вел куза безнаказаннөја зөбасліс троцкіст-скөй последыш. Сөмын пыдысаңжык відөдлөмөн тыдовтчө сылөн пеж чужөмыс. „Бі змејөн гартчө ужлөн өдыс“... „Лі зерөн савкјө соціалізмлөн рөдыс“—со сылөн вөдітчан образјасыс, кодјасөс бос-төма псевдонароднөй, релігіознөй сама былінајасыс. Тані зев бура тыдовтчө авторыслөн соціалістическөй строітелство вьлө лөгыс ві-зөдөмыс.

А „Бригадир мөвпалә“ кывбурын Сім Ваң вескыда ізфевайтчо вөрлезыс-ударник вылын“. „Ферт, сижә ез сет миҗан вөрлезыс ударникҗаслыс збыл типичноҗ портрет, сижә ез вермы сетны сещом портретсө. Вөрлезыс бригадир сылән „сукин сын камаринскоҗ мужик“, нысө хулган нысө багатыр. I тани Сім Ваң использутө псевдонородноҗ поезиҗаыс бостом образ, кодә вәли петкодлө леччысөм, најт, винаҗуыс мужикс. Тащом сопоставленҗесө вермис вочны сөмын пролетариат идеологиҗалы пыдысаң враждебноҗ троцкист. Возд ознын нәти шенәд сылән клеватаыс миҗан колхозноҗ сикт вылдө, код жылыс сижә гижә „Чужанинын“ кывбурын. Јесенинскоҗ сама тајә лирическоҗ кывбурас Сім Ваң сиз петкодлө колхозноҗ сиктсө, мыҗ стынҗас сен пöлынҗтчөмадс, а сараҗ посҗас ныщсаломдөз сисөмәс, лөмпу сад пыр-на сещомән сулалдө, кущомән вәли гашкө 20 во саҗын. Сім Ваң оз көсҗы аҗыны колхозноҗ сиктлыс заҗиточноҗ оломдө мундөмсө. Төддөмән ускөддө, најтөстө, опошлаҗтө сижәс.

Сім Ваңлы удаҗтчис бөрҗа кадбә нуөдны асҗыс контрреволюционно-троцкистскоҗ уҗсө писател ним улдө зөбсөмән, нуөдны разлагаҗтан уҗ комі художественноҗ лиҗература сөвмөмын.

Писателҗас Сојуздө сүсөмән сижә быднөгөн дискредитируҗтлис писателскоҗ организаҗиҗалыс ним да пыр зиллис ускөдны авторитетсө торҗа писателҗаслыс, а заводитчыс гижыҗас вылын вескыда ізфевайтчывлис аслас пародҗиҗасдөн.

Вель дыр троцкистскоҗ последыш безнаказанноҗа шарлатанитис художественноҗ лиҗература бердын. Кодсурдҗас весиг ошкывлисны Сім Ваңдс. Со кыҗи сижәс ыҗдөдливлис В. Савин (ударник 1934 во, 3-4, № 40-өд листбок) да кырымавлис сылы „төдчан“ гижылыс җарлык. „Сім Ваң гижөдҗасын јона-нын тыдалдө конкретност да художество мастерство кыптөм) „Бригадир мөвпалө“, „Бҗнонпу“, „Өттө, Матвей, јесон-челон“. Сім Ваңлән гижан стилыс јона матысөмө комі јөз костса сорнылаң даҗ кывҗыс сылән бура озыр, куждө сижән лөсыда пөлзүҗчыны, весиг ворсны. Сім Ваңлән ем аслас стил і форма, „сижә оз зев вөтлыс мукөдҗас моз раҗмер бөрса ни рифма бөрса“.

Савинлы да классөвөҗ суслун воштөм мукөд писателҗаслы, шарлатан Сім Ваңлы тащөм донҗалөм сетөмыс, позд шуны сөмын тащөм вочакыв, мыҗ најдө вывти кокниа шыбласдөны асланыс „авторитетноҗ“ кывҗаснаныс.

Сөветскоҗ комі писателҗаслы, медвоз Правленҗиҗелы колдө чорыда мөвпыштны тајдө урок вылын. Медвозҗа мөгөн сүвдө—помдә ердөдны Сім Ваңдс, сылыс „бузласөмсө“ комі лиҗератураын, дон көртөн җжавны сылыс став контрреволюционноҗ идеологическоҗ јадсө. Кыпөдны писателскоҗ организаҗиҗалыс бөителност, классөвөҗ суслун да творческоҗ энтузиазм, аслас раҗҗасын дисциплина јонмөдөм под вылын.

*Пед Ген.
П. доронн.*

МЫҖАС ПЕТАЛІСНЫ „УДАРҢИК“ ЖУРНАЛӨ 1936 ВОЫН

ХУДОЖЕСТВЕННӨЈ ПРОЗА да ПОЕЗІЈА

Интернационал—№ 8, 12 ыстбок.

Бела Ільеш—„Кулөмыс олө“ (ыст)—№ 9, 5—8 ыстбок.

Выл Паш—„Пөрыс ниа улын“ (кывбур)—№ 2, 3—4 ыстбок;

„Кывт-жө, вөрөј“ (кывбур)—№ 7, 29—31 ыстб.; „Велікөј Сталинлы“ (кывбур)—№ 8, 17 ыстб.; „Горнаклөн ныв“ (кывбур)—№ 10, 17 ыстб.

Гор'кіј—„Буревестник“ (кывбур)—№ 6, 14—15 ыстб.; „Воғмөстчыс Санко“ (ыст)—№ 6, 16—18 ыстб.; „Челкаш“ (ыст)—№ 6, 19—40 ыстб.

Дорогин П.—„Парма сөлөмын“ (повест)—№ 3, 21—41 ыстбок; № 4, 29—48 ыстб.; № 5, 5—26 ыстб.; № 7, 4—25 ыстб.; № 8, 20—40 ыстб.; № 9, 32—49 ыстб.; № 10, 20—44 ыстб.; № 11—12, 56 ыстб.

Ізјур Іван—„Ласеј дед көсјө јөктыны“ (ыст)—№ 1, 3—6 ыстб.;

„Јен ним куза“ (ыст)—№ 3, 3—6 ыстб.

Іву Степко—„Писмө“ (кывбур)—№ 2, 14—15 ыстб.; „Самолөтөн“ (кывбур)—№ 5, 3—4 ыстб.

Іван Вас—„Плефен дорын“ (кывбур)—№ 7, 27—28 ыстб.; „Ме талун тенид“ (кывбур)—№ 8, 41—42 ыстб.

Івө Јогор—„Выл керка“ (ыст)—№ 2, 33—36 ыстб.

Куратов І. А.—Выл сурөм кывбурјас („Коколјаслөн“, „Морт олөм“, „Муса“, „Понкөд“, „Гејнеыс“, „Некодлы“, „Југид јукөм“, „Гораціјаыс XIII-d oда“) —№ 4, 54—63 ыстб.; выл сурөм кывбурјас („XXV-d oда“, „Комі гор“, „Комі баллада“, „Гөл зон“, „Өтi бур олөм“, „Том ныв“, „Пөрыс олөм“, „Гөсткөд“, „Важса комі војтырлөн код-ралөм“, „Поет“, „Грездса ныл карса баринлы“, „Брамін кулан воғ-вылас“, „Гырыс јөз олөмыс“, „Печера“) —№ 5, 33—54 ыстб.

Лебедев-Кумач—„Рөфіна јылыс сыланкыв“—№ 10, 46 ыстб.

Лыхачев М.—„Мамкөт пантасөм“ (кывбур)—№ 1, 21—24 ыстб.;

„Вива Испаніја“ (кывбур)—№ 10, 18—19 ыстб.; „Кекурлөн сажмөм“ (поема)—№ 11—12, 73 ыстб.

Њобдинса Виттор—„Атғө Сталин јортлы“ (сыланкыв)—№ 7, 3 ыстб.; „Сталин—сөлөм кыпөдыс ним“ (кывбур)—№ 8, 13—16 ыстб.; „Бандитјаслы смерт“ (кывбур)—№ 8, 19 ыстб.; „Мед олас свободнөј Испаніја“ (кывбур)—№ 10, 12—16 ыстб.

Овин Мит—„Вылмөм сиктын“ (кывбур)—№ 4, 27—28 ыстб.

Пед Ген—„Вөрсә драма“ (повест)—№ 2, 5—13 ыстб.; № 7, 32—40 ыстб.

Пытін І.—„Јежыд во“ (повест)—№ 1, 9—20 ыстб.; № 2, 17—28 ыстб.; № 3, 9—20 ыстб.; № 4, 10—26 ыстб.

Пушкін А. С.—„Сережня“ (кывбур)—№ 11—12, 53 лістб.; „Пам’ятыкі“ (кывбур)—№ 11—12, 55 лістбок.

Размыслов А.—„Тёлыга рытё“ (кывбур)—№ 2, 31—32 лістбок; „Волі ар“ (кывбур)—№ 3, 7—8 лістб.; „кывбур“—7, 26 лістбок; „Візув кад“ (кывбур)—№ 9, 50—51 лістб.

Сандрік Јогор—„Сормыштан-кё“ (кывбур)—№ 5, 27—30 лістбок.

Сук Парма—„Вожды“ (кывбур)—№ 8, 18 лістб.; „Шыпіча“ (опералы лібретто)—№ 9, 9—31 лістб.; „Міџан муза“ (кывбур)—№ 10, 45 лістбок.

Біма Вен—„Јукмёсё“ (поемаыс чуктёд)—№ 1, 7—8 лістб.

Шестаков М.—„Руч“, „Кёјін да Кајімбур“, „Ыжыд сір“ (вістјас)—№ 2, 37—41 лістб.

КОМІ ЕПОС.

„Гулајтыс попадџа“—№ 11—12, 97—99 лістб.

„Воўжык тај сафмысёма“—№ 8, 46 лістб.

„Вёрыс і звырыс барінлён“—№ 8, 46—47 лістб.

„Літсы-клейтсы“—№ 11—12, 91—93 лістб.

„Мужік да ноль поп“—№ 11—12, 88—91 лістб.

„Озыр да голь вок“—№ 11—12, 95—97 лістб.

„Поп да кык салдат“—№ 11—12, 93—95 лістб.

„Солыд шогмытёмтор“—№ 8, 43 лістб.

„Тенё-кё ескё купечё пёртисны“—№ 8, 45 лістб.

„Царлён мілёст“—№ 8, 44 лістб.

„Шањ ісправнык“—№ 8, 43 лістб.

КРЫТІКА ДА ПУБЛІЦЫКА.

І. Стаљін—ССР Сојузса Констытуція проект јылыг доклад—№ 11—12, 5 лістб.

Советскёј Соціалістическёј Республікајас Сојузлён Констытуція (Основнёј Закон)—№ 11—12, 29 лістб.

„Алексеј Максимовіч олёмлён туј“—№ 6, 7—10 лістб.

„дас во ударнык журналлы“—№ 10, 3—6 лістб.

Ізјур Іван—„Пушкінлён совремјонныкјас“—№ 10, 47—48 лістб.

Іван Вас—„Ыжыджык вніманіје том гіжысјас дінё“—№ 10, 10—11 лістб.

Кіропчін В.—„Велікёј кртык да публіцыст“—№ 2, 41—47 лістб.

Катанан В.—„Советскёј эпохалён медбур поет“—№ 4, 3—9 лістбок.

Молотов В. М.—А. М. Гор’кіјёс зёбігён реч—№ 6, 11—13 лістб.

Надеждин Н. И.—„Народная поэзия у зырян“—№ 10, 49—56 лістб.

Олёк Ондреј—„Паскыд ерд вылын“—№ 1, 27—52 лістб.; „Вылён ақтём кывбурјас І. А. Куратовлён“—№ 4, 49—53 лістб.

Пеф Ген да П. Соронін—Троцкістскёј последышёс вётлёма комі літэратураыс—№ 11—12, 100—101 лістб.

Семічев А. А.—Ленінско-стаљінскёј націоналнёј політыкалён торжёство—№ 8, 3—11 лістб.

Шыладорса Міш—„Бојец-пісател“—№ 3, 42—47 лістб.

ЖУРНАЛЫС

Лыстбок.

<i>И. Сталин.</i> ССР Союзса Конституция проект жылыс доклад	5
Советскöй Социалистическöй Республикаяс Союзлөн Конституция (Основнöй закон)	29
Ез ло Николая Островскій	49
<i>А. Г. Пушкин.</i> деревна	53
<i>А. Г. Пушкин.</i> Памятник	55
<i>П. доронин.</i> Парма солöмын	56
<i>М. П. Лыхачев.</i> Кекурлөн саймöm	73
<i>Комі епосыс:</i>	
Мужик да ноль поп	88
„Литсы-клеитсы“	91
Поп да кык салдат	93
Озыр да гөл вок	95
Гулајтыс попадда	97
<i>Пед Ген да П. доронин</i> —Троцкистскöй последышöс вöтлöма комі литератураыс	100
Мыјјас петалисны „Ударник“ журналö 1936 воын	102

Редколлегія: М. доронин,
П. Шеболякин, И. Изуров.

Иш. № 19
Отв. редактор М. доронин

Техн. ред. М. Шестаков.
Облит № 25. Зак. № 69. Тираж 1000. Стат. форм. 62×94^{1/2}. 39000 зн. в печ. листе
печ. л. Сдано в производство 14/III-37 г. Подписано к печати 17/III-37 г.

Тдлографія УМП, Дом печати, г. Сыктывкар.

Казалом печаткајас

Лб.	Строка	Печатајом	Коло лыдфыны
11	увсаңыс 11	експлатірујтанајаслөн	експлоатірујтанајаслөн
54	увсаңыс 5	вітіј волөн	вітіјстволөн
59	увсаңыс 22	најтсө рама вылас	најтсө рана вылас
60	вывсаңыс 14	Мужікыд-кө,	Мужікыдкөд
91	вывсаңыс 24	укмөсыг	јукмөсыг

ЖУРНАЛЫГ

Лыстбок.

<i>И. Сталин.</i> ССР Сојузса Конституција проект жылыс доклад	5
Сөветскөй Социалистическөй Республикаяс Сојузлөн Конституция (Основнөй закон)	29
Ез ло Николая Островскіј	49
<i>А. Г. Пушкин.</i> деревна	53
<i>А. Г. Пушкин.</i> Памјатник	55

Редколлегія: М. доронин,
П. Шеболкин, I. Изуров.

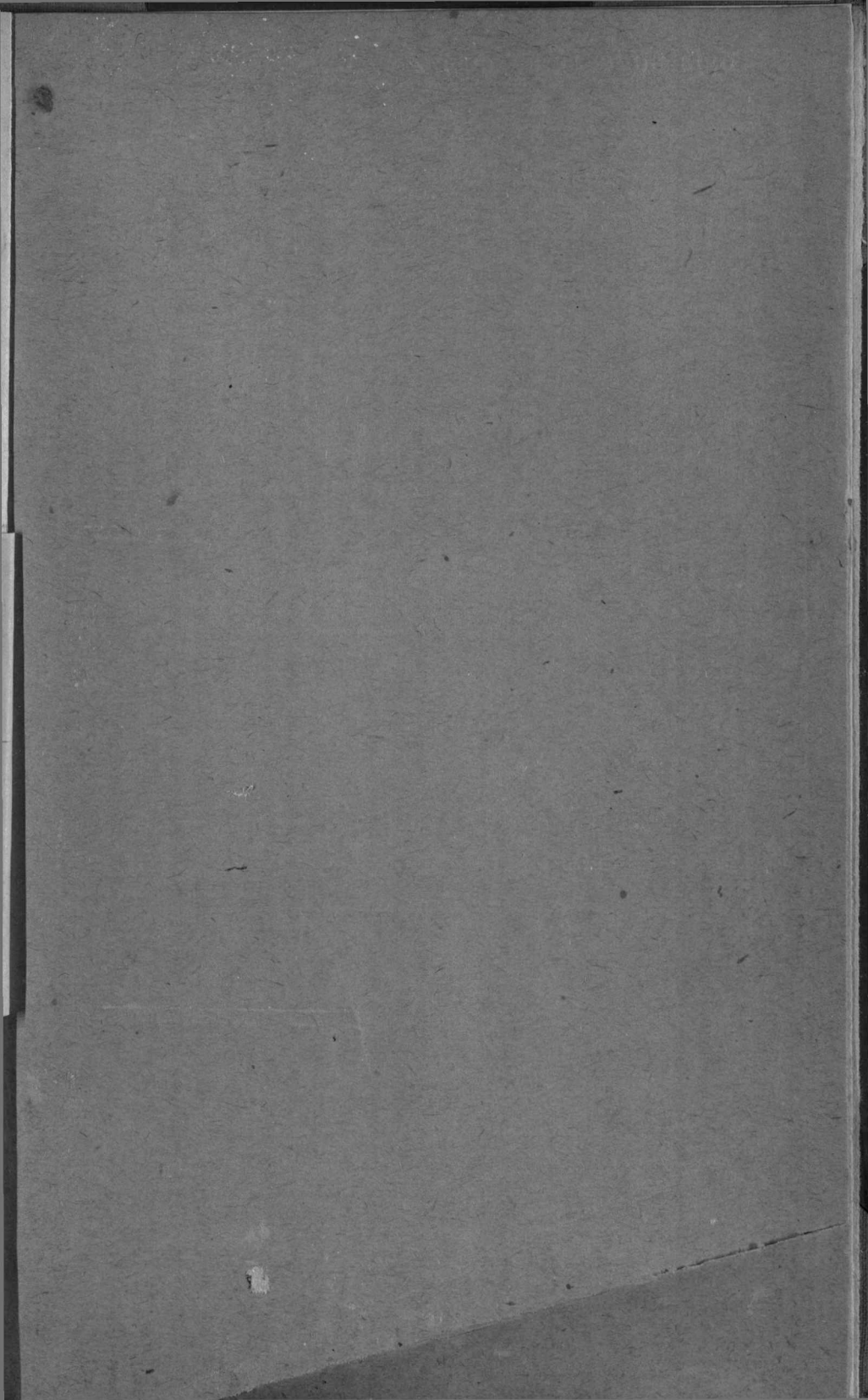
Ивл. № 19

Отв. редактор М. доронин

Техн. ред. М. Шестаков.

Облуг № 25. Зак. № 69. Тираж 1000. Стат. форм. 62×94^{1/2}. 39000 зн. в печ. листе
печ. л. Сдано в производство 14/III-37 г. Подписано к печати 17/III-37 г.

Типография УМП, Дом печати, г. Сыктывкар.

Торја номерлөн донус 2 шајт.

41629

НЖС Коми
1-1а

